

1

Uppingham

1959 Feb

13.20

266

Գ Ի Բ Բ

ՍԸՆՍԸՆԸՆԸՆ

Դաւիթ Լէւիական Գրքի
Եւ Լէւիական Արդարութիւն:

Տպեցեալ ի Հայրապետութե
սբայ Լեւիականի տն Լեւիական
Համու Արքեպիսկոպոսի
Սահակ Գրգիս:

Եւ ի Պատրիարքութե
սբայ Եւսեբի տն Դրեգորի
Արքեպիսկոպոսի Եւ Լէւիական
Արդարութիւն:

Կամօք Եւ Գրգիս Եւ Եւսեբի
զան Լեւիականորդի Կոստան
Գրնու պօլսոյ՝ տն Յօհան
Նիսի Արքեպիսկոպոսի Եւ Լէւիական
Արդարութիւն:

ԳԻՐԻ ԱՏԻՆԱԿ ԳԱՆՔԻ ՄԵ՛
ԼՆԵՂԻ ՓԻԼԻՍՈՒԿԱՅԻ :

ՐԱՐ ՄԻԼՆԳԱՆՈՐ

իմաստասիրուէ տենչան
բանից , և առ ի նմանէ
հեշտութենէն ծայրիւն
միայն մատին հանդիպին ճաշա
կեալք , նմ կենցաղական հոգոց
բարեան մնալ ասացլք , ողջախոհ
իմն մոլուք առ այսոսիկ վարելք
բերին : Եւ անդուստ իսկ ապա
հակացն մակացուք՝ փութապէս
զնոցին իսկ ինքեանց ॥ փոփոխեն
զտենչանսն : իսկ մակացութի (2

էակացն ուն Տանդերձեալ եմք ու
սանիլ՝ իմաստասիրութիւն է :

Եւ արդ՝ վս զի ॥ Բազում յօժա
րութիւն և ողջախոհ զբաղումն
և իմաստուն տենչումն յայսոսիկ
վարեաց զմեզ 'ի Տանդէս, ॥ Բեր
զածային Տանդէս իմաստասիրութե
զգեցցուք: Ս'ի՝ զառաջիկայսդ
դժո՛ւարաձեռն Տամարելով. այլ
॥ առ եզր անծային խոստմանց դո
րա բացահայելով, զամ աշխտւի՝
նո՛ւաստ և երկրորդ նորին գոլ
վարկցուք: Բայց բարձ՛րք Թո՛ւի
ինձ սակա՛ւ մի յապաղումն առնել
պատմութեա, և ॥ արո՛ւեստիցն Տա
նանիլ որոշմանց: Որք ասեն Թէ
պա՛րտ է գրեթէ յամենայնում
իրողութե զչորսս զայսոսիկ խընդ
րել զգլուխս: Եթէ է՛: և զինչ է.
և որպիսի ինչ է: և վասն է՛ր է:
Եւ յերա՛ւի՝ այսօքիկ խնդրին.
Քզի յիրողութեցն ոմանք անգոյք
են. որպէս ॥ եղջերո՛ւաքաղն,
և յարալէզն, և որչափ ինչ (3

॥ մերս վերաստեղծէ մտածութիւն
 իսկ ոմանք գոյութիւն ունին
 Լաւ այնոքիկ դրձկ որք զգոյութի
 ունին՝ ոմանք երկբայաբար ունին
 զգոյութիւն և ոմայ անաստղ երկինն,
 և հակոտնեայքն: քզի յերկբայս
 եմք վսայսոցիկ եթէ են, և եթէ
 ոչ են: իսկ ոմանք աներկբայաբար
 ունին զգոյութիւն և ոմայ մարդ, ձի,
 արծուի որք խստվանաբար գոն:
 Լ'ըդ' իվր անգոյիցն՝ և այնոցիկ
 որք երկբայաբար ունին զգոյութիւն՝
 զեթէ են խնդրել պարտէ:
 իսկ իվր այնոցիկ որք աներկբայա
 բար ունին զգոյութիւն՝ ոչէ պարտ
 խնդրել զեթէ են, այլ զզինչ են:
 Իսկ զինչ են կամ անունամբ ճա
 նաչի մեզ՝ կամ սահմանաւ:
 Լաւ անունամբ՝ յորժամ տեսանե
 լով ինչ՝ ասեմք զինչէ, և ասեմք
 եթէ մարդ է: Իսկ սահմանաւ՝
 յորժամ ասեմք կենդանի բանա
 ըոր մահկանացու՝ մտաց և հան
 ճարոյ ընդունակ:

Լճ ՎՍ զԻ ॥ ամենայնք իրողունցն
 ոչ միայն հասարակութի ունին
 առ միմեանս, այլ և զանազանի.
 քանզի կենդանիք ոչ միայն հասա
 րակութի ունին առ միմեանս ըստ
 սեռում, այսինքն ըստ որում կեն
 դանին գոն. այլ և զանազանութիս
 ունին: ՎՍ զԻ ոմանք բանկնք են,
 և ոմանք անբանք. ոմանք մահկա
 նացուք, և ոմանք անմահք:
 ՎՍ յորիկ ॥ խնդրի և ոպի ինչ են.
 զի նովա՛ն ուսցուք զզանազանու
 թիսն: Բանզի հարցանելովն թէ
 որպիսի ինչ է. ասեմք բանական՝
 թէ անբան. մահկանացու՝ թէ
 անմահ: Լճ գիտե՛լ պարտ է, զի
 բազում անգամ որպիսի ինչ են
 ՚ի զինչ էումն երևի. քզի յորժամ
 զինչ են սահմանա՛ն ճանաչի,
 յայնժամ ոպի ինչ են ՚ի զինչ էումն
 տեսանի. քանզի՝ զինչ են հան
 դերձ սահմանա՛նն երևի:
 Լսի յորժամ զինչ են անո՛ւամբ
 ճանաչի, յայնժամ ոպի ինչ են (հ

ԴՆ ԿՆՆԻ ԻՂԻՆՃ ԷՈՒՄՆ . Լ ԿՍՐՈՒՅ
 ԵՅՆԺԱՄ Լ ՂՈՒԿԻ ԻՆՃԷՆ ԽՆԴՐԵԼ
 ԼՆ ՎՍ ՂԵ ԱՄԵՆԱԵՄՔ Ի ԳՊԻԳՍ
 ԱՈ ԿԱՏՐԼՄՆ ԻՆՃ ԱՏԵՍԱՆԻԼ ԲՆԱ
 ՀՈՐԵԳԱՆ , Լ ԻՆՃ ԸՆԴՈՒՆԱԵՆ Լ
 ՎԱՅՐԱԿԱՐ ԴՆ ՍԱՏԵՂԾԻՃՆ ՍԱՏԵՂԾ՝
 ԴՆ ԲՆՈՒԹԻՒՆՆ՝ Լ ԴՆ ԱՐՏԵՍԱՌ .
 ՎՍ ԱՅՍՈՐԻԿ ԿԱՐԵՀՈՐԱԲԱՐ Լ ԸՂ
 ՎՍ ԷՐՆ ԽՆԴՐԵՄՔ , ՈՐԳՈՆ , ՎԱՍՆ
 ԷՐ ԵՆ ՄԱՏՏԻՃՔ . ՎՍ ՏԱՆԳՍԱՏԷՆ
 ՄԱՐԴԿԱՆ : Լ ՎՍ ԷՐ Է ՄԱՐԴ .
 ॥ ՎԱՍՆ ՂԱՐԴԱՐԵԼՈՅ ՂՂԳԱԼԻՍԱ :
 ՔԱՆԳԻ ԵԹԷ ԴՆ ԷՐ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆՆ
 ՍԵՈ , ԱՄ ԱՆԿԱՏԱՐ ԳՊՅՐ . ՈՒՅ Լ
 ԵՅՄ ԱՈՒՆԷ ԿՂԱՏՈՆ Ի ՏԻՄԷՈՍԻ
 ՏՐԱՄԱԲԱՆՈՒՆՆ : ԲԱՆԳԻ ԱՅՍԱՅ
 ԱՍԷ ԵԱՂԱԳՍ ԱՐԱՐՃԻՆ՝ ԵԹԷ ԵՏՈ
 ԱՈՒՆԵԼՈՅՆ ՂԵՐԿԻՆԱ Լ ՂԵՐԿԻՐ ,
 ՏՐԱՏԱՐԱԿԷՐ ԱՈ ԽՄԱՆԱԼԻ ՂՁ
 ՐՈՒԽՍՆ ԱՅՍԱՅ Լ ԸՄԱՅՄ ՕՐԻՆԱԿԻ .
 ԵԹԷ ԱՅԼԼԱ ՊՍԵՈՒՔ ՄԵՂ ՄԱՏԿԱ
 ՆԱԳՈՒՔ ԱՆԵՂԱՆԵԼԻՔ . ՈՐՈԳ ՈՃ
 ԵՂԵԼՈՅ՝ ԵՐԿԻՆ ԱՆԿԱՏԱՐ : ԻՍԿ
 ՄԻՏՔ ԱՍԱԳԵԼՈՅԴ Է ԸՍՏԱՅՄ (6

օրինակի • եթէ այլ ևս ք սեռք
 մահկանացուք պակաս գոն մեզ
 անեղանելիք, այսինքն տակաւին
 ոչ ևս եղեալք: Արդե՞ն ք սեռք
 մահկանացուք՝ օղայինք ջրայինք
 և երկրայինք: յորոց և մարդն է:
 որոց ոչ եղելոց՝ որպէս ասէ երկին
 անկատար: Արկին կոչեաց զՍ.՝
 ՚ի պարունակողէն ըզպարունա
 կեալն նշանակելով • քզե երկին
 պարունակէ՝ զաշխարհս •
 Ահ արդ վս զե իմաստասիրուիէ
 առջիկայս մեզ, և քեղեցկագոյն
 և պատճականագոյն ամ գործոց
 մարդկան • որ առ ՚ի մէնջ ոչ երկ
 բայանի վս գոլոյն • բայց յայլոց
 ոմանց երկբայանի • որպէս կուրաց
 քատակեցելոց յաղագս գունոց
 շարաբանելոց: Յաղագս որոց և
 ստագիրացին ասէ, եթէ ՚ի ծնէ
 կոյրք ոչ կարեն յաղագս գունոց
 շարաբանել • վասն զի ոչ գիտեն
 ՚ի բնութենէ զգոյնսն •
 Ահր զայսոցիկ զբանս արտա (7

դրեսցուք, և զեղծմունս նոցա
 ուն և կարողութի է արասցուք.
 յայտնաւ զանմտութի նց յանդի
 մանելով: Եւ թէ որպիսի ինչ
 իցեն այսոքիկ բանք, 'ի հետա
 կայումի տեսուե ուսցուք:

Րէտ պարտի: || Հանդերձ ան և առաջի
 իայ || Պարծաւորութիւն: || Պարտի:

անգի || որն յառաջնումս
 տեսութեան խոստացաք
 և զբանս կամեցելոցն եղ
 ծանել զգոյութի իմաստասիրութե
 արտադրեսցուք, և զնոցին եղծ
 մունս ըստ կարողութե արասցուք:
 Եւ նախ առաջին ձեռնարկութի
 այնոցիկ որք եղծանեն զգոյութի
 իմաստասիրութե՝ այսն և ըստայսմ
 օրինակի արտաբերի: || Եւ 'ի հոմ
 անուննցն է. իսկ հոմանունքն
 ընդ սահմանաւ ոչ ստոր անկանին
 և ոչ լ գիտութե անկանին էն ան
 գիտելի է. իսկ իմաստասիրութի (8

գիտութիւն էիցն է ըստ ձեզ .

յայտէ եթէ անպիտելի է :

Լ'ըդ' յայսմ ձեռնարկուէ ըստ
երկուց եղանակաց պօհիմ ձեզ .

|| Ընդ դիմակայութիւն , և ընդ դի
մայարակայութիւն . Եւ է ընդ դի
մակայութեան գործ' անդուստիսկ
'ի սկզբանն ճշմարիտ գոյացուցա
նել զնա , և || ոչ երբէք շփոթել
զառաջիկայն : Լ'ըդ' եղծանելով
զառաջիկայն ձեռնարկութիւն եղ
ծանողացն զիմաստասիրութիւն ,
պիտանացո՛ւ է և ը դիմակայութեան ,
և ընդ դիմայարակայութեան :

Եւ ընդ դիմակայութեան ' այսպէս
ասելով , եթէ ' ոչ է էն 'ի հոմ
անուանցն . այլ յայն ցանեաց'
որք ունի || 'ի միողէն և առ մին են :
քանզի եթէ զինչ են հոմանունքն '

յոջիկայսդ ունիմք ուսանիլ :
Իսկ ընդ դիմայարակայմանն պի
տանացեալ ասեմք , || զի եթէ պէտ և
տամք զէն 'ի հոմանունանցն գոլ'
այլ ոչ եթէ այսո՛ւիկ ինչ ան (9

Գիտելի է քանզի՝ Թէպէտ և ո՛չ
 կարողք գոն հոմանուներն ընդ
 սահմանա՛ւ ստորանկանիլ, այլ
 ո՛չ այսո՛ւնիկ անգիտելիք գոն ։
 Քանզի՝ ॥ որոշումն է տրամաբա
 նական որ ասէ, Թէ պարտ է ի վժ
 ամ հոմանո՛ւանցն զերիսս զայսո
 սիկ խնդրել ։ Եթէ քանի՞ս ունի
 նշանակութիւնս հոմանունն ։
 Լեթէ յաղագս որո՞յ նշանակու
 Թէ է բանն ։ Լերրորդ ապա ստո
 րագրել և կամ սահմանել զմի՛ի
 նշանակւեցն յ՛ղգս որոյ բանն է ։
 Որգոն, յորժամ յարացուցի՛ւ
 հա՛ւաստեսցուք զասացեալսդ ։
 Յորժամ վ՛ս շա՛ն է բանն, վ՛ս զի
 ՚ի հոմանո՛ւանցն է այս ձայն,
 նախ առաջին պարտ է քննել Թէ
 քանի՞ս ունի նշանակութիւնս ։
 որգոն, եթէ նշնկէ զասողայինն,
 զծովայինն, և զերկրայինն ։
 Եւ երկրորդ՝ ասի Թէ յաղագս
 որո՞յ նշանակեցելոյ՝ այսինքն յա
 ղագս որո՞յ շան է բանն ։ (10

Լ՛՛՛ն երրորդ՝ զայն որոյ յաղագս
 բանն է՝ ընդ ստորագրուի Կամ
 ընդ սահմանաւ ստորանկել :
 որդոն, Թերևս յՂգս երկրայնոյ
 շան է բանն, ասեմք Թէ կենդա
 նի է չորքոտանի հաջողական :
 Լ՛րդ այսպս Լ իվր էին զերիսս
 զայսոսիկ խնդրեմք • քզի խընդ
 րեմք նախ առաջին Թէ որ չափ
 նշանակուիս ունի • Լ ասեմք Թէ
 ըստ Ժ նշանակեցելոցն էն բերի •
 այսինքն ըստ Ժ ստորագրութեցն •
 Լ՛ն երկրորդ՝ խնդրեմք Թէ յա
 ղագս որոյ նշանակեցելոյ է բանն •
 այսինքն յաղագս գոյացուի՞ր,
 Թէ յաղագս քանակի՞ր, Թէ յա
 ղագս որակի՞ր, Թէ յղգս այլոցն •
 Լ՛ն երրորդ՝ զնշանակեցեալն ընդ
 սահմանաւ Լ կամ լ ստորագրուի
 արկանեմք • իսկ եթէ ընդ սահ
 մանաւ Լ ընդ ստորագրութի
 արկանեմք, յայտ է Թէ ոչ է էն
 անգիտելի :

Իսկ երկրորդ գլուխ եղծա (II

նեւեացն զգոյուի իմաստասիրւե-
 յառաջագալի այսպէ և ըստ այսմ
 օրինակի: ॥ Ասկքն 'ի հոսման և
 'ի ծորման են. և ոչ երբէք հան-
 դիպին դադարման. քանզի յառա-
 ջանայ քան զբանն փոփոխումն
 էակացն: և գրեթէ յառաջ քան
 զճառելն զնոցանէ զբանն՝ փոփո-
 խին: Ահ բերեն յարացոյց ինչ
 այսպիսի. եթէ զորօրինակ 'ի հո-
 սանուտ գետ՝ 'ինոյն ջուր ան-
 կարէ երկիցս թանալ զոտն.
 Ահ կամ ոպ ոմանք ևս յարաձգե-
 լով զտարակուսանսդ՝ ասեն, եթէ
 և ոչ միանգամ կարողութի է 'ի
 նոյն ջուր թանալ զոտն՝ այն ինչ
 ջրոյն փութապէս իբաց հոսեցե-
 լոյ և անցեւոյ: Այսպէ և էակքն
 'ի հոսման և 'ի ծորման գոլով՝
 և դադարման հանդիպեալ և ոչ
 միում: և յայտէ եթէ ոչ ստոր
 անկանին ընդ գիտութի. քանզի
 և 'ի կամին զնս գիտել փոփոխին.
 և 'ի զանազան ժամանակս (12

զանազանապ ունին զէականալն.
և ո՛չ ոք կարէ հասանիլ և գիտել
զնոսա: Եւրդ՝ զեմրդ իմաստասի
րուի գիտութիւն էակացն է,
ուր էակքն՝ ի հոսման և ի ծորման
գոլով անգիտելիք են:

Եւ ալ ազգ դարձեալ ասեն,
եթէ զե եղեցի հասումն՝ պարտէ
գիտողին պատկանիլ գիտելումն,
և գիտող ասեն զանձն. իսկ գի
տելի զենթակայ իրն: Եւրդ՝ զե
եղեցի պատկանութիւն՝ այսինքն
ըմբօն և կարող հասումն, պարտէ
գիտելումն ո՛չ շարժիլ և ո՛չ զա
նազանաբար գոլ: ապաթէ շար
ժի գիտելին և փոփոխի, պարտէ
և գիտողին՝ այսինքն անձին՝ շար
ժակից և փոփոխակից նմա լինիլ:
Եւ թերևս ուրեք գիտելին սպի
տակ լինիցի, պարտէ և անձինն
սպիտակ լինիլ: Եւ թէ գիտելին
ջուր, պարտէ և անձինն ջուր լի
նիլ. զե գիտասցէ նմանեալն
զնմանն: Եւ յարդ՝ անձն ո՛չ (13

լինի փոփոխակից գիտեւումն .
և յայտ է թէ ոչ կարէ գիտել ըզ
գիտելին : ապա ուրեմն իմաստա
սիրու թի ոչ կարօղ գոյ լինիլ գի
տու թի էակացն . վս զե ոչ ստոր
անկանին ընդ գիտուք էակքն :

Օ այսոսիկ այնոքիկ :

Լ ու որս ասեմք նախ և առաջին,
եթէ իմաստասիրու թի ոչ եթէ
մասնականացն լինի որք իծ որման
և ի հոսման են, այլ յաղագս հա
նուրցն լինի որք ոչ փոփոխին .
այլ միշտ նոյնպէս ունին զգոլն .
Լ ըկրորդ՝ զե թէպէտ և ասեմք
զիմաստասիրու թի եթէ մասնակա
նացն է, ոչ եթէ վս այնորիկ ոչ
կարօղ գոյ ոք հասանիլ ինչ և գի
տել : վս գիտօղն՝ այսինքն անձն՝
ոչ փոփոխակից լինի գիտեւումն .
այսինքն ենթակայումն :

Քանզի ըստ այսմ բանում՝ և ոչ
ածայինն գիտասցէ ինչ ի գոյիցն .
զե ոչ փոփոխակից լինի գիտելեցն
այլ միշտ նոյնպէս է և մնայ : (14

Լ՛՛՛՛ Դարձլ ըստ այդմ բանում՝
և ո՛չ բժիշկ ըստ բնուէ առողջ
գողով՝ կարող եղիցի ճանաչել
զցա՛նս անցա՛ն բնուէ: այսինքն
յորժամ ողջ գոյ՝ ո՛չ կարէ տրոհել
զցա՛նս • այլ հարկա՛նորի՝ հի՛ւան
դանալ՝ զի զհի՛ւանդուծի՛ն գի
տասցէ: Բայց բազում անգամ
անձն յ՛՛՛՛ քան զփոփոխիլ իրացն
գիտէ՝ զնս: ոպ և պղատոն յայտ
առնէ ասելովն, եթէ և առաքինեցն
անձինք ո՛չ միայն ՚ի վերջոյ զգան
իրացն, այսինքն հետեւիլ բնա՛նո
րեցան • այլ բազում անգամ յա
ռաջէն քան զնոսա և գիտեն:

Լ՛՛՛՛ րդ այսոքիկ այսպ,

Լ՛՛՛՛ րրորդ ձեռնարկուծի եղծա
նողացն զիմաստասիրուծիւն,
եթէ՝ ամ գիտելիքն ընդ զգայուք
ստորանկանին • որպ և պղատոն
յայտ առնէ ասելովն՝ Թէ արրիչն
տեսողուի և լսողուի շնորհեաց
մեզ, զի ՚ի ձեռն սոցա զիմաստա
սիրական սեռն ուղղեսցուք: (15)

Լ՝ որդ՝ զայս առնելով՝ խստօրէն բար
 ասեն, եթէ ուրեք ցուցանեմք ՚ի
 ձեր բաժանմանէ եթէ մասուռնք
 իմաստասիրուէ ո՛չ կարող գոն լի
 նիլ մասուռնք իմաստասիրուէ,
 յայտէ եթէ ո՛չ և բոլորն ասեն՝
 այսինքն իմաստասիրութի կարող
 գոյ բաղկանալ։ Լ՛ս ասեն եթէ՝
 ըստ ձեզ իմաստասիրութի բաժանի
 ՚ի տեսականն և ՚ի գործականն։
 Լ՛ս դարձ լ տեսականն բաժանի
 ՚ի բնաբանականն՝ և յուսումնա
 կանն՝ և յածաբանականն։
 Լ՝ որդ՝ եթէ կործանեմք զայսոսիկ
 զմասուռնս, յայտէ եթէ ո՛չ կարող
 գոյ բաղկանալ իմաստասիրութի։
 Վս զի մասանցն ո՛չ գոլով, և ո՛չ
 բոլորն կարող գոյ բաղկանալ։
 Լ՛ս ասեն եթէ՝ ուսումնականն
 ո՛չ է մասն իմաստասիրութեան.
 որպէ և պղատոն կարծէ։ քանզի
 և նա ո՛չ կարծէ զուսումնականն
 մասն գոլ իմաստասիրութեան.

այլ նախակրթութիւնք • ոպք քեր
թողականն և ճարտասանականն •
Ուստի և ի վր իւրոյ համալսարա
նին մակագրեաց, աներկրաչափն
մի' ներսամըտեսցէ: Իսկ զբնա
բանականէն ասէն եթէ՝ կործա
նեցաք ըզնա ՚ի ձեռն երկրորդ
ձեռն արկութեանն • ասելով թէ
էակքն ՚ի հոսման և իծորման են.
և դադարման հանդիպին և ոչ
ուրեք: Իսկ զնաժարականն եղ
ծանեն այսպէս, եթէ նախնիքն
ընդ զգայութիւնն ոչ երբեք ստորան
կանին և ոչ ը գիտութիւնն: Եւ
նախնիքն անգիտելիք են:

Եւ որդայսութիւնն այսպէս:

Եւ որս ասեմք եթէ՝ տակաւին
յաղագս գործականին ոչ ինչ
ասացիք որ ընդ դիմաբաժանի տե
սականութիւնն: յայտ է եթէ ոչ զնա
խնիքն անգիտելիք • վս զի և
գործականն մասն է իմաստասի
րութեան: Արպէս և պղատոն

Բ

(17)

Եւ յայտ առնէ ասելովք՝ Թէ իմաստա
 սէր կոչեմ ես ո՛չ զյոգնագէտն՝
 և ո՛չ զայն որ կարօղ գոյ բազում
 ինչ առնուլ ՚ի բերան, այլ զայն՝
 որ անարատ և անբիծ վարս ստա
 ցեալ ունի յինքեան • որ է գոր
 ծական իմաստասիրութիւն։
 Օ՛, այսոսիկ այսպէս։
 Ի՛նչպէս եկեսցուք և պտտխանես
 ցուք յաղագս ուսումնականին և
 բնաբանականին և անժաբանկնին։
 Եւ յաղագս ուսումնականին
 ասեմք եթէ՝ ո՛չ կարծէ զնա պղա
 տոն ո՛չ գոլ մասն իմաստասիրէ,
 եթէ ոչ ծայրագոյն իմաստասրէ։
 այսինքն անժաբանականին • քզի
 ծայրագունին ո՛չ կարծէ զնա գոլ
 մասն։ Ի՛նչպէս գիտէ զուսում
 նականն գոլ մասն իմաստասրէ,
 յայտ առնէ մակացուի զնա կոչե
 լով։ Ի՛նչպէս եթէ մակացուի է,
 յայտ է եթէ մասն է իմաստասրէ։
 իսկ արիստոտէլ յայտնաւ զուսում
 նականն մասն իմաստասրէ կոչէ։ (18)

Իսկ յաղագոս բնաբանականին
պատասխանատրեցաք. յեղծումն
արկեալ զերկրորդն ևս ձեռնար
կուի, որ ասէրն թէ՛ էակքն ՚ի
Հոսման և ՚ի ծորման են.

Իսկ յաղագոս անաբանականին
ասեմք, զի թէպէտ և անայինն
անգիտելի է ըստ ինքեան, այլ սա
կայն տեսանելով զստեղծունածս
և զարարածս նր՝ և զբարեկար
գապէս շարժումն նի, ՚ի մըտա
ծուութի գամք ստեղծչին : Իսկ
աներևոյթն յերևելեացն փու
թագոյնս ունի զճանաչիլն :

Երդ այսպիսի յեղծումն արկեալ
և զերրորդ նց ձեռն արկութիւն՝
դադարեցուսցուք զառաջիկայ
տեսութիւնս :

Չորրդ տարակուսութիւն հանդիպի
ընդ դիմակացունաց իմաստիրուէ
այսպէս և ըստ այսմ օրինակի :

|| Իմաստասիրութիւն կամ գիտութիւն
կամ ո՛չ է գիտութիւն :

Եթէ ո՛չ է գիտութիւն, (19

ապա և ոչ արհեստ և ոչ մակա
 ցութիւն կարող գոյ գոլ :
 Իսկ եթէ գիտութիւն է, կամ
 ընդ հանուրէ կամ մասնական :
 Իսկ եթէ մասնիցն գոյ՝ յուեգոյն
 գոյ քան զայլ արհեստս և զմակա
 ցութիս : քան զքերթողականն
 ասեմ և զճարտասանականն : քզի
 նոքա ունին ընդ հանուր բացորո
 շութիս : իսկ եթէ յուրի՛է ք զայլ
 արհեստ, զի արդ ասէք զնա ար
 հեստ արհեստից և մակացութի
 մակացուէց : Իսկ եթէ ընդ հա
 նուր գիտութի՛ է, ոչ կարէ գոյա
 նալ ՚ի միում անձին : Ասան զի
 ընդ հանուր գիտութի՛ Ը հանուր
 պատահումն է : իսկ ընդ հանուր
 պտհումն ոչ կարէ ՚ի մասնական
 ենթակայումն գոյանալ : Վս զի
 ընդ հանուր սպիտակն ոչ կարէ
 ՚ի ձեան բաղկանալ : ապաթէ ոչ
 ոչ կարէ ՚ի բոում՝ կամ ՚ի կաթ
 նում գոյանալ : Արդ եթէ իմաս
 տասիրութիւն ընդ հանուր (20

գիտութիւն է՝ ո՛չ կարէ ՚ի մաս
նական ենթակայում գոյանալ .
այսինքն ՚ի սոկրատում կամ ՚ի
պղատոնում .

|| **Օ** այս տարակուսելի լուծմեւով
ասեմք թէ՝ իմաստասիրութիւնը
հանուր գիտութիւն է . և ո՛չ եթէ
վսայսորիկ ոչ կարէ բաղկանալ
զիւ ընդ հանուր գիտութիւնէ ,
քանզի այլ է ընդունակ ընդ հա
նուր պնդման , և այլ ընդունակ
ընդ հանուր իմաստասիրութե .

Բանչի ընդունակ ընդհանուր
պնդման՝ մարմին : և ընդունակ
ընդ հանուր իմաստասիրութե՝ միտք :
Եւ թէպէտ մի մասն ո՛չ կարէ
զընդ հանուր պնդումն ընդհիլ ,
քզի ոպ ասացիք եթէ սոկրատէս
ո՛չ կարէ զընդ հանուր սպիտակն
ընդունիլ . զի եթէ կարօղ գոյր
սոկրատէս զընդ հանուր սպիտակն
ընդունիլ , ո՛չ կարօղ գոյր սպի
տակն և յայլում ումեք երևիլ :
Եւ թերեւս սոկրատէս (21

մարմնով ո՛չ կարէ զընդհանուր
 սպիտկն ընդունիլ, սակայն մտօք
 զբան ընդհանուր սպիտակին կա
 րէ՛ ընդունիլ. քանզի կարէ՛ գի
 տել սոկրատէս եթէ ընդհանուր
 սպիտակն գոյնէ արտադատօղ
 աչաց: Եւ ըստ այլումօրինակի
 պարտէ զայս ցուցանել. քանզի
 մարմին ո՛չ կարէ զհակառակսն
 սեռնաբար և առանց շփոթութե
 ընդունիլ՝ ի միում մասին և ըստ
 միում ժամանակի: քանզի ո՛չ իսկ
 կարէ զսպիտակն և զսեռն սեռ
 նաբար և առանց շփոթութե ըն
 դունիլ ըստ միում մասին և ըստ
 միում ժամանակի: Եւ ասացեալ
 ըստ միում մասին, վս՝ զի ըստ այլ
 և ըստ այլ մասին կարէ՛ զհակակսն
 ընդունիլ՝ ի միում ժամանակի: Եւ
 ըստ միում ժամանակի ասցլ,
 վասն զի՝ ի միում մասին կարօղք
 գոն հակառակքն անշփոթաբար
 գոյանալ ըն այլ և այլ ժամանակի:
 Եւ արդ՝ թէպէտ և մարմին (22

Ո՛չ կարէ զՏակնկսն սեռնաբար
Լառանց շփոթութե ընդունիլ
’ի միում մասին և ըստ միում ժա
մանակի, սակայն միտք կարօղք
գոն ’ի միում ժամանակի զընդ
հանուր հակառակացն բանս ըն
դունիլ յինքեանս: Քանզի կա
րօղէ գիտել եթէ ընդ հանուր
սպիտակն գոյն է արտադատօղ
աչաց, և թէ՛ ընդ հանուր սեանն
գոյն է բաղդատօղ աչաց:

Եւսկ եթէ կարօղք գոն միտքն որք
բնաւորեցան գոլ յանհատսն հա
նուր մարդոյ՝ զհակառակսն սեռ
նաբար և անշփոթաբար ընունիլ
’ի միում ժամանակի, զի արդ ոչ
կարօղ գոյ զընդ հանուր զիմաս
տասիրութիւնն ընդունիլ որ է
գոյից գիտութիւն:

Եւ վս զի կատրլ վարդպետէ է
այն՝ որ ոչ միայն զընդգիմակաց
տարակուսութիւնս լուծանէ, այլ
և զիւրն կարօղ գոյ հաստատել:
Եւ արդ՝ քանզի լուծաք զա (23

ռաջի եղեալս տարակուսութի,
բեր այսու հետև ցուցցուք եթէ
է՛ իմաստասիրութի այսպէս և ըստ
այսմ օրինակի : ԼԵթէ է՞ ան,
է՛ և իմաստասիրութիւն :

ԼԱյլարդ՝ է՞ ան . քանզի եպիկու
րացւոցն է ասել եթէ ոչ է՞ ան :

ԼԱրդ՝ եթէ է՞ ան, է՛ և նախախ
նամութի . քանզի ոչ միայն ըստեղ
ծանէ՞ ան, այլ և խնամ տանի
ստեղծողածոյն : ԼԱրդ եթէ նա
խախնամութի է՞, է՛ և իմաստութի .
քանզի ոչ եթէ անբանաբար՝ այլ
իմաստութի նախախնամէ :

ԼԱն եթէ է՞ իմաստութի, է՛ և
բաղձանք իմաստութեան :

ԼԱն եթէ բաղձանք իմաստութե,
և սիրելութի իմաստութեան :

ԼԱն եթէ սիրելութի իմաստութե,
ապա և իմաստասիրութիւն :

Քանզի ոչ այլ ինչ է սիրելութի
իմաստութեան, եթէ ոչ իմաստաս
իրութիւն :

Լէր այսոսի՝ Տեղերն ալ և
առաջիկայ Պրալոպոսիս
Բ.

Բ Թէպէտ և անելորդ էր
ի խնդիր անկանիլ յա
ղագոս իմաստասիրութե
թիւնն որոյ նիզակակից ի կիր
առելք՝ զբանս այնոցիկ որք փոր
ձեցան զգոյութի իմաստասիրութե
բառնալ՝ ուն տկարս կործանեցաք:
Բանզի այնոքիկ և որոց կենցաղն
հեռի է՝ որք են պիհոնացիք,
զամ ինչ եղծանել կամելով՝ ըզ
մայր ապացուցին՝ այսինքն զիմաս
տասիրութի՝ ի ձեռն ապացուցի
կամեցան եղծանել, որպէս թէ
զիմաստասիրութի ի ձեռն իմաս
տասիրութեան եղծանել:
Լուորս հանդիպի պղատոն ախ
տացեալս առ ասացելս նց՝ ոչ գոլ
հասումն: Լսելով եթէ՝ զիւրդ
ասէք ոչ գոլ հասումն, ուն հա
սեալք, եթէ ուն ոչ հասեալք: (25)

ԼճԷԹԷ ոպ հասեալք, յայտէ
 ԹԷ հասիք և է հասուան :
 Խսկ եթէ որպ ոչ հասեալք, ով
 հաւատասցէ ձեզ յասելէ զայդ
 ոչ հասելոցդ և ոչ գիտելոցդ :
 Բայց և արիստոտէլ յիւրում
 յուամէն յորդորականում յո
 րում յորդորէ զհամբակս յիմաս
 տասիրութիւն՝ ասէ այսպէս ,
 Թէպէտ և ոչ է իմաստասիրելի,
 իմաստասիրելի է : և եթէ իմաս
 տասիրելի, իմաստասիրելի է :
 ապա ամ իրօք իմաստասիրելի է :
 Եւ յսինքն՝ Թէպէտ և ասէ ոք ոչ
 գոլ զիմաստասիրութիւն, ապացուցի՝
 պէտս ունի որով բառնայ զիմաս
 տասիրութիւն : Իսկ եթէ ապացուցի՝
 պէտս ունի, յայտ է Թէ իմաստա
 սիրելի է : քանզի մայր ապացուցի
 իմաստասիրութիւնէ : ԼճԷԹԷ ասէ
 ոք գոլ զիմաստասիրութիւն, դարձ
 իմաստասիրէ • զի ապացուցի՝ պի
 տանանայ : Եւ ապա ուրեմն ամ իրօք
 իմաստասիրութիւն է • որ բառ (26)

նայ զնա՝ և որ ոչն բառնայ: քզի
իւրաքանչիւր ոք ՚ի նցնէ ապացու
ցի՝ պէտս ունի որովք հաւատա
րիմք լինին ասացելքն: իսկ եթէ
ապացուցի՝ պէտս ունի, յայտ է
եթէ իմաստասիրէ՝ քանզի մայր
ապացուցի որպէս և ասացաք իմաս
տասիրութիւն է:

Եւ որք՝ իբաց թողելք զեթէ էն,
խընդրեսցուք թէ զինչ է իմաս
տասիրութիւն և որպիսի ինչ է:

Եւ պարտ է գիտել եթէ՝ իմաս
տասիրութիւն և ոպ մի՝ ինչ է ոպ բո
լոր պահանջելով: և բազմացեալ
գոյ ոպ զանազան մասունս ունե
լով: Եւ պա որպէս մի ինչ գոլ զնա
սահմանեսցուք, իսկ որպէս բազմա
ցեալ բաժանեսցուք:

Քանզի անտեղի է այլոց արհես
տից սահմանս տալ և բաժանել,
իսկ իմաստասիրութիւն ոչ սահմանս
տալ և ոչ բաժանել յորմէ ամ
արհեստք յառաջ դան:

Եւ պարտ է գիտել, եթէ (27)

զսահման և զբաժանումն յիշէ՝
 պղատոն : Օ սահման 'ի փեստ
 ռոսում տրամաբանութեն ասելով,
 թէ ո՞վ մանուկ դու, մի՛ է սկիզբն
 գեղեցկաբար խորհելոյ այսինքն
 գիտել յաղագոս ո՞ր է մտածու
 թին, ապա թէ ո՞չ՝ հարկ է յամեն
 վրիպիլ : Եւ այսինքն՝ եթէ կամի ոք
 յաղագոս իրի ուրուք ճշմարտաբար
 խորհիլ և մտածել, պարտ է նախ
 գիտել զնորին իրի բնութիւնն .
 այսինքն զսահմանն : Բանզի որ
 ո՞չն գիտէ ըզսահմանն, վրիպի
 յայն ցանեաց անցանց որք հետե
 չիլն բնաւորեցան նորին իրի :
 Ո՞րդոն, եթէ ոք կամիցի գիտել
 զինչ է բժշկութի . եթէ ո՞չ նախ
 գիտիցէ զբնութի բժշկութեն
 եթէ յաղագոս մարդկային մարմնոյ
 լինի . այլ կարծեսցէ զնա յաղագոս
 փայտի լինիլ . զինչ բանս զոր և
 ասէ յաղագոս բժշկութե ընդու
 նայն ասէ : Իսկ զբաժանումն յի
 շէ՝ 'ի սոփեստրայ տրամաբա (28

նուէն ասելով, թէ ըստ բաժանո
 ղական հնարս ոչ ինչ պանծասցի
 փախչիլ, քանզի և ոչ ինչ փախչի
 ՚ի բաժանմանէ։ Քանզի յորժամ
 ասեմք եթէ իկենդանեցն ոմանք
 բանականքեն և ոմանք անբանք,
 ոչ ինչէ որ առանց սոցա՛ն է ։
 քանզի ոչ գոյ կենդանի որ ոչ է
 բանական կամ անբան։
 Լ՛՛՛ զարձե՛լ՝ նոյն ինքն ՚ի նորին
 տրամաբանուէն յաղագս բա
 ժանման ասէ, զայսոսիկ ասեն՝
 զբաժանումն պարզեալ մեզ ՚ի
 ձեռն պռիմիթեայ երևելական
 հրոյ։ Լ՛՛՛ պարտէ գիտել եթէ՝
 որք առասպելաբանէն՝ ասեն թէ
 ॥ պռիմիթլս գողացա՛ն երբեմն
 յածոցն հուր՝ և շնորհեց մրդկն։
 որ է այլաբանութի։ քանզի նախ
 և առաջին պռիմիթլս եգիտ ըզ
 բժնողական հնարս, քանզի բաժա
 նողական հնարն համեմատի հրոյ.
 և վսայսորիկ ասեն զնմանէ՛ շնոր
 հել հուր մարդկան։

Լճ զի բժնողականն համեմատի
հրոյ՝ աստճւստ է՝ յայտ • զորօրի
նակ հուր տրոհէ՝ ՚ի միմեանց ըզ
հոմասեռն և զայլասեռն։

Լճ զհոմասեռն որդոն՝ զհրա
հալելիսն • այսինքն զարծաթ և
զոսկի և զանագ և զպըղինձ և
զկապար։ քանզի այսոքիկ հա
մասեռք են • վասն զի սեռ ու
նին զհրահալելին և հրով տրո
հին ՚ի միմեանց։ Եւ և հրով իսկ
տրոհի արծաթ յոսկոյ՝ և կապար
՚ի պղնձոյ։ Իսկ զայլասեռսն որ
դոն՝ յորժամ ՚ի ձեռն հրոյ ասեմք
տրոհել զժանկն յարծաթոյ և ՚ի
պղնձոյ։ Եւ յսպէս և բժնականն
համեմատիլ բնաւորեցաւ հրոյ,
՚ի տրոհելն ըզ հոմասեռսն և
զայլասեռսն, Լճ զհոմասեռսն՝
որդոն, յորժամ ասեմք եթէ ՚ի
կենդանեացն ոմանք բանկնք են
և ոմանք անբանք • որք են հոմա
սեռք • վասն զի հասարակ սեռ
ունին զկենդանին։

Իսկ զայլասեռսն՝ որպէս յորժամ
'ի ձեռն բաժանման բաժանեալ
|| տրոհեմք զԺ Թիւն 'ի քերականութեանէն որք են այլասեռք :

Քանզի քերականութիւն ընդհանուր
արհեստիւն է որ է ընդ որակութիւն .
Իսկ Ժ Թիւն ընդ Թոճականութիւն
որ է ընդ քանակութեամբ :

Լ. որդ այսոքիկ այսպէս գոլով,
եկեսցուք և սահմանեցուք զի
մաստասիրութիւն, և բժնութիւն նմա
արասցուք : բայց պարտ է քննել
եթէ զոր պարտ է առջին դասել .
զսահմանելն եթէ զբաժանելն :
Եւ պարտ է գիտել եթէ՝ պարտ է
նախ սահմանել և ապա բժնել
վս այսր պատճառանաց :

Քանզի սահմանն վերաբերի միա
կի՝ . իսկ բժնութիւն բազմութեան :

Լ. որդ որպէս միակն յառաջ է քան
զբազմութիւնն . նոյն օրինակ և սահ
մանն համեմատելով միակի՝ յա
ռաջ է քան զբաժանութիւնն որ հա
մեմատի՝ բազմութեան : (31

Լճ զի սահմանն համեմատի միա
 կի՛ և բաժանուամն բազմութեան՝
 աստուհատէ յայտ։ Օ որօրինակ
 միակն մի ինչէ և մի բնութիւն,
 նոյնպէս և սահմանն զբազմամն
 մի՛ ինչ առնէ, և մի բնութի՛ բա
 ցակատարէ։ Բանզի մարդ՝ կեն
 դանի բանաւոր մահկանացու՝ մը
 տաց և հանճարոյ ընդունակ՝ մի
 բնութի՛ բացակատարէ զընդ հա
 նուր զմարդն։ Իսկ բաժանուամն
 ընդ դէմ նորին զմինն ՚ի բզումս
 տրամատէ և յանբաւ։ Բանզի
 առնու զգոյացութի՛ և բաժանէ՛
 ՚ի մարմին և յանմարմին։ Լճ ըզ
 մարմինն ՚ի ներբուսականն և
 յանբուսականն։ նմանապէս և
 զայլն որ ՚ի կարգի։ Եւրդ եկես
 ցուք և սահմանեսցուք զիմաս
 տասիրութի։ այլ վս զի ույ ո՛չէ
 կարողութի ॥ Տիւսել զհետեւաբա
 նութի՛ եթէ ո՛չ նախ ուսանիմք
 զինչէ հետեւաբանութի և ուստի

եղանի: այսպէս և սահմանել ան
 ջնարէ, եթէ ո՛չ նախ առաջին ու
 սանիմք եթէ զինչ է սահման:
 Լ՝որդ զայս գիտելով, զգլուխս
 ոմանս թռնով թ արտադրեսցաք:
 Լ՝առաջինն՝ յորում ասեմք զինչ է
 սահման: Լ՝երկրորդն՝ յորում ա
 սեմք թէ ի՛նչ զանազանի սահման
 ՚ի սահմանադրուէ՝ և ՚ի ստորա
 դրական սահմանէ: Լ՝երրո՛րդ՝ եթէ
 ուստի՞ ասի սահման: Զորրորդ՝
 եթէ ուստի՞ առնու սահման:
 Տինգերդն՝ յորում ասեմք եթէ
 ո՞ր է կատարեալ սահման՝ և ո՞ր
 անկատար: և զինչ է յոռութի
 և զինչ առողջութի սահմանի:
 Ս եցերդն՝ յորում ասեմք թէ
 քանի՞ են սահմանք իմաստսըն:
 Լ՝օթներդն՝ յորում ասեմք թէ
 վսե՛ր այսքան են սահմանք իմաս
 տասիրուէ՝ և ո՛չ նո՛ւազք և ո՛չ
 յովմք: Ութերորդն՝ յորում ա
 սեմք զկարգս նց: Իններորդն՝

յորում ասեմք թէ ղյք են գլ
տակք սահմանացս այսոցիկ :

Լէք այսպիսի հաշիւքն արեալ ե
տաւալիցայ Պրախ պրախ :

կեսցուք յնշին գլուխն
թէ զինչ է սահման :

Սահման է ॥ Բան չարճաւօթ :

յայտնիչ բնութեան եկեղեցայ իրի :

Լ՝ յլ զն զի որպէս հանդերձեալ
եմք ուսանիլ՝ ամ սահման բնաւո
րեցաւ ՚ի սեռէ և ՚ի բաղկացու

ցիչ զանազանութեանց լինիլ :

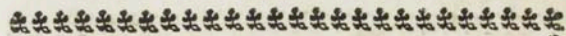
Լ՝ սասցուք եթէ ղր բառ առաջի
կայ սահմանիս համեմատի սեռի,
և ղյք են այնոքիկ որք բաղկա
ցուցչաց զանազանութեանց :

॥ Լ՝ յլ զի հաւաստի մեզ վարդա
պետութիւն եղիցի, յօրինակ առ
նումք զսահման մարդոյ :

Լ՝ աւարտէ գիտել եթէ՝ մարդ է
կենդանի բանաւոր մահկանացու՝
մտաց և հանճարոյ ընդունակ : (34

Լ՛ըդ ահա՛ աստանօր կենդանին
 փոխանակ սեռի առաւ. Քանզի
 հասարակէ և ըստ քղմաց բերի.
 ըստ մարդոյ և ըստ շան և ը ձիոյ
 և ըստ այլոց այսպիսեաց : Իսկ
 այլքն՝ ի բառից փոխանակ բաղ
 կացուցչաց զանազանութեց յարա
 ոոցեալք գոն : Լ՛ըդ՝ այսպէ և
 յառաջակայումդ սահմանում,
 Բան՝ փոխանակ սեռի առաւ. քզի
 հաւասարէ և ըստ քղմաց բերի.
 քանզի բերի ըստ ներտրամադրա
 կանին՝ և ըստ յոջ բերականին :
 Իսկ այլքն՝ ի բառից՝ փոխանակ
 բաղկացուցչաց զանազանութեց
 յարաւոցեալք գոն : Լ՛ըդ՝ եկես
 ցուք և պատմեսցուք զսահմանդ
 սահմանի : Լ՛ը պարտ է գիտել,
 զի Բան ասաց յաղագս որոշելոյ
 զանունն : քանզի և անուն սահ
 մանէ՝ զբնութիւն ենթակայի :
 Որդոն մարդ : և զոր սահման ի
 ձեռն բաղմաց բառիցն առնէ,
 զայն՝ անուն ի ձեռն միոյ բառի : (35)

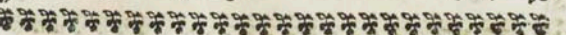
Ուստի և հակասահմանին . ք զի
ասեն թէ անուռն է սահման կար
ճառօտ . իսկ սահման է անուռն
ծաւալեալ : Արդ զի որոշեսցի
անուռն՝ վստորիկ կոչեցաւ բան :
Լաւ արդարեւ զոր ինչ առնէ ա
նուռն՝ առնէ բան : Լաւ քանզի
անուռն և սահման զբնութի ենթա
կայ իրի յայտնեն , վս էր իմացան
զսահման : Լաւ արդ ասեմք՝ վս
գիտելոյ մեզ զբաղկացուցիչ զա
նազանութիսն . այսինքն բաղկա
ցուցանօղ մեզ զենթակայ իրն :
Բանզի ասեմք մարդ միայն , և
ոչ գիտեմք զբաղկացուցիչ զանա
զանութիսն : Իսկ եթէ ասեմք
մարդ կենդանի բանաւոր մահկա
նացու՝ մտաց և մակացութե ըն
դունակ , գիտեմք զբաղկացուցիչ
զանազանութիսն : Իսկ համառօտ
ասացաւ վս ձկտեցելոցն բանից
որք կոչին ճառք : ॥ Ու յաղագս
պսակի . կամ ու պատմական բան :
Քանզի և նոքա բանք ասին , (36

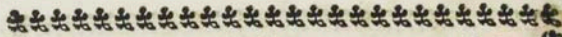
այլ ոչ են համառօտ։ Ըսկ յայտնիչ
բնութեան եկեալայ իրի ասացաւ։

Կամ վասն ասացելոց բացա-
գանչմանց՝ որդոն՝ ծանիր զքեզ
Լաւ եթէ՝ թի՛ ինչ յոյժ։ Քանզի
այսոքիկ բանք ասին և հմռօտ։
այլ ոչ յայտնեն զբնութի ենթա-
կայ իրի։ Լաւ կամ վս ստորագորու-
թեանց։ քանզի և նոքա ոչ եթէ
զբնութի ենթակայ իրին յայտնեն,
այլ զպարագայս բնութեն և զըստ
պտհմանն հետեացեալս։ որդոն՝
մարդ է ուղորդագնաց՝ ծիծաղա-
կան լայնեղունգն Քանզի այսո-
քիկ զպարագայսն բնութե յայտ-
նեն և ոչ զբնութի։ Եւրդ զայսո-
սիկ առաջին գլուխն։

Եկեսցուք յերկրորդ գլուխն
և ասասցուք՝ զինչ զանազանի
սահման ի ստորագորութենէ։
Լաւ պարտէ գիտել եթէ՝ զանա-
զանի՝ սահման ի ստորագորութե
այսու։ վս զի սահման իգոյացա-
կանաց ձայնիցն առնու, (37)

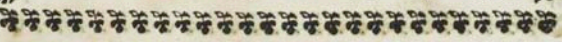

և գոյացուի և զբնութի ենթա
 կայ իրին յայտնէ : որպէս մարդ
 կենդանի բանաւոր մահկանացու
 մտաց և հանճարոյ ընդունակ :
 Իսկ ստորագրութի 'ի պատահ
 մանցն առնու' և ըզ պարագայս
 ենթակայ իրին յայտնէ : որդոն՝
 մարդ ուղորդագնաց ծիծաղին
 լայնեղունգն : Եւ վս զի ասցօ
 եթէ սահման 'ի գոյացողական
 բառիցն առնու , իսկ ստորագրա
 կանն 'ի պատահմանց , ուսցուք
 զինչէ գոյացողականն և զինչ
 պատահականն : Եւ պարտէ գի
 տել' եթէ գոյացողական այն է՝
 որ առ ընթեր գոլով գոյացուցա
 նէ , իսկ ոչ գոլով ապականէ :
 որպէս բանականն : Բանզի սա
 առ ընթեր գոլով գոյացուցանէ
 զմարդն : իսկ ոչ գոլով ապակնէ :
 Իսկ պատահումն է՝ որ առ ընթեր
 գոլով ոչ գոյացուցանէ , և բառ
 նալովն ոչ ապականէ : որպէս սպի
 տակն : քանզի սպիտակն առ (38)

ընթեր գորով ո՛չ գոյացուցանէ,
 և բառնալովն ո՛չ ապականէ :

Լորդ զայսոսիկ ասացեալք,
 Լկեսցուք և ասասցուք եթէ
 զինչ զանազանի սահման ՚ի
 սահմանադրութի. Լն պարտէ
 գիտել՝ եթէ ոպ մարդ և կենդա
 նի՝ հանուրք և մասնականաւ զա
 նազանին ՚իմիմեանց. վն զի մարդ
 մասնականագոյն է քան զկենդա
 նին. իսկ կենդանին հանրականա
 գոյն է քան զմարդ. քզի որ ինչ
 մարդ՝ նոյն և կենդանի. վասն զի
 ամ մարդ կենդանի. բայց ո՛չ որ
 ինչ կենդանի՝ նոյն և մարդ. քզի
 ո՛չ ամ կենդանի մարդ է. վն զի
 ո՛չ միայն մարդ է կենդանի, այլ
 և ձի՝ և շուն. Սոյնպ և սահման
 և սահմանադրութի՝ Ը հանուրքն
 և մասնականաւն զանազանին ՚ի
 միմեանց. քանզի սահման մասնա
 կանագոյն, և սահմանադրութի
 հանրականագոյն. քզի որ ինչ սահ
 ման է նաև սահմանադրութի. (39)

Իսկ ոչ որ ինչ սահմանադրութի
նա և սահման է։ Բանզի սահմա
նադրութիւնն ոչ միայն զսահման
նշանակէ, այսինքն զհամառօտ
բան զլայտնիչ բնութե ենթակայ
իրին, այլ և զսահմանադրութիս
վայրից և գիւղից և ագարակաց
ըստ արիստոտէլի, և զայն՝ յորս
վերլուծանի առաջարկութիւն։
Բանզի ասէ արիստոտէլ՝ եթէ
սահման արդարութի կոչի յորս
վերլուծանի առաջարկութիւնն,
որդոն՝ սոկրատէս ճեմի՝, առաջ
արկութի է սա՝ և վերլուծանի
'ի սոկրատէսն և 'ի ճեմին,
Լճ իւրաքանչիւրօք 'ի սոցանէ
ոպ ասէ արիստոտէլէս սահմանա
դրութի կոչի. այսինքն և սոկրա
տէսն և ճեմին։ (Լճդ՝ ոպ ասցք՝
ըստ հանրագրունին և ըստ մասնա
կանին 'ի միմեանց սահման և սահ
մանադրութիւն զանազանին։
Բայց բազում անգամ և զսահ
ման սահմանադրութի կոչեն (40

ընդ հանրական անո՛ւան պիտա
նացեալք։ Ուն բազում անգամ
և զմարդ սեռական անճամբ կեն
դանի կոչեմք։ Լ՛ըդ՝ ուսեալք
եթէ զինչ զանազանի սահման ՚ի
սահմանադրուէ, Լ՛կեսցուք և
ասացուք՝ զինչ զանազանի սահ
ման՝ ստորադրական սահմանի։
Լ՛ն պարտէ գիտել եթէ՝ զանա
զանի սահման՝ ստորադրին սահ
մանի այսու, վասն զի սահման
միայնատեսակէ և՛ի գոյացողակա
նաց ճայնիցն առեալ լինի միայն.
որդոն՝ մարդէ կենդանի բանա
նոր մահկանացու՝ մտաց և հան
ճարոյ ընդունակ։ Եւսկ ստորա
դրական սահման խառնակէ օ
քանզի առեալէ ՚ի գոյացողակա
նաց և ՚ի պատահմանց։ Լ՛ն ուն
զի ասիցէ ոք ՚ի սահմանէ և ՚ի
ստորադրականէ բաղկացեալ։
որդոն, որն յորժամ ասեմք թէ
մարդէ կենդանի բանանոր մահ
կանացու՝ մտաց և մահկանացու (41

ընդունակ, ուղորդագնաց լայն
եղունգն, Լճ պարտէ գիտել
եթէ՝ առ ՚ի լինիլ սահմանի՝ պարտէ
զամբ բառսն գոյացողականս գոլ
որդոն, մարդ է կենդանի բանա
ւոր մահկանացու՝ մտաց և հան
ճարոյ ընդունակ: Իսկ առ ՚ի լի
նիլ ըստորադրական սահմանի՝
բանական է և մի բառ յեղումն
ընդունիլ՝ զպատահումն յայտնե
լով: Իրգոն, մարդ է կենդանի
բանաւոր մահկանացու՝ մտաց և
մակացուէ ընդունակ՝ ուղորդա
գնաց: Լճ որպէս առ ՚ի լինիլ յար
մարումն քնարի՝ պարտէ զաղիսն
զամբ բարէ յարմարս գոլ: Իսկ առ
՚ի լինիլ անյարմարութե՝ բանա
կան է և մի աղի փոփոխեալ:
Վարձ առ ՚ի լինիլ առողջութե՝
պարտէ գոլ չափաւորութիւն ամ
խառնունածոցն, և ըստ բնութե
շարադրութի մասնկանցն: Իսկ առ
՚ի լինիլ հիւանդութե՝ բանական է
և մի խառնունած փոփոխեալ, (42

և մի մասնիկ ո՛չ գողով ըստ բնու
 թէն։ Իստ նմին օրինակի առ ՚ի
 լինիլ սահման՝ պարտ է զամենայն
 բառսն որո՞ւ ասացաք գոյացողա
 կանս գող։ Իսկ առ ՚ի լինիլ ստո
 ղադրական սահման՝ բա՛ւական է
 և մի՛ միայն բառ յեղափոխիլ։
 Լ՛՛ն այսոքիկ այսպէս։
 Իայց տարակուսին ոմանք յԵՂԻՆ
 գլուխն ասելով, եթէ՛ յետին
 արարիք՝ սահմանի սահման բա
 ցատրելով. քանզի պահանջեմք ՚ի
 ձէնջ և սահմանի սահման . և
 այնմ սահմանի այլ սահման։ և
 այսոքիկ մինչև յանբա՛ւս արտա
 բերին, և ո՛չ ևս գիտասցուք թէ
 զինչ է սահման։ Լ՛՛ն պատասխա
 նատրեն ոմանք ասելով՝ եթէ ո՛չ
 ունի սահման սահմանեցաք . այլ
 ունի սահմանելի . այսինքն ունի են
 թական իր։ Լ՛՛ն որս ասելի է թէ՛
 ո՛չ նուազ մնայ տարակուսուի .
 քանզի ասեմք ցձեզ՝ թէ և այնմ
 սահմանի բացատրեցէ՛ք սահ (43)

ման ուն սահմանելոյ • և դարձ
 միւս սահմանին բացատրեցէք
 սահման որոն սահմանելոյ • որ
 նմանապէս և այս յանհունս ար
 տաբերի։ Արդ՝ այսպէս պարտէ
 ասել՝ Թէ զորօրինակ չափոցն և
 Թո՛ւոցն են ոմանք որ ինքնաչափք
 և ինքնաթիւք են, և նոյնք այլա
 Թիւք և այլաչափք են։ Այն ինք
 նաթիւք և ինքնաչափք ըստ եզա
 կանացն որ ՚ի նմա։ Բանզի Ժ
 ինքն զինքն Թո՛ւէ՝ ըստ եզակա
 նացն որ ՚ի նմա։ Բայց Թէ որոն
 այլաթիւ, և զտասն և զերեսուն։
 Օքսան ըստ երկուց • և զերե
 սուն ըստ երից։ Ատ նմին օրի
 նակի և սահման՝ և ինքնասահման
 և այլասահման։ Այն այլասահման՝
 վս զի նոյն և զայլ սահմանէ։
 Ասկ ինքնասահման՝ վասն զի և
 զինքն ընդ այլ սահմանէ։
 Այն զորօրինակ՝ մարդ սահմանե
 լով զմարդ ասէ Թէ՝ մարդ է կեն
 դանի բանա՛ւոր մահկանացու (44

մտաց և մակացուէ ընդունակ,
ոչ միայն զամ մարդ սահմանէ,
այլ և զթնքն • վասն զի և ինքն
սահմանի •

Ի այց տարակուսին ոմանք և առ
երկրորդ գլուխն ասելով թէ՝
մինչ գոյացուի պատճառանա
գոյն է քան զպատահումն, և ա
ռեալ է ի գոյացուէցն սահման,
իսկ ստորադրուի ի պտհմանց •
վսկը ասեմք ստորադրական սահ
ման, զյոռին նախադասելով • և
ոչ ասեմք սահման ստորադրակն •
Լճ պտսխանեն ոմանք ասելով
եթէ՝ վս զի քերթօղն ॥ կիսէշ ասէ
հոմերոս • զյոռին նախադասելով
॥ յաղթէ իշարադրուէ անոնանց
յոռէգոյնն լաւագունին • զի յո
ռէգոյնն է լաւագոյն • Իսնզի
կիսէշ ասեմք զջորի, զյոռէգոյնն
անոնանելով • և ոչ կիսաձի •

Սյսրիկ և ստորադրական սահ
ման ասեմք, զյոռէգոյնն նախա
դասելով • զայսոսիկ նոքա • (45)

Լայց ասելի է թէ՛ թէպէտ և
 հիւանդական է պտտխանատրու
 թիւնդ, բայց սակայն ո՛չ բարւոք
 տարակուսեցին որք տարակուսե
 ցինն : Եւ, ախ և առաջին, քանզի
 ո՛չ ոք ՚ի հնոց վարդապետացն ասաց
 եթէ սահման ստորադրէն պարտ
 է ասել՝ և ո՛չ ստորադրական սահ
 ման : Եւսկ երկրորդն, թէպէտ
 ստորադրական սահման ասեմք՝
 թէպէտ սահման ստորադրական,
 ոչ ինչ եղծանի նշանակելն. քզի
 ասէ արիստոտէլ եթէ անո՛ւանք
 և բայք փոխադրելով զնոյն նշա
 նակեն. Եւ քզի և զնոյն իսկ նշա
 նակեն եթէ ոք ասիցէ՝ սոկրատէս
 ճեմի՛, և թէ՛ ճեմի՛ սոկրատէս :

Եւ այսո՛ւի հա՛րկէր ձև և
 Լաւելիայ Պրա՛յս պրա՛յս :

կիզբն արասցուք և երրորդ
 գլխոյն որ ասէր թէ ուս
 տի՛ր ասի սահման . (46)

Լ՛ճ պարտէ գիտել՝ եթէ սահ
 ման ասի՝ ի փոխաբերութիւն գիւ
 ղից՝ և ագարակային սահմանաց
 քանզի և առաջինքն յերկաքանչ
 իւրոց անչափութիւն փախչելով,
 յառանելաստացութիւն՝ և ի պա
 կասաստացութիւն, գտին զսահմանա
 դրութիւն. զի յիւրայնոցն վայելեա
 ցեն՝ և յայլոցն փախիցեն.
 Լ՛րդ նոյնպէս և սահման պարա
 սահմանելով զենթակայ իրն՝ որո
 շէ՛ զնա յայլոցն. Այ և սահման
 մարդոյ • որդոն, կենդանի բանա
 ը որ մահկանացու՝ մտաց և մակա
 ցութե ընդունակ. Լ՛րդ ասելով
 կենդանի, զատոյց յայնց՝ որք ո՛չ
 են կենդանիք • այսինքն յանկեն
 դանեացն և յանշնչոցն. իսկ ասե
 լովն բանական, որոշեաց յանբա
 նիցն • իսկ մահկանացուն՝ յան
 մահիցն. իսկ մտաց և մակացութե
 ընդունակ ասելով՝ որոշեաց զնա
 յաներևութից մահկանացունաց
 արարածոց. որք և ॥ յաճէժա (47

Տարսուենք անունին որք բնութ
 ունին զգիտութիւն և ոչ ուսանե
 լով. քանզի միայն մարդ բնաւո
 րեցաւ ընդունիլ ըստ ազդողա
 կանին զգիտութի. Լսւ պարտ է
 գիտել, զի իսասմանս հակակիւք
 միմեանց լինին բառք և իրք.
 քանզի յորժամ սասմանն առա
 ճելու բառիւք, նունաղին իրք.
 որդոն, մարդ է կենդանի բանա
 ճոր մահկանացու մտաց և հան
 ճարոյ ընդունակ և քերթօղ.
 Քանզի և քերթօղն յաւելումն
 եղեալ ի սասմանին՝ նունազեցոյց
 զիրսն. վս զի զքերթօղսն միայն
 սասմանեաց և ոչ զամ մարդ.
 քանզի ոչ ամ մարդ քերթօղ.
 Լ՝հա առաւելան բառքդ՝ և նը
 ճազութի եղև իրացդ. Լսկ յորժմ
 նւազին բառքդ՝ առաւելումն իրք.
 որդոն, մարդ է կենդանի բանա
 ճոր. Լ՝հա նունազին բառքդ՝ և
 յաւելան իրք. վասն զի ոչ միայն

մարդ է կենդանի բանաւոր, այլ
 և հրշակք և դւք։ Եւ ոպ ասէ
 ոլոմպիադորոս փիլիսոփոս եթէ՝
 պանչելի իմն ճնարս եգիտ բնու
 թիս . նոնազուի հարստացեալ
 և հարստութի կեղծաւորեալ
 զնոնազուեցն . Իսկ եթէ ոք տա
 րակուսեացի ասելով՝ թէ զիարդ
 ասացիք եթէ յորժամ առաւելու
 սահմանն բառիւք՝ ննազի իրօք։
 Ինչպիսի ահա ասեմք մարդ է կեն
 դանի բանաւոր մահկանացու մա
 հանալով՝ մտաց և մակացութե
 ընդունակ, առաւելաւ բառիւք
 և ոչ պակասեցաւ իրօք . քանզի
 զամ մարդ պարունակեաց .
 Եւ եթէ՝ յաւելեալ բառդ
 ոչինչ առաւել նշանակեաց . քզի
 նոյն է մահկանացուն և մահանա
 լովն . զի մահանալովն յաւելունաժ
 բայի է և ոչ աննան . քզի սահման
 անունամբ ճանաչի և ոչ բայիւ .
 !) այսոսիկ և երրորդ գլուխն .

Իայց եկեսցուք և ի չորրորդ
գլուխն և ասասցուք Թէ ուստի՞
առնու սահման: Եւ պարտէ գի
տել՝ եթէ սահմանք կամ յենթա
կայէ առնու, և կամ ի կատար
մանէ: և կամ յերկրցունց:
այսինքն յենթակայէ և ի կտրմա
նէ: Իայց նախ ասասցուք զի նչէ
ենթակայ և զի նչ կատարումն:
Ենթակայէ ըստ որում լինի և
ըստ որում ազդէ: Եթէ արհեստ
եթէ մակացութիւն: Իսկ կատա
րումն է ըստ որում կատարէ և
կերպարանէ: Ըստ որում զամինչ
առնէ: Իրգոն հիւսնուէ ենթա
կայէ փայտ: զի վս փայտի գոյա
նայ հիւսնութի: Իսկ կտրումն
ունի աթոռ առնել՝ և տաճար շի
նել: Եւ գրձլաստեղաբաշխութի
ենթակայ ունի զերկնային մար
մինն: Իսկ կատարումն ոչ եթէ
զառնելն նման նմա, այլ գիտել
զլարժումն նր: Եւ յայնպ և իմաստա
սիրութի ունի ենթակայ՝ ունի (50

և կտրւմն։ Լանթակայ զամ գոյս
 իսկ կատարումն զգիտութիւնոցին
 այսինքն գիտել զնս՝ և նոքումբք
 նմանիլ այ։ քանզի իմաստասէրն
 նման է այ։ Այլ յայտն է պիւթիա
 հարցուկ՝ ասելով ցիւգիարգէս
 օրէնսդիր և փիլիսոփայ։ Վս զի
 առաջինք յիմաստսիրացն օրէնս
 դիրք էին։ Եւրդ՝ եկիր ո՛վ լիւ
 գիարգէս յիմ ճենճերալիր տա
 ճարս։ յերկբայս գում զինչ զքեզ
 առ ասացից։ Ծծ՝ եթէ մարդ։
 բայց սակայն Ծծ առ ասացից ըզ
 քեզ ո՛վ լիւգիարգէս։ Եւ այս ա
 սելով՝ ո՛չ եթէ ո՛չ գիտէր զինչ
 պարտէր կոչել զնա՝ այլ զի ցուց
 ցէ կցորդակից զայ բնութիւնն
 և զիմաստասիրին։ Աւստի և ՚ի
 վրածէ՝ այլ սակայն թէ Ծծ առ
 ասացից զքեզ ո՛վ լիւգիարգէս։
 Եւ զի կատարեալ իմաստասէրն
 նման է այ՝ աստուհատէ յայտ՝ զի
 նոքիմբք կերպարանի՝ որովք և
 Ծծ։ Բանզի որպէս Ծծ (51

Կերպարանի բարեաճն և գիտնա
 կանաճն և կարեւեաճն։ Ու քեր
 Թուին յայտ առնէ • Վս բարւոյն՝
 Թէ անք տոճիչք բարեաց են,
 իսկ գիտնականաճն՝ Թէ անք զամ
 ինչ գիտեն։ իսկ կարեւեաճն՝ Թէ
 անք զամ ինչ կարեն առնել։
 Բստնմին օրինակի և կատարեալ
 փիլիսոփայն երեքումքք այսոքիւք
 կերպարանի • բարեաճն ասեմ և
 գիտնականաճն և կարեւեաճն։
 Լճ բարեաճն՝ Թէ ուն ան խնամ
 տանի անցւն, նոյնն և իմաստէրն
 խնամ տանի անկատար ոգւոց՝ ի
 կատարել գիտութի ածելով զնս։
 Իսկ գիտնականաճն՝ Թէ ուն ան
 զամ ինչ գիտէ, նոյնն և կատարել
 իմաստասէրն զամ ինչ խոստանայ
 գիտել, և գիտէ՝ զօգտակարսն։
 Իսկ կարեւեաճն՝ Թէ ուն ան զամ
 ինչ կարէ՝ զպատշաճագոյնսն և
 կամի՝, նոյնն և կատարեալ իմաս
 տասէրն որչափ ինչ կարօղ գոյ
 ըստ կարելոյն՝ և կամի։ (52)

և ո՛չ երբէք կամի զոր ոչն կարէ:
 Լ՝յլ սակայն ի վր անդրադար
 ձի • քանզի որչափ ինչ կամի՝ և
 կարող գոյ • և որչափ ինչ կարող
 գոյ՝ և կամի • Իսկ ի վր իմաստա
 սիրի ո՛չ անդրադարձի • քանզի
 որչափ ինչ կարող գոյ՝ և կամի •
 այլ ո՛չ որչափ ինչ կամի՝ կարող
 գոյ: Բանզի թէ կամի մատամբն
 հպիլ ՚ի կորն թարդն երկնից, ո՛չ
 գոյ կարող: Եւ այլ պատասխանեն
 ոմանք ասելով՝ եթէ զեւրդ ա
 սացիք զիմաստասէրն կարելէն
 կերպարանի՝ նմանիլ այ, որով հե
 տե անդրադարձի ի վր այ, իսկ ՚ի
 վր փիլիսոփայի ո՛չ՝ որպէս ասացիք:
 Վայ ասեմք եթէ՝ այլ կատարեալ
 իմաստասէրն կամի՝ ո՛չ տենչալ
 անհասանելեացն • Վս զի և ՚իտո
 կոսիսն մեծ կարօտութի է տենչա
 նացն անլիութի: Բայց պարտ է
 գիտել և յառաջելով ցուցանել
 եթէ այլ ազգ է առ յայ բարին
 և գիտնականն և կարելին • (53)

և այլ ազգ առ իմաստասիրին ,
 Ինչպե՞ս արժանապարհ է գիտել եթէ
 սահմանք յենթակայէ՞ առնուն՝
 կամ ՚ի կատարմանէ՝ կամ յերկո
 ցունց ։ այսինքն յենթակայէ՞ և
 ՚ի կտրմանէ ։ Ի՞նչ յենթակայէ՞
 յրժմ ասեմք եթէ՞ բժշկականութի
 ն արհեստ յաղագս մարդկային
 մարմնոյ եղեալ ։ Իսկ ՚ի կտրմանէ
 եթէ՞ բժշկականութի ն առող
 ջութե արարիչ ։ Քանզի կտրւմն
 բժշկականութե ն՝ կամ զներկայ
 առողջութիւն պահել, և կամ ըզ
 մերժեալն վերըստին ածել յուղ
 ջութի ։ Իսկ յերկոցունց, ոպ յրժմ
 զերկոսին սահմանսդ շարակցեմք
 և ասեմք եթէ՞ բժշկականութի ն
 յաղագս մարդկային մարմնոյ ե
 ղեալ՝ առողջութե արարիչ ։
 Երբ՝ այսպ և զիմաստասիրութի
 սահմանելով յենթակայէ՞ ա
 սեմք եթէ , իմաստասիրութի ն
 գիտութիւն անայնոց և մարդ
 կայնոց իրողութեանց ։

Իսկ 'ի կատարմանէ՝ եթէ, իմաստասիրութի է նմանութիւն այ ըստ կարողութե մարդկան։ Իսկ յէրկոցունց, ոպ յրժմ ասեմք եթէ՝ իմաստասիրութի է գիտութիւն անձայնոց և մարդկայնոց իրողութեանց՝ և նմանութիւն այ ըստ կարողութե մարդկան։ Եւ այսոքիկ այսպէս։

Իայց տարակուսին ոմանք ասելով՝ եթէ զեւրդ ասէք եթէ ամսահման յենթակայէ՝ առնու՝ կամ 'ի կատարմանէ, կամ յերկոցունց այսինքն յենթակայէ և 'ի կտրմանէ։ Ուր առ հարկ ամբեն ասեմք եթէ ամսահման 'ի սեռէ առնու և 'ի բաղկացուցիչ զանազանութեց՝ որդոն, մարդ է կենդանի բանաւոր մահկանացու՝ մտաց և մակացութե ընդունակ։ Իանզի ահա աստանօր զկենդանին սեռ ունի, իսկ զայլն 'ի բաւից՝ բաղկացուցիչ զանազանութիւն։ Եւ ոմանք զայս պատասխանատրելով (55)

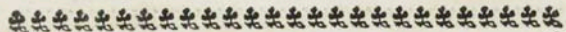
պատճառս տան եթէ՝ իվը բնակա
նացն 'ի սեռէ և՛ ի բաղկացուցիչ
զանազանւեց առնուն սահմանք.
որոյ 'իվը մարդոյ եթէ՝ մարդ է
կենդանի բանաւոր մահկանացու
մտաց և հանճարոյ ընդունակ:
Իսկ իվը արոճեստականացն յեն
թակայէ՝ առնուն, կամ 'իկատար
մանէ. և կամ յերկոցունց յեն
թակայէ և 'ի կտրմանէ. ույ իվը
ասացելոց յառաջ օրինակաց:

() այս նոքա :

Ի այց ոչ բարւոք ասեն: 'Նախ
և առաջին, զի զտարակուսանսն
ոչ լուծին. քզի տարակուսանք
էին եթէ՝ ամ սահման 'ի սեռէ՝
և 'ի բաղկացուցիչ զանազանու
թեց առնու: Իսկ դուք զոմանս
'ի սահմանացն՝ 'ի սեռէ և՛ բաղ
կացուցիչ զանազանուեցն ասէք
առնու: Իսկ զոմանս յենթակայէ
և զոմանս 'ի կատարմանէ. և զո
մանս յերկոցունց յենթակայէ
և 'ի կատարմանէ:

Իսկ երկրորդ՝ ղի ոչ լուծին բա
 րուք զտարակուսանսն : քանզի
 գտանեմք զսահման իվր բնակա
 նացն յենթակայէ և ՚ի կտրմանէ
 առեալ . ուն և իվր բարկութե :
 Վանզի և բարկութի բնական
 ինչէ . և սակայն յենթակայէ և
 ՚ի կտտարմանէ սահմանեմք զնա :
 ասելով եթէ՝ բարկութի եռանդն
 զսրտինն արենն , առ ՚ի տենչումն
 փոխարէն տրտմեցուցանելոյ :
 Եւ ահա եռանդն զսրտինն ա
 րեանն՝ յենթակայէ է . քանզի
 բարկութե ստորակայէ զսրտին
 արիւնն : իսկ առ ՚ի տենչումն փո
 խարէն տրտմեցուցանելոյ՝ է ՚ի
 կտտարմանէ : քանզի կտտարումն
 բարկութե՝ է տենչալն փոխարէն
 տրտմեցուցանել զայն որ տրտմե
 ցոյցն : Եւ րդ այսոքիկ այսն .
 Ի այց պարտ է ասել եթէ բա
 րուք ասեմք զամ սահման ՚ի սե
 ուէ և ՚ի բաղկացուցիչ զանազա
 նութեանց առնուլ :

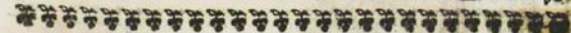
Քանզի որք յենթակայէ, և որք
իկատարմանէ, և որք յերկաքանջ
իւրոցն, ունին և սեռ, ունին և
բաղկացուցիչ զանազանութիս :
որդոն, բժշկականութիւն արճեստ
յաղագս մարդկային մարմնոյ ե
ղեալ : Լ՝Տա՛ աստանօր փոխանակ
սեռի առա՛ն արճեստն : իսկ փո
խանակ բաղկացուցիչ զանազա
նութեց՝ այլ բառքն : Լ՛ն դարձել՝
բժշկականութիւն արճեստ առող
ջութե արարիչ : Լ՝Տա՛ աստանօր
արճեստ փոխանակ սեռի առա՛ն :
իսկ այլ բառք փոխանակ բաղկա
ցուցիչ զանազանութեանց :
Լ՛ն դարձեալ՝ բժշկականութիւն
արճեստ յղգս մարդկային մարմ
նոյ՝ առողջութե եղեալ արարիչ :
Լ՝Տա՛ աստանօր փոխանակ սեռի
առա՛ն արճեստ . և փոխանակ
բաղկացուցիչ զանազանութեց
այլ բառք : Լ՛ն դրձի՛ իմաստասի
րութիւնէ դիտութիւն անայնոց և
մարդկայնոց իրողութեց : (58)

Լ՝ Տձ աստանօր փոխանակ սեռի
առան գիտութի։ իսկ փոխանակ
բաղկացուցիչ զանազանութեց
այլ բառք։ Օ այսոսիկ և չոր
րորդ գլուխն։

Իսկ հինգերդ գլուխն՝ յորում
խնդրէաք թէ որ է կատարեալ
սահման և ո՞ր անկատար։

Լ՝ Ը պարտ է գիտել թէ կատրլ
սահման այն է որ անդրադարձի
առ սահմանելին։ որդոն, յրժմ
ասեմք եթէ՝ զինչ որ միանգամ
մարդ է՝ նա կենդանի բանա՞ն որ
մահկանացու՝ մտաց և հանճարոյ
ընդունակ է։ և որ միանգամ կեն
դանի բանա՞ն որ մահկանացու մը
տաց և հանճարոյ ընդունակ՝ նա
մարդ է։ Իսկ անկտր սահման է
որ ոչ անդրադարձի։ քանզի յո
ռութի սահմանի է որ ոչ անդրա
դարձի։ իսկ յորութի սահմանի
լինի յառանելութէ և ՚ի նո՞ւա
զուէ սահմանի։ քզի ոչ կարօղ
գոյ սահմանն անդրադարձիլ (59)

ի սահմանելին՝ յառանելու ըն և
ինո՛ւազելն։ որդոն, մարդ է կեն
դանի բանա՛ւոր մահկանացու՝
մտաց և մակացութէ ընդունակ
և քերական։ Բանդի սա՛ առա
նելեալ ո՛չ անդրադարձի։ քզի
որ միանգամ կենդանի բանա՛ւոր
մահկանացու մտաց և մակացու
ընդունակ և քերական՝ մարդ է։
Լ՝ յլ ո՛չ որ միանգամ մարդ՝ կեն
դանի բանա՛ւոր մահկանց՝ մտաց
և մակացուէ ընդունակ և քերին։
վս՝ զի ո՛չ ամ մարդ քերական։
Նաև ո՛չ ինո՛ւազանալն իւր անդ
րադարձի ի սահմանելին։ որդոն
կենդանի բանա՛ւորդ նո՛ւազ գո
լով ո՛չ անդրադարձի։ քանզի ո՛չ
միայն մարդ է կենդանի բանա
ւոր, այլ և հրեշտակք և դևք։
Լ՛ յայսոքիկ այսպէս։

Բայց պարտ է խնդիր առնել
այսպէս։ եթէ ո՛յք են ի նախ
ասացելոց սահմանացս որք կա
տարեալք գոն։ Լ՛ պարտ է (60

գիտել եթէ այսոքիկ են կատա
րեալք որ յերկոցունց առնուն
յենթակայէ և ՚ի կատարմանէ .
որդոն , հիւսնութիւն արհեստ
յաղագոս փայտի եղեալ՝ աթոռոյ
արարչական . Իսկ որք յենթա
կայէ միայն են , կամ ՚ի կտրմանէ
միայնոյ , բազումք և յովմք ՚ի նո
ցանէ ոչ գոն կատարլք . որդոն՝
յորժամ ասեմք եթէ բժշկակա
նութիւն արհեստ յաղագոս մարդ
կային մարմնոյ եղեալ , ոչ անդրա
դարձի . Իւանզի որ միանգամ
բժշկականութիւն՝ յաղագոս մարդ
կային մարմնոյ եղեալէ . այլ ոչ
որ միանգամ յաղագոս մարդկային
մարմնոյ եղեալէ՝ նա բժշկակա
նութիւն . Իւանզի ոչ միայն բժ
շկականութիւն գոյ սակս մարդ
կային մարմնոյ եղեալ , այլ և սափ
րողականն , և եղնդնա հատողնն .
Իւրձլ յորժամ ասեմք ՚ի կատար
մանէ եթէ՝ ճարտասանութիւն հա
ւանութեան արարչական , (61

ԴՅ անդրադարձի։ Բանզի որպ
 ամ որ ճարտասանական է՝ նա հա
 ճանուութե արարչական։ այլ ոչ
 որ միանգամ հաճանութե արարիչ՝
 ճարտասանական է։ քզի ոչ միայն
 ճարտասանական է հաճանութե
 արարչական, այլ և տրամաբանին
 իմաստասիրուին։ Ինչ դարձեալ
 բարկութիւն է եռանդն զսրտիւ
 արեան, ոչ անդրադարձի։ վս զի
 ամ որ բարկութի է՝ եռանդն է
 զսրտիւ արեան։ այլ ոչ որ միան
 գամ եռանդն է զսրտիւ արեան՝
 բարկութի է։ քանզի և՛ ջերմութե
 լինի եռանդն զսրտիւ արեան։
 Բայց որպ վերագոյնն ասացաք
 եթէ բազումք և յովովք՝ որք յեն
 թակայէ միայնոյ են, և կամ ՚ի
 կտրմանէ, ոչ գոն կատարեալք։
 վս այդորիկ առադրեցաք՝ զբա
 ջումն և զյովովս։ Ասան զի է
 արոճեստ որ կատարեալ է յենթա
 կայէ միայնոյ։ որպ ապակագոր
 ծուի։ քանզի դա միայն կա (62

տարել գոյ յենթակայէ միայնոյ :
 Բանզի ամ որ ապակադործւիէ
 սակս ապակւոյ գոյ եղեալ և ամ
 որ սակս ապակւոյ գոյ եղեալ
 ապակադործուիէ : Իսկ իմաս
 տասիրուե սահման՝ թէպէտ յեն
 թակայէ միայնոյ առնուլ թէպէտ
 ՚ի կտրմանէ՝ ամբեան կատարելք
 գոն : Լճ պատճառքն եթէ զի
 միայն իմաստասիրուե սահմանք
 յենթակայէ միայնոյ և կամ ՚իկա
 տարմանէ կտրլ գոն՝ այսոքիկ են,
 Ս ւ զի ենթակայն իմաստսիրուե՝
 այսինքն ը հանուր գոյք՝ ոչ կա
 րօղք գոն այլ արհեստի ենթա
 կայ լինիլ : Վս զի ոչոք յայլ ար
 հեստից կարօղ գոյ զընդհանուր
 գոյսս քննել և գիտել : Լճ կա
 տարումն իմաստասիրուե՝ այսինքն
 նմանօղ այ ըստ կարողութ մրդին՝
 ևս ոչ գոյ յայլ արհեստի կատա
 րումն : Վս զի ոչ ինչ կարօղ գոյ
 այլ արհեստ նմանեցուցանել ըզ
 մարդն այ ըստ կարողութ մարդկոն :

Ընդ այսոսիկ հանդերձ ան և
առաւելիայ Պրաիս պրաիս
Ե

Ստեալք զհինգերդ գլուխն,
խնդրեսցուք և զվեցրդն .
յորում ասեմք քանիք և
որպիսիք են սահմանք իմաստասի
րուէ . Եւ պարտէ գիտել եթէ
վեց են սահմանք իմաստասիրուէ
և են այսոքիկ . Եւսիս առաջին որ
ասեն , թէ Լմաստասիրուի է գի
տուի գոյիցն ըստորում գոյքեն .
Երկրորդ , գիտութի անայնոց
և մարդկայնոց իրողութեանց .
Երդ , որ ասէ՝ Լմաստասիրուի է
խոկումն մահու : Զրդ առայսո
քիւքէ որ ասեն , Լմաստասիրուի է
նմանութի այ ըստ կարողութե
մարդկան : Հինգերդ որ ասեն ,
թէ Լմաստասիրութի է արհեստ
արհեստից և մակացութի մակա
ցութեց . Եւ եցերդ իվը այսոցիկ
որ ասեն՝ Լմաստասիրութիւն է

սիրելու թիւն իմաստութեան :

Օ այսոսիկ և վեցերորդ
գլուխն :

Եւ թներորդ գլուխն յորում
ասեմք թէ վս էր են այսքան
սահմանք իմաստասիրուէ և ոչ
յոլովք և ոչ նոճազք : վս որոյ
ասեմք երկուս պատճառս . զմինն
'ի բաժանմանէ , և զմիւսն 'ի թը
նականուէ : Եւ 'ի բաժանմանէ
այսպէս : Եւ ոմանք որ են թակայա
ցեալք գոն և ոչ անոճանեալք .
որպէս այնոքիկ որ 'ի խորս գոն ,
քչի են ոմանք 'ի խորս որք գոյ-
ունին և ոչ հանդիպեցան անճա
նադրուէ առ 'ի մէնջ վս ոչ տե
սանելոյ զնս : Եւ դարձեալ են
ոմանք անոճանեալք և ոչ են թա
կայացեալք . որպէս յարալէզն և
եղջերոճաքաղն . որք անոճանին ,
բայց ոչ են են թակայցլք , և դրձի
են ոմանք որ անոճանեալք են
և են թակայացեալք . որպէս մարդ

և արհեստ: քզի մարդ և արհեստ՝
 և ան՛անելք են և ենթակայցլք:
 Ոսկ իմաստութի՝ և անո՛ւանեալ է
 և ենթակայացեալ: և որոյ յեթէ
 է ումն ուսաք ընդ առաջինսն ու
 նի զգոյութի: Վս զի իմաստասի
 րութի մայր է իմաստից արհես
 տից և ընդ հանուր մակացուեց:
 քանզի ՚ի նմանէ առնուն առաջս
 և կատարումն ամ արհեստք և մա
 կացութիւնք: Ու երկրաջափն
 առնու խոստովանաբար եթէ՝
 նշան է որոյ մասն ոչինչէ: զորոյ
 զպատճառն բնական իմաստսէրն
 գիտէ: Լճ դրձլ բժիշկն առնու
 խստովանաբար եթէ ՚ի չորից տա
 րերցդ բաղկացեալ գոյ մարմին:
 զորոյ զպատճառն բնական իմաս
 տասէրն գիտէ: Լճ դարձլ քեր
 թօղն առնու խստովանաբար եթէ
 էն և օն բնութե երկարք են: իսկ
 զպատճառն երաժշտական իմաս
 տասէրն գիտէ: Լճ ընդ իմաստասի
 րութի ուն ասացաք՝ և ան՛անի (66

և գոյուի ունի, և ընդ առջինսն
 ունի զգոյութիւնն: Եւ վս զի
 անունն՝ ունի յանունութե
 այսինքն՝ ի ստուգաբանուէ ըզ
 սահմանն զայն որ ասէ՝ Թէ իմաս
 տասիրութիւն սիրելուի իմաստէ:
 Եւ վս զի ընդ առջինսն ունի
 զգոյութիւն, ունի՝ և զսահմանն
 զայն զոր յառանելութենէ և
 || յարտօնութէ որ ասէ, իմաստա
 սիրութիւն արհեստ արհեստից և
 մակացութիւն մակացութեց:
 Եւ վս զի ենթակայացեալէ, ու
 նի ենթակայ, ունի և կտրումն:
 քանզի ամ արհեստ և ամ մակա
 ցութիւն ունի ենթակայ, ունի և կա
 տարումն: Եւ զիւրաքանչիւր ոք
 ի դոցանէ կրկնակի. քանզի ու
 նի հուպ ենթակայ և հեռի:
 և հուպ կատարումն և հեռի:
 Օ ի հաւաստի մեզ եղիցի ասա
 ցեալսդ՝ վարժեսցուք զբանդ ի
 վս նաւարարութե: Եւ պարտ է
 գիտել, զի նաւարարութի (67)

ունի ենթակայ, ունի և կտրում.
 և զիւրաքանչիւր ոք կրկնակի .
 քանզի ունի հուպ ենթակայ և
 հեռի . հուպ կտրում և հեռի .
 հուպ ենթակայ զընդհանուր փայտ .
 իսկ հեռի ենթակայ զայս անուն
 փայտ . և զպատշաճն 'ի լինիլ
 ողնափայտ և քեղի . Քանզի նախ
 և առաջին՝ նա՛նակառոյցն առնու
 զընդհանուր փայտ . և ապա 'ի
 խընդիր գայ թէ ո՞ր փայտ պատ
 շաճ գայ ողնափայտ լինիլ և ո՞վ
 որ քեղի գոյ պատշաճ . Եւ դ՛ի
 հուպ կատարումն ունի առնել
 նա՛ն . իսկ հեռի կատարումն ունի
 առնել այսպիսի ինչ նա՛ն . որդոն
 այժեմնաձև , կամ ճրագաձև :
 'Եւ յնպէս և իմաստասիրուի ունի
 ենթակայ , ունի և կատարումն .
 և զիւրաքանչիւրն կրկնակի . քզի
 ունի և հուպ ենթակայ և հեռի
 ենթակայ : և հուպ կատարումն
 և հեռի կատարումն : Եւրդ հուպ
 ենթակայ ունի զընդհանուր (68

ԳՊԿՍՍ: Իսկ ՏԵՌԻ ԵՆԹԱԿԱՅ ՈՒ
 ՆԻ ՈՐԳՈՆ՝ ՁԺԱՅԻՆ Լ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ
 ԻՌՈՂՈՒԽԱ: 'ԽՐԶԼ' ՏՈԼԱՅ ԿԱՏԱ
 ՐՈԼՄՆ ՈՒՆԻ ՂԽՈԿՈԼՄՆ ՄԱՏՈԼ
 ԱՅՍԻՆՔՆ ՉՄԵՌԵԼՈՒԹԻՒՄ ԱԽԱՌԻԳ:
 Իսկ ՏԵՌԻ ԿԱՏԱՐՈԼՄՆ ՈՒՆԻ 'Ի
 ՃԵՌՆ ՄԵՌԵԼՈՒԹԻՒՄ ԱՌՆԵԼՈՅ ԱԽԱՌԻԳ՝
 ՆՄԱՆԻԼ ԱՅ ԸՍՏ ԿԱՐՈՂՈՒԹ ՄԱՐԴ
 ԿԱՆ: ԼՃՆ ԱՐԴ ՎՄ ՉԻ ԻՄԱՍՏԱՍԻ
 ՐՈՒԹԻ ԵՆԹԱԿԱՅ ՈՒՆԻ Լ ԿՈՐՐԼՄՆ,
 Լ ՉԻԼՐԱՔԱՆՃԻԼՐՆ ԵՐԿԱԿԻ ՈՐԱՅ
 ԱՍԱԳԱՔ, ՎՄ ԱՅՍՈՐԻԿ Լ ԱՅԼ ՔԱՆ
 ՉԱՆՈՒՆՆ՝ Լ ՈՐ յԱՌԱՆԵԼՈՒԹԷՆ
 ՃՈՐԱ Լ Ա ՍԱՏՄԱՆԱ ՈՒՆԻ:
 ԼՁՐԿՈՒԱ յԵՆԹԱԿԱՅԷ՝ ՄԻ՝ Ի ՏՈԼԱՅ
 ԵՆԹԱԿԱՅԷ ՈՐ ԱՍԷ, ԻՄԱՍՏԱՍԻ
 ՐՈՒԹԻԷ ԴԻՄՈՒԹԻ ԷԱԿԱԳՆ ԸՍՏ
 ՈՐՈԼՄ ԷԱԿՔ ԵՆ: Լ ՉՄԻՆ 'Ի ՏԵՌԻ
 ԵՆԹԱԿԱՅԷ ՈՐ ԱՍԷ, ԻՄԱՍՏԻՐՈՒԹԻ Է
 ԳԻՄ՝ ՁԺԱՅԻՆՈՅ Լ ՄԱՐԴ՝ ԻՐՈՂ՝:
 ԼՃՆ ԵՐԿՈՒԱ ԴԱՐԶԼ 'Ի ԿՄՐՄԱՆԷ:
 ՉՄԻՆ 'Ի ՏՈԼԱՅ ԿՄՐՄԱՆԷ ՈՐ ԱՍԵՆ՝
 ԵԹԷ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐՈՒԹԻ Է ԽՈԿՈԼՄՆ
 ՄԱՏՈԼ: Լ ՉՄԻԼԱՆ 'Ի ՏԵՌԻ (69

կատարմանէ որ ասէն՝ Թէ իմաս
տասիրութիւն է նմանութիւն այ
լստ կարողութե մարդկան։
Լ՛ըդ այս է պատճառն որ իբա
ժանմանէ, Թէ վասն էր վեց են
սահմանք իմաստիրուէ։

Իսկ Թո՛ւականն այսպիսի ինչ է։
Պէ՛տո՛ւոցն ոմանք կատարեալք
գոն, և ոմանք անկտրք, և ոմանք
գերակատարք։ Լ՛ը կատարեալ
Թիւ է որոյ մասունքն շարադրլք
հա՛ւասարք գոն բոլորին, որպէս
վեցին․ քանզի վեցին մասունքն
շարադրեալք զվեցն ծնանին։
Քանզի ունի կէս՝ զերիսն․ և
երրեակ՝ զերկուսն, և վեցեակ՝
զմին․ որ լինի վեց։ Քանզի ըզ
չորրորդն ո՛չ առնու․ զի եթէ ըզ
չորրորդն առնու, հարկա՛նորի՛
հատանել զմիակն․ քանզի չոր
րորդն՝ վեցին մի և կէս է։

Իսկ Թո՛ւականք ո՛չ հատանեն ըզ
միակն, այլ մինչև ցմիակն վարին։
Իսկ գերակատար Թիւ է՝ (70

որոյ մասունքն շարադրեալք՝ գե
րազանցելք զբոլորիւն գտանին.
որպէս երկոտասանին. Քանզի եր
կոտասանին մասունքն շարադրելք՝
զտասն և զվեց թիւն բացակատա
րեն. Քանզի ունի կէս զվեցն.
և երրորդ զչորսն. և չորրորդ զե
րիսն որ լինի ԺԳ. և վեցերորդ
զերկուսն. և երկոտասան երրորդ
զմին, որ լինի տասն և վեց.
Իսկ անկատար թիւն՝ որոյ մա
սունքն շարադրեալք՝ պակասա
գոյն քան զբոլորն գտանին, որպէս
ութիւն. քանզի մասունքն ութին
շարադրեալք՝ զեօթն թիւն բա
ցակատարեն. Քանզի ունի կէս
զչորսն. և չորրորդ զերկուսն.
և ութերորդ զմին որ լինի Է.
Եւ որդ՝ այսոցիկ այսպէս ունեւով,
վս զի առաջին կատարեալ թիւ
վեցնէ. զի ոչ ոքէ այլ յառաջ
քան զսա կատարեալ թիւ. վասն
այսորիկ վեց են սահմանք իմաս
տասրբուէ. Քանզի պարտէ (71

մօրն և անձառին ամ արհեստից
ոպ կտրելագունի՝ կտրելագունի՛ն
զարդարիլ Թունով:

Յորո հանդերձ ան և Լ՝-ըն
Բերախոյ Պրախոյ պրախոյ:

կեսցուք և յուրերորդ
գլուխն և ասացուք ըզ
կարգանորութի սահմա
նաց իմաստասիրութե:
Լճ պարտէ գիտել՝ եթէ զեւրոց
սահմանաց իմաստասիրութեան՝
հուսկ վերջինէ որ՝ ի ստուգաբա
նուէն էր եթէ՝ իմաստասիրութի
սիրելութիւն իմաստութեան:
Խսկ այլոց քնդից վերջին է որ
յարտօնուէ է սահման, որ ասեն
եթէ՝ իմաստասիրութի արհեստ
արհեստից և մակացութի մակա
ցութեց: Խսկ այլոց չորից սահ
մանացն՝ առաջինք են որք յեն
Թակայէ, և վերջինք որք ի կա
տարմանէ: Լճ երկաք չիւրոց (72

այսոցիկ, որ ՚ի հոռւ պ ենթակայէ է՝
առաջին է • և վերջին որ ՚ի հեռի
ենթակայէ : նոյնպէ և որք ՚ի կա
տարմանէ են, առջին է որ ՚ի հոռւ
կատարմանէն է • և վերջին որ ՚ի
հեռի կատարմանէ : Որոց կար
գաւորութիւն է այսպէ և ըստ այսմ
օրինակի :
Լաւ լին սահման իմաստասիրութե
որ ՚ի հոռւ ենթակայէն՝ է այն
որ ասեն թէ իմաստասիրութիւն է
գիտութիւն էակացն ըստ որում
էակքն են : Երկրորդ սահման
՚ի հեռի ենթակայէն է որ ասէ
եթէ՝ իմաստասիրութիւն է գիտութիւն
նօճայնոց և մարդկայնոց իրողութեց :
Երկրորդ սահման իմաստասի
րութե ՚ի հոռւ կատարմանէ որ
ասեն, իմաստասիրութիւն է խոկումն
մահու : Երկրորդ սահման ՚ի հեռի
կատարմանէն որ ասէ, իմաստա
սիրութիւն է նմանութիւն այ ըստ կա
րողութե մարդկան : Տինգերորդ
սահման որ յարտօնուէ որ (73

ասեն, իմաստասիրուիէ արհեստ
արհեստից և մակաց՝ մակացու՝ :
II եցերդ սահման իմաստսիրուէ
'ի ստուգաբանուէ է որ ասեն,
եթէ իմաստասիրուիէ սիրելուի
իմաստութե : Օ այս ասելով՝
եկեսցուք և ասասցուք զպատ
ճառս կարգաւորուէ սահմանաց
իմաստասիրութե :

I՛ն պարտէ գիտել, եթէ սահ
ման իմաստսիրուէ որ 'ի ստու
գաբանուէ որ ասեն եթէ՝ իմաս
տասիրուիէ սիրելուի իմաստե,
վերջին կարգաւորութե հանդի
պեցաւ և յիրաւի : Վս զի ամ իրի
նախ պարտէ գոյանալ և ապա ա
նունան հանդիպիլ որդոն՝ նախ
ծնանի և ապա 'ի վերջոյ դնի ա
նուն : I, յնպէս պարտէ նախ և
առաջին գոյանալ իմաստսիրուէ,
և ապա անունան հանդիպիլ և
կոչիլ իմաստասիրութիւն :

I՛ւրդ՝ Վս զի անուն զվերջին դա
ստումն բնաւորեցաւ ունիլ (74

վսայսորիկ և որ 'ի ստուգաբա
նութենէ սահմանն է՝ զվերջին
դասն ընկալաւ ոպ զանուն իմաս
տասիրութե . Իսկ որ յարտօնուէ
սահմանն որ ասէ թէ՝ իմաստասի
րութի է արհեստ արհեստից և
մակացութի մակացութեց . 'ի վերջոյ
այլոցն դասեցաւ վսայսր պատ
ճառաց : ԼՄ իր որ առհնրակ է՝
նախադասի՝ յառաջ ք զյատուկն
որ յատկապէս ումեք գոյանայ .
որդոն , կենդանին առ հասարակ
իր գոլով՝ նախադասի բանակա
նին և մահականացութին . վս զի 'ի
յոլովս է կենդանին քան զբանա
կանն և զմահականացուն :
ԼԶ գրէ թ Բանակուն և մահականա
ցուն նախադասին մտաց և մակա
ցութե ընդունակին . վս զի բա
նականն և մահականացուն 'ի յոլ
վագոյնս են քան զմտաց և մակա
ցութե ընդունակն : ԼԷ ս զի մտաց
և մակացութե ընդունակն մար
դոյն միայն է յատուկ : (75

Լ՝որդ այսպէս առ հնրկագոյնքն
նախադասին այնոցիկ որք յատ
կապէսն գոյանան ումեք :

Լ՝որդ վս զի առ հասրկագոյնքն
նախ ասին այնոցիկ որ յատկանան
գոյանան ումեք , վասն այնորիկ
և այնոքիկ սահմանք որ յենթա
կայէ են և ՚ի կատարմանէ՝ նախա
դասին յարտօնութէ սահմանին :
վս զի ենթակայ և կատարումն՝
և այլոց արհեստից և մակացուէց
գոյանայ : Եւսկ արտօնութի՝ ոչ ու
մեք պատշաճի, Բայց միայն իմաս
տասիրութե . քանզի իմաստսիրութի
միայն է գերազանցեալ : Եւ վս
այսորիկ որ յարտօնութէ սահմանն
է՝ ՚ի վերջէ դասեալէ . զի յատ
կապէս իմաստասիրութե միայն
պատշաճի : Եւսկ որք յենթակայէ
սահմանք են՝ առաջինք են քան
զայնս որք ՚ի կատարմանէն . վս
զի նախ ենթակայն գոյանայ և
ապա կատարումն : () Ի եթէ ոչ
ենթակայի հիւանութեան (76

նախ փայտն, ոչ կարէ հիւսն առ
 նել արծոռ որ է կատարումն :
 'Իրձլ' որ 'ի հուպ ենթակայէն է
 սահման' նախադասի այնմ որ 'ի
 հեռի ենթակայէն է . վս զի ընդ
 հանուրն մասնականին գոյ նա
 խադասեալ : Օ ի եթէ ոչ գոյր
 ընդ հանուր փայտն, և ոչ մասնա
 կանն կարէր գոլ . այսինքն ընկու
 զի' կամ տօսախ : Բստ նմին օրի
 նուկի նախադասի սահմանն որ
 'ի հուպ ենթակայէն է որ ասէ,
 իմաստասիրութի է գիտութիւն
 էակացն ըստ որում էակքն են :
 Լճ ապա երկրորդ սահման նախա
 դասի որ 'ի հեռի ենթակայէն է
 որ ասէ, իմաստասիրութի է գիտութի
 անձայնոց և մարդկայնոց իրողութեց :
 վս զի ընդ հանուր էակքն
 նախադասին մասնականում գոյա
 ցուէ : Եւ մանապէս յետ այսորիկ
 նախադասի սահմանն որ 'ի հուպ
 կատարմանէ որ ասէ, իմաստասիր
 ութիւն է խոկումն մահու : (77

Լճ յետ սորա 'ի հեռի կատար
 մանէն որ ասէ եթէ՝ իմաստասի
 րուի է նմանութի այ ըստ կարո
 շուէ մարդկան։ Վս զի խոկումն
 մահու առաջագոյնէ քան զնմա
 նիլն այ։ զի եթէ ոչ նախ խոկասցէ
 զմահ և մեռելութի բացակորես
 ցէ ախտից, ոչ կարէ նմանիլ այ։
 Ը այսոսիկ և ը երդ գլուխն։
 Լ կեսցուք և յիններդ գլուխն
 և ասասցուք եթէ ոյք են գը
 տողք սահմանացս այսոցիկ։
 Լճ պարտէ գիտել՝ եթէ երկուց
 սահմանացդ որք յենթակայէն
 են՝ և միոյ որ 'ի ստուգաբանուէ՝
 զպիթագորաս ասեն գտող։ Թէ
 պէտ և ոչ կարեմք ցուցանել 'ի
 պիթագորայ շարադրութեց։
 Քանզի ոչ կամեցաւ պիթագո
 րաս թողուլ շարագրածութիս
 ասելով՝ Թէ ոչ կամիմ զիմ վար
 դապետութիս թողուլ յաշխարհ
 յանշուռնս, այլ 'ի շնչաւորս։
 Լ շուռնս կոչեաց զգիրս։ (78)

իսկ շնչաւորս՝ զաշակերտսն :
Որք եթէ ոք հարցանիցէ կամ
տարակուսեսցի, կարօղք դոն պա
տասխանատրել և լուծանել, իսկ
գիրք միշտ զմի և զնոյն ասելով՝ ո՛չ
կարեն լուծանել արտաքոյ իւրնց
տարակուսանս : Եւրդ՝ որպէս
ասացաք՝ ի պիթագորայ շարադը
րութեց ո՛չ կարեմք ցուցանել,
բայց ի պիթագորականացն ցու
ցանեմք : Բանզի նիկիմաքոս պի
թագորական որ զթուականութե
տեսական եգիտ, ասէր թէ՝ պիթա
գորաս այսպէս սահմանեաց զիմաս
տասիրութի, եթէ՝ իմաստսիրութի
գիտութի էակաց ըրմ էակք են,
և Վարձլ թէ՝ իմաստասիրութի
գիտութի անայնոց և մարդկայնոց
իրողութեց : Եւ դրձլ, իմաստսրութի
սիրելութի իմաստութե :

Իսկ ք սահմանքն վերաբերին ի
պղատոն որք ի կորմանէ են :
Եւն որ ասեն թէ, իմաստասի
րութի խոկումն մահու : (79)

ԼՃ որ ասեն թէ, իմաստիրուի
 նմանութի այ ըստ կարողութեան
 մարդկան: Քանզի ի փեստրոնի
 տրամաբանութեն երևի պղատոն
 ասել զիմաստասիրութի խոկումն
 մահու: Արովք ասէ՝ տագնապին
 որք միանգամ հանդիպին ուղոր
 դաբար մերձեցեալ յիմաստսրի:
 մոռանալով զնոքունս իսկ զին
 քեանս և զայլսն: ոչ այլ ինչ փո
 խիլ, քան թէ զմեռանիլն և զմա
 հանալն: Իսկ ի թէետի տրամա
 բանութեն երևի ասել զիմաստա
 սիրութի առ ոմն թէ ոգորոս երկ
 րաչափ եթէ՝ նմանութի է այ ըստ
 կարողութե մարդկան: Յորոյ
 ձեռն և ասէ՝ թէ որով հետե ո՛վ
 թէ ոգորէ ոչ գոյ կարողութի կո
 ռուսանել զչարն, քանզի հարկէ
 ամ իրօք ընդ դէմ հակառակ ինչ
 գոլ և ոչ ի վերնագոյնոն զետե
 ղիլ: Բայց զայսր մահկանացու
 բնութի և զայսր տեղեօք պարա

գրիլ հարկէ : վայ պարտէ փախ
 չիլ աստուստ անդր զվաղագոյնսն :
 և զինչ արդեօք իցէ փախուստն .
 նմանուի այ ըստ կարողութեան
 մարդկան : Եւմանուի այ է բա
 րեպաշտն և արդարն գոլ խոհե
 մուք : Եւսկ որ յարտօնութենէ
 սահմաննէ՝ վերաբերի յարիստո
 տէլ : քանզի այնպէ երևի զիմաս
 տասիրուի սահմանէլ յետ ասա
 ցելոց բանականաց եթէ՝ իմաս
 տասիրուի է արհեստ արհեստից
 և մակացութիւն մակացութեց :

Օ այսոսիկ իննե՛րդ գլուխն :

Հանդերձ ան և Լուսնիայ

Պրաիս պրաիս :

Լսեալք եթէ քանիք և որ
 պիտիք են սահմանք իմաս
 տասիրութե, և պատճառս
 քանիուե նց և զկարգաւորութի
 և զգտօղս նոցա, Եկեսցուք և

Օ .

(81

Հաստատեսցուք զմի մի՝ ի նոցանէ
ի մէջ ածելով : Որոց առաջին
սահմանն էր ի նոցանէ որ ասէր՝
Թէ իմաստասիրութի է գիտութի
էականն ըստ որում էակք են :
Լճ պարտ է գիտել եթէ փոխա
նակ սեռի՝ առեալ է գիտութի
ոպ հասարակ ինչ, իսկ՝ էական
փոխանակ բաղկացուցիչ զանա
զանութեց : որք որոշեն զիմաստա
սիրութին յայլոց արհեստից : քզի
իմաստասիրութին ամ գոյիցէ գի
տութի : իսկ այլ արհեստք և մա
կացութիք ոչ ամ գոյիցն , այլ
մասնականաց ոմանց : Լճ տարա
կուսին ոմանք եթէ՝ վս էր ա
սացն արդեօք հանդերձ յօդին
գիտութի էական , և ոչ ասաց
առանց յօդի Թէ գիտութի էակից :
Լճ են ոմանք որք ասեն եթէ՝
զի ցուցցէ ի ձեռն յօդին զհա
ղորդութի էիցն որ առ միմեանս
ի վերուստ արարչականաւն՝ և՛ ի
ներքուստ նիւթականաւն : (82

Սիրոյ ասեմք եթէ ոչ բարւոք
 ասեմք: Քանզի ոչ եթէ զհաղոր
 դութի էակացն նշանակէ յօդդ՝
 այլ նախագիտութի, քանզի յօդդ
 զվերաբերութի և զվերըստին յի
 շումն զոր յառաջագոյնն ոք գի
 տէր նշանակէ: Քանզի յորժամ
 ասեմք առանց յօդի թէ՛ այր եկն,
 ոպ յղգս անծանօթ իրի՛ ասեմք:
 իսկ յորժմ ասեմք թէ՛ այրն եկն,
 զյառաջածանօթ իրս նշանակէ:
 Եւ այց աստանօր և յօդդ ոչ ինչ
 այսպիսեացս նշանակէ: Բայց ե
 դան վս յայտառնելոյ զընդհան
 րութի էակացդ: Քանզի ունիմք
 ուսանիլ և գիտել յըջիկայսդ՝
 թէ՛ առանց յօդի առաջարկութիք
 համազօրք են մասնականաց, իսկ
 հանդերձ յօդի՛ն համազօրք գոն
 հանրականաց առաջարկութեց:
 Եւ որդ՝ զի յայտարասցէ թէ՛ ամ
 գոյիցնէ գիտութի իմստարւե,
 վսյսորիկ հանդերձ յօդի՛ն ասաց
 թէ՛ գիտութիւն էակացն: (83)

Իսկ՝ ըստ որում էակք են՝ յաճել
զի յայտարասցէ զզիարդ գիտելն
իմաստասիրութ զգոյսս. այսինքն
Թէ ո՛չ գիտէ զնս՝ ըստ քանիօնու
Թեան, այլ ըստ բնութեան :

Եւ քանզի և ո՛չ կարողութիւն է
զքանիօնութի անհատիցն գիտել՝
այլ զբնութի : Այսորիկ զայս
յայտ առնելով Թէ ըստ բնութե
գիտէ և ո՛չ ըստ քանակութե,
ասաց՝ ըստ որում էակք են :

Եւ որ՝ յաղագս հաճաստութե
առաջին սահմանին այսչափ :

Եւ եւսցուք յերկրորդ սահմանն
և հաճաստեցուք որ ասէ Թէ՝
իմաստասիրութի է գիտութիւն
անճայնոց և մարդկայնոց իրով՝ :

Եւ պարտէ գիտել Թէ աստանօր
զգիտութի ոմ հսրկ ինչ փոխանակ
սեռի առնու : Իսկ՝ անճայնոց և
մարդկայնոց իրողութեց՝ փոխանակ
բաղկացուցիչ զանազանութեց :
որք բաղկացուցանեն զիմաստա
սիրութի : քանզի միայն իմաս (84

տասիրինէ որ յաղագս անձայնոց
և մարդկայնոց իրողունց եղանի
լա՛ն ո՛չ զանձայինսն արհամարհէ՝
լինելով սակս մարդկայնոց. և ո՛չ
զմարդկայինսն առնէ անփոյթ՝ լի
նելով սակս անձայնոցն : Եւ
անձայնոցն հետևի և աշակերտի՝
իսկ զմարդկայինսն յարդարէ և
ի կատարումն ածէ :

Եւ ստուստ տարակուսին ոմանք
ասելով՝ Թէ զեմբոյն ասէք վասն
իմաստասիրութեան Թէ գիտուի է
անձայնոց և մարդկայնոց իրող՝ :
Այս զի և այլ գոյից է գիտուի.
Երկնից՝ երկրի՝ և ամ գոյից. և
այնոցիկ որք ո՛չ անձայինք և ո՛չ
մարդկայինք են : Եւ ալ յաղագս
բնութեան հոգւոյ ասի իմաստասի
րութիւն, որ ո՛չ է անձային և ո՛չ
մարդկային : Այս տարակու
սանս լուծանելով ասեմք՝ Թէ վս
զի էակացն են ոմանք որ իմանա
լիք են՝ և են որք զգալիք :
Եւ որք իմանալեացն ծայր (85)

አገራችን ስለ ኢትዮጵያ
የምናውቀው

 րորդ սահմանէ որ ՚ի
 հուպ կտրմանէ որ ասէ,
 իմաստիրուի է խոկումն
 մահու: Բանզի այսպէս սահմա
 նէ զնա պղատոն ՚ի փեստրոնի տրա
 մաբանութեն: Յորոյ ձեռն ասէ
 Թէ՝ արդարեւ տագնապին այնո
 քիկ որք հանդիպին ուղորդաբ
 մերձեցեալք յիմաստասիրութի •
 մոռանալով զնոսին իսկ զինքենս
 և զայլն: ոչ այլ ինչ խոկալ՝ քան
 զմեռանիլն և զէ մեռանիլն •
 Եւ բարեօք առ կայանան երկո
 քեան մեռանիլն և է մեռանիլն •
 քանզի ՚ի ձեռն մեռանելոյն (86

զգործնական իմաստասիրութիւն
մեկնեաց: քանզի իմաստասէր 'ի
մեռանիլն իւրում ունի զգործ
նականն, քանզի յայնժամ մեռե
լութի բացագործէ ակտից: Իսկ ասելով՝ է մեռանիլ՝ զտեսա
կանն յայտնեաց: քանզի է մեռա
նիլ՝ զանցեալ ժամանակն նշանա
կեաց, և իմաստասիրի՝ յետ մեռա
նելոյն է տեսնին: Իսկ քանզի յետ
մեռուցանելոյ զախտս՝ և մաքրե
լոյ և սրբելոյ զՏոգին՝ վերաձգտի
'ի տեսութի, և սկիզբն առնէ ան
բանելոյ: քանզի թէ ոչ մեռելի
բացագործիցէ ակտից՝ և սրբիցէ
զՏոգին, ոչ կարէ անբանել:
Վս զի ըստ պղատոնի՝ անսբն 'իսբ
Տպիլ ոչ է բարւոք և իրաւ:
Եւ այսոքիկ այսպէս:
Ի այց տարակուսին ոմանք ասե
լով՝ թէ զեւրդ պղատոն զիմաս
տասիրութիւն խոկումն մահու
ասէ գոլ: Եւ ասելով թէ՝ ով պղա
տոն՝ զեւրդ իմաստասէր (87

Տըմտասէր զինքն արտաճանէ,
 այսինքն իբաց բառնայ, և հարըս
 տաճարութիւն խոկայ ընդ դէմ
 արարչին. կամելով զկապս լուծա
 նել զոր նայն կապեաց. այսինքն
 զմիաւորութի հոգւոյ և մարմնոյ.
 Եւ որպէս զի ոչ է պարտ ումեք
 զինքն արտաճանել՝ այսինքն ի
 բաց բառնալ՝ ցուցանի իբզում
 ձեռնարկուէ. Վախ ի նմին իսկ
 պըղատոնէ. քանզի և ասէր իսկ
 պըղատոն ի նոյնում տրամաբանութե
 թէ թէ՝ ոպ ահա յումեմս պահա
 րանում եմք. և ոչ է պարտ զինքն
 յայսմանէ արտաճանել ումեք և
 տարափախչիլ. Սակ յեկրդ ձեռն
 արկուէ ցուցանի թէ՝ արդարեւ
 իմաստասէրն նման է այ որպ յա
 ռաջագոյն ցուցաք. ցուցեալ
 զնա այնոքիւք կերպարանեալ
 որովք և զածայինն. Սակ նմանն
 այ՝ ոչ արտաճանէ զինքն այսինքն
 իբաց բառնայ. Յայտ է թէ և
 ոչ իմաստասէր իբաց բառնայ (88

զինքն թէպէտ և խոկայ զմահ:
Լճ զի նմանն այ ո՛չ իբաց բառ
նայ զինքն՝ յայտէ, Օ ի ամ որ
իբաց բառնայ զինքն, ո՛չ միայն
ո՛չ նմանի այ, այլ և հկռի նմին է.
կամելով իբաց բառնալ զոր նոյն
կապեաց, և անջատել զհոգի ՚ի
մարմնոյ: Իսկ յերրորդ ձեռնար
կուէ յայսմանէ, ամային բնութիւն
ո՛չ երբէք որոշէ զինքն յերկրոր
դէն • այսինքն ՚ի մարդոյ • բայց
թէ յանպատկանաւորութէ մար
դոյ • քանզի յայնժամ թո՛ւի որո
շել զինքն ՚ի նմանէ: Լճ արդ՝
որպիսի ինչէ զոր ասեմքս: որպ
արեգակնային լոյս առհասարակ
զամսեան լուսաւորէ • բայց թէ
յանպատկանաւորութէ տեսարա
նացն թո՛ւի զոմանս առաւել լու
սաւորել և զոմանս նորձազ:
Իսկ զի են ոմանք որ առողջ ու
նին զտեսարանն, և են որք տը
կարք: և յայսմանէ թո՛ւի զոմանս
առաւել լուսաւորել և զո (89)

մանս նո՛ւազ: 'Լոյնալ և անճայինն
 ո՛չ երբէք որոշէ զինքն իմարդոյ.
 այլ ամցւն հա՛ւասարապ խնամէ':
 Լ՝յլ վս տկարուէ ընդունողին
 և վասն ո՛չ սբն գոլոյ յախտից,
 Թո՛ւի զինքն որոշէլ ի նմանէ:
 Լ՝որդ այսպէս և իմաստասէրն ո՛չ
 այնալ խօկայ զմահ ոպ թէ անջա
 տել զհոգին յերկրէն այսինքն
 իմարմնոյն, քանզի մարմին որալ
 ապականելի՝ երկրորդ կոչի հո
 գւոյ: Լսկ ի չորրորդ ձեռնար
 կութի յայսմանէ, թէ արդարեւ
 առաքինուի բարերջանկուի է.
 և մայր իմաստասիրութի առաքի
 նութիւն է. վս զի ի ձեռն առա
 քինուէ ստանամք զիմստիրութի:
 Լսկ բարերջանիկն և այն որ ըստ
 առաքինութե կեայ՝ ո՛չ տրտմի.
 ո՛չ իվր մարմնականացն փորձու
 թէց՝ և ո՛չ իվերայ արտաքնոցն,
 այսինքն ընչից: Իսկ որ ո՛չ տրտմի
 իվր մարմնականացն փորձութեց
 և ո՛չ իվերայ արտաքնոցն, (90

այնպիսին և ոչ արտահանէ զինքն։
Նոյնպէս և իմաստասէրն ըստ առա
քինութեան կենցաղավարելով ոչ
տրորումի։ ոչ վսմարմական փոր
ձութեց և ոչ վսարտաքնոցն։
Իսկ որք տրորմինն և տխրին ի վր
մարմնականացն և ի վր արտաք
նոցն, լսեսցեն։ զասացեալսն առ
՚ի հիպոկրատայ որ ասէ, վսօտար
փորձութեց՝ իւրական ստանան
զտրորումի։ () այսոսիկ յայտ առ
նէ և պղատոն թէ՛ որ ըստ առա
քինութեան կենցաղավարի ոչ տրորումի
ոչ վսմարմականաց փորձութեց
և ոչ վասն արտաքնոցն։ Բանզի
և նա՛ հարցեալ յուրմէն թէ՛
աղէ ասա՛ ինձ ո՛վ պղտին՝ թէ
այնպիսին որ յիւրում կենդա
նութե ॥ ի պոլիմիականսն անկաւ
փորձումիս, զելիոն ետես չարեօք
ըմբռնեալ, և յետ վախճանելոյն
գտաւ անթաղ ընկեցեալ, բարեր
ջանիկ գոյ թէ ոչ Պոսիսանեաց,
իբաց տար ի քուրմէ կարճ (91

մըտուէր • քանզի ոչ ինչ զհոգե
 կան առաքինութիս լուծանէ :
 Եւրդ այսոցիկ այսպէս գոլով
 զինչ ունիմք ասել պղատոնի, որ
 երբեմն ասէ՝ պարտէ խոկալ ըզ
 մահ • Լ երբեմն թէ՝ ոչ է պարտ
 զինքն արտահանել • Եւ դիմանայր
 արդեօք ինքէն թէ ոչ, Լ ասեմք
 եթէ ոչ • Եւ զի զայս ցուցցուք
 եթէ ոչ ընդ դիմանայր ինքեան՝
 ասասցուք դուզնաքեայ ինչ :
 Պարտէ դիտել եթէ՝ կենդանու
 թիէ ունակութի՝ Լ պատճառ կե
 լոյ • իսկ մահ պակասութի՝ Լ պատ
 ճառ ոչ գոլոյ • Եւ իւրաքանչ
 իւրոք իսցնէ երկակի ասի գոլ •
 քանզի Լ է իսկ երկակի :
 Եւ կենդանութի՝ է որ բնական՝ Լ է
 որ յօժարական : Եւրդ բնական
 ասի շարամերձութի հոգւոյ Լ
 մարմնոյ • Ըստ որում զգոյութի
 ասի տալ հոգի մարմնոյ Լ շար
 ժումն • Ըստ որում ամբն ասիմք
 կեալ • Ըստ որում մարմինն (92

կրել ասի զհոգին : Ուստի և
կապարան զմարմին բացակոչէ հո
մերոս : վսյ մարմին կոչի, այսինքն
ընդարմ : վասն զի ընդարմացու
ցանէ զհոգին և ընդարմանանայ
'ի գերեզմանի : Խսկ յօժարական
կենդանութի է՝ յրժմ յոռեգոյնն
յաղթէ լաւագունին : այսինքն
յորժամ հոգին յաղթի 'ի մարմ
նական հեշտասիրութեանց :

Ընդորս և անառակ կեանք կոչե
ցան : այսինքն ոչ ողջախոհ :
Խսկ բնական մահ է անջատումն
հոգւոյ 'ի մարմնոյ : ըստ որում
ամենեքեան վախճանիմք :

Խսկ յօժարական մահ է ըստ ա
ռաքինութե կենցաղավարութի :
այսինքն յապրիլ կենդանւոյն
յորժամ խոկումն լինի մահու վս
մեռելութի գործելոյ ախտից :

Լորդ այսոցիկ այսպէս գովով՝
չորքս այսոքիկ յայսցանէ : գոլն,
ոչն գոլ : բարւոք գոլ, չարն գոլ :
Լորդ գոլն է բնաւորական (93

կենդանուի. իսկ ոչն գոլ՝ բնաւորական մահ : Եւ բարւոք գոլն՝ յօժարական մահ. իսկ չար գոլն՝ ախորժական կենցաղավարուի :

Եւ ըրդ յորժամ ասէ պղատոն թէ պարտէ խոկալ, զախորժական մահունէն ասէ : այսինքն թէ պարտէ ընառաքինուե կեալ և մեռելուի գործել ախտիցն : Իսկ յորժամ ասէ թէ ոչէ պարտ զինքն արտահանել, զբնաւորական մահն նշանակէ ըն որում ամբն մեռանիմք :

Եւ այսոքիկ այսպէս :

Եւ պարտէ գիտել եթէ՝ ոմն կը ղէոմբուոտոս ամբուիկիացի՝ կարծելով թէ պըղատոն զբնաւորական մահունէն հրամայէ խոկալ իմաստասիրին, ընկեցեալ զինքն՝ ի պարսպէ՝ վախճանեցաւ :

Այ ասէ կաղիմաքոս, ուրախացի՛ր ո՛վ արեգակն, կըլէոմբուոտոս ամբուիկիացի վազեալ ի բարձրաբերձ պարըսպաց ի դժոխս, արժանի ինչ ո՛չ ուսեալ մահու, (94

այլ չար զպղատոնի յաղագս հո
գւոյ գիրն ընտրեալ : Լուայսո
սիկ ասաց ոլմպիադորոս փիլի
սոփոս , եթէ ոչ պղատոնականն
գիր զիմս էր նահանջեալ զյար
ձակումն , այն ինչ ահա տաժանա
բար լուծանէի զյոքնաթախանձ
կապ կենցաղոյս : Լորդ՝ զի մի՛
եղիցին բազում կղէոմբւոտոսք՝
առադրեսցուք ՚ի սահմանն և ըզ
նոյն նշանակ պահելով ասասցուք
այսմ : Իմաստիրուի է խոկումն
մահու յապրիլ կենդանոյն՝ որով
նարիցի խոկումն մահու : Բայց
մահ պարտէ աստանօր իմանալ ոչ
զբնւրկն մահն , այլ զախորժկնն ,
որով մեռելուի գործէ ախտից :

Հանդերձ ան և Լուալիայ

Պրաի* պրաի* :

Թ

Է արդ՝ վասն զի պղատոն
զիմաստասիրւի խոկումն
մահու սահմանեաց , (95)

կարծեցեալ ըստոյիկեանքն Թէ
 վս բնաւորական մահուն ասէ,
 Ղան և յարադրեն եղանակս ու
 մանս, ըստ որոց յիրաւի ոք զինքն
 իբաց բառնայ: Եւ ասեն, վս զի
 առաջիկայ կենցաղս այս մեծի է
 րախանի նմանեալ գոյ՝ յայտ է.
 ըստ որչափից եղանակաց երախան
 լուծանի, ըստ այնքանեաց յիրա
 յի ոք զինքն արտահանէ՝:
 Եւ քանզի և ասեն ըստ զ եղա
 նակաց լուծանի երախան: Եւ մ
 վս կարօտուէ կերակրոց. զի կա
 րօտուի ելոյ կերակրոց, յիրաւի
 յառնեն կոչնականքն և լուծանի
 երախանն: Եւ որդ այսպէ և վս կա
 րօտուէ ընչից յիրաւի ոք զինքն
 արտահանէ այսինքն իբաց բառ
 նայ. ոչ կամելով ծախիլ ի սովու:
 Եւ Թէոփնիս յայտառնէ առ
 ոմն կիւռնոս ասելով՝ պարտէ յաղ
 քատուԹէ փախչիլ և ի մեծակի
 տեղին անկանիլ ծով, և ի վիմաց

Օ

ովկիւռնէ՛ հոսիլ արեգփնակոխ։
 Լ՛աւարդ՝ պարտէ գիտել, եթէ ոչ
 զայն ասէ եթէ պարտէ տնանկին
 զինքն իբաց բառնալ, այլ զայն
 ասէ թէ պարտէ տնանկին ամուս
 րեք սերմանել՝ և՛ի վիհս անկոխա։
 Թէ քնար ինչ իցէ և՛ի ծովու։
 Բստ երկրորդ եղանակի դարձել
 լուծանի երախան՝ վս շինելոյ
 չարահաւ զկրկուրսն և դեղսա
 մակարդացեալս փզի այսպիսեց
 ելոց կերակրոց՝ յիրաւի յառնեն
 կոչեցելքն և լուծանի երախանն։
 Լորդ այսպս և մարմնոյ ուրուք
 չարահաւելոյ և անպատկանաւո
 րելոյ առ ընդունիլ զանձնաւո
 րական ազդմունս, յիրաւի՛ արտա
 հանէ իբաց քեցելով զինքն՝ իցա
 յելոյ։ Որպէս և ոմն շնական փիլի
 սոփայ կիսագօս դողով մատեաւ
 առ յուլիանոս Թիւնոր ասելով,
 կէս մարմնոյ իմոյ մեռաւ և կէսն
 տեսանէ զտիւն փթաւ ով թագա

Հոր 'ի կիսակտուր շնականս։
Լ' յսինքն Թէ հրամայեա՛ կամ
բժշկել կամ սպանանել։ Լ' ու որ
ասաց Թէ՛ ॥ զերկոսեան զըկես և
զպղոտին և զփայիթովն։ յումեմնէ
պականեալ՝ և զոմն տականին և ս
տեսանելով։

Լ' ստ երդ եղանակի դրձկ լուծա
նի՛ երախան, յրժմ է վս առանձ
նական տագնապի կոչնատեառն։
քանզի կոչնատեառն կամ յանկար
ծակի հիւանդանալ՝ և կամ լսել
զկորուստ սիրելոյ, յառնեն կո
չեցեալքն և լուծանի երախանն։
Լ' արդ այսպ՛ Թէ առանձնական
ումեք տագնապ հասանիցէ, յի
րանի իբաց բառնայ զինքն։ ոպ
արար պիթագորու հին տիմիքտեյ
որ կոչեցաւ Թէանովն։ Քանզի
նա՛ անկեալ 'ի բուռն սիկիլացոյ
բռնաւորին, և հարցել Թէ լէր
ոչ ուտեն պիթագորականքն ըզ
մեծ ոլոռունս, ասէր՝ կերայց քան
Թէ ասացից։ Լ' յասել (98

բըռնաւորին թէ կեր, ասեր, ա
սացից քան թէ կերայց: և այնպ
ծամելով զհեղուն վախճանցն:

Բայց չորրորդ եղանակի դարձեալ
լուծանի երախան վս արբեցւե
քանզի արբեցու թի հանդիպելոյ
կոչեցելոցն՝ յիրաւի լուծանի ե
րախանն, Լ-յսպէս յիրաւի ոք
զինքն իբաց բառնայ յորժամ ի
վերջինն հասանիցէ ծերուի և
զառանցիցէ, և սկիզբն առնէ աղ
ճատելոյ և բարբանջելոյ:

Իսկ ըստ հինգրորդ եղանակի դձ
լուծանի երախան, յորժամ ըս
կիզբն առնեն կոչեցելքն կռոնե
լոյ՝ և անիրաւս առ միմեանս առ
նել: Եւ այնպէս և յիրաւի ոք իբաց
բառնայ զինքն յորժամ ըմբռնեալ
ի թշնամեաց՝ հրամայէ առնել
ինչ անիրաւ: Կամ ը մօր անկանիլ
կամ անպատեհս ինչ ուտել:

Իսկ ըստ վեցերորդ եղանակի լու
ծանի երեխան, վս հսրկական
տագնապի: Բանզի հասա (99

Բաղկական տագնապի հասանելոյ՝
 կամ հրայրեցուն՝ կամ շարժման՝
 կամ արշաւանաց բարբարոսաց,
 յառնեն կոչեցեալքն և լուծանի
 երախանն։ Եւ յսպէս յիրանի ոք
 զինքն իբաց բառնայ ՚ի հասարա
 կականն տագնապէ հասելոց, և
 Թշնամեացն այն ինչ ըզքաղաքն
 առնուլ հուպ եղելոց, և նր յեր
 կիւղէ անտի յաղթահարեցելոյ։
 Եւ ըդ զայսոսիկ ստոյիկեանքն։
 Իսկ այլք՝ երկուս միայն եղանակս
 յարադրեն, ըստ որոց յիրանի ոք
 զինքն իբաց բառնայ։ Բանդի
 ասեն Թէ՝ առ ՚ի կեալ կենցաղս է
 կամ լաւ կամ յոռի կամ միջակ։
 Եւ ըդ յրժմ ոք ՚ի լաւ ումն կամ
 միջակ ումն գոլով՝ տեսանէ զինքն
 ՚ի յոռին արտամիտեալ՝ յիրանի
 իբաց բառնայ զինքն։ Եւ զրձ
 ՚ի յոռեգ ուն ումն գոլով՝ տեսա
 նէ զինքն ոչ երբէք ՚ի լաւագոյնսն
 վերաթեւեալ յիրանի իբաց բառ
 նայ։ Եւ արդ այսոքիկ այսպ (100

11 Եւ ասեմք թէ ոչ ըն իրաւանց
 և ոչ ըն անիրուճութեց պարտէ զինքն
 իբաց բառնալ ումեք : քզի որք
 զայսն այսպէ կամին կամ խորհին,
 ը դիմանան արարչին . հարստահա
 րութիւն կամելով զկապն լուծանել
 զոր նայն կապեաց : Եւ պարտ է
 հաւանիլ պղատոնի որ ասէ թէ՝
 ոպ ահա յուրմէն պահարան ում
 եմք . և ոչէ պարտ ումեք յայսմա
 նէ զինքն արտահանել և տարա
 փախչիլ : այլ կալ մնալ կապեցե
 լումն մինչև նա լուծցէ : Իսկ
 փորձութիւն ուրեք թէ պտհիցին՝
 ոչ վսայսորիկ՝ որպէ թէ ումեք
 պարտէ զինքն իբաց բառնալ,
 այլ վասն փորձելոյ զհոգին :
 Բանզի որպէս լաւ նաւապետ
 ոչ ՚ի հանդարտութե ծովուն,
 այլ ՚ի յուզման ալեացն փորձի :
 նոյնպէս և վեհագոյն հոգի ՚ի
 փորձութե նահատակի : Եւստի
 և ճեմականքն կամելով զժողով
 կալութի հոգւոց ցուցանել (101

աղօթէին ասելով՝ Լս տեղեա՛ ի
մեզ փորձութի։

Հանդերձ ալ և Լ՝ աւելիայ
Պրահայ պրահայ։

ամբառնայ այսու հետե
աստուատ պղատոն ի հե
ռի կատրումն . և ընդ պար
զաբար ի հեռի . այլ ևս ի հեռա
գոյնն որ ընդինչ ևս է քան զնա
անդր։ քանզի սահմանէ զիմաս
տասիրութի նմանութի այ ըստ
կարողութե մարդկան։ Քանզի
զինչ այնպէ երանելի և վայելուչ
կատարումն ոպ զնմանիլ այ ըստ
կարողութե մարդկան։ Այ ասեն
ոմանք թէ ընդ կարէ իմաստասերն
ոպ մարդ գոլով նմանիլ այ . զոր
նիւթեն այսպէս։ Առնութիւն այ
և մարդոյ զանազանէ . ոպ և քեր
թօղն յայտառնէ ասելով, վս զի
ոչ ինչ ցեղ նմանութի է ամոց ան
մահից և գետնակոխաց մահ (102)

Կանացուաց մարդկան։ Եւ որոց
էութիւն զանազանք են՝ այնոցիկ
և կտրելութիւնք զանազանք գոն։
որդոն, այլ է էութի մարդոյ և
այլ ձիոյ ։ և այլ կատարելի մար
դոյ և այլ ձիոյ։ Եւրդ եթէ զա
նազան է էութի այ և մարդոյ,
և որոց էութիւնք զանազանք են՝
զանազանք են և կատարելութիւնք։
և յայտ է թէ այլ կատարելութի է
այ և այլ մարդոյ ։ վայ ոչ կարէ
իմաստերն նման գոլ այ։

Եւրդ զի զտարակուսանս զայս
լուծանել փութամք, ասասցուք
եթէ ըստ որո՞ւմ նշանակութե
ասեմք աստանօր նման զիմաստա
սերն այ։ Եւ յլ նախ ասասցուք
եթէ ըստ քանի՞ եղանակաց ասի
նման։ Եւ պարտէ գիտել եթէ
ըստ չորից եղանակաց ասի նման։
Քանզի նման ասի այն՝ յորժամ
նոյն որակութի ի բոլորումն տե
սակում տեսանի։ որդոն՝ յորժմ
զբոլոր եթովպացիսն նմանս (103

միմեանց ասեմք գոլ ըստ սևոյն :
 և զամ կարափ նման միմեանց ըստ
 սպիտակին : Վարձ ասի նման
 յորժամ նոյն որակութի ի զանա
 զան տեսակս տեսանի ըստ առա
 ճելութե և ըստ նոճազութե :
 Ոպ զսպիտակ պղպեղ և զսեաւ
 նմանս միմեանց ասեմք գոլ ըստ
 ջերմայնոյն . քանզի երկոքին ջեր
 մինք են , այլ ըստ առաճելութե
 և նոճազութե : քանզի սեաւն ա
 ռաճել ջերմին է , իսկ սպիտակն
 նոճազ : Վարձ ասի նման և այն
 յորժամ զանազան որակութիք ի
 զանազան տեսակս գտանին : ոպ
 ըզ հօփալն և զաղաճնին նմանս
 միմեանց ասեմք գոլ , զնոյն որա
 կութիս ունելով : Քանզի որպէս
 հովփալն զանազան որակութիս ու
 նի զսպիտակն և զխարտեաշն և
 զսեաւն , նոյնպէս և աղաճնոյն
 ասեմք զնոյն որակութիս ունել :
 Վարձ ասի նման միմեանց որպ
 պատկերն և յարացոյցն : (104

քանզի ասեմք զպատկերն սոկրատայ նման գոլ սոկրատոում:

Եւ պարտէ գիտել թէ՛ յարացոյց ասի նախատիպն ըստ որում պատկերն եղև: ոպ յրժմ զսոկրատէս յարացոյց ունելով՝ զպատկերն սոկրատայ ասեմք նման գոլ սոկրատոում: Եւ որ ըստ այսմ նշանակուե ասեմք զիմաստասէրն նման գոլ այ, ոպ զպատկերն սոկրատայ սոկրատոում: Թէպաւ և այլէ պատկերն սոկրատայ և այլ սոկրոտէս: քզի ոմն շեջաւոր և ոմն անշունչ: Եւ ստնմին օրինակի և նշանակուե ասեմք զիմաստասէրն նման գոլ այ ըստ կարողութե մարդկան: Թէպէտ և այլ էուիէ այ և այլ մարդոյ:

Եւ զի իմաստասէրն նման է այ աստուստ յայտ եղեցի: քանզի որովք կերպարանի ամայինն, նոքիմք կերպարանի և կատարեալ իմաստսէրն: քանզի երիւքս այսոքիւք ամայինն կերպարանի: (105)

բարեա՛նն և գիտու՛ք և կր՛ղւք ։

Որպէ՛ս և քերթուծին յայտ առնէ
ասելով վասն բարւոյն՝ Թէ անօր
տո՛ւօղք բարեց են ։ Եւ զգիտնա
կանին՝ Թէ անօր զամ ինչ գիտեն ։
Իսկ վսկարողուե՛ն Թէ անօր յամի
կարողք գոն ։ Եւ յոյնպէս և կատար
իմաստասէրն երիւքս այսոքիւք
կերպարանի ։ Բարեա՛նն և գիտնա
կանա՛նն և կարեւա՛նն ։

Եւ բարեա՛նն, զի ոպ անօրինն
անօրն խնամածէ, նոյնպէս և
կատարեալ իմաստասէրն անկտր
ոգւոց խնամ տանի, ՚ի ձեռն գի
տուծեան զանկատար և զտգէտ
հոգի ՚ի կտրլ գիտուի փոխելով ։
Իսկ գիտնականու՛նն կերպարանի,
որպէս անօրինն զամ ինչ գիտէ,
նոյնպէս և կատրլ իմաստասէրն
զամ ինչ խոստանայ գիտել ։

Իսկ կարեւա՛նն՝ զի ոպ անօրինն
զամ ինչ կարէ՛ և կամի, նոյնպէս
և կատարեալ փիլիսոփայն որչափ
ինչ կարող գոյ և կամի՛ ։ (106

Լ՝որդ այսորիկ այսպէ՛ , Ս՝այ և
 ասեն ոմանք թէ զեմորդ ասէք
 զիմաստասէրն նման գող այ բա
 րեաւն և գիտնականաւն և կարո
 ղուքն . որ ըստ քերթողին ո՛չ է
 նման ցեղ անմահից անոց և գետ
 նակոխաց մարդկան : Լ՝ու որս ա
 սեմք թէ՛ վայսորիկ առ գոյացաւ
 ՚ի սահմանին՝ ըստ կարողութեան
 մարդկին : Բանզի որչափ ինչ կա
 րողութի է և հասու մարդոյ՝
 թուի՛ նմանիլ իմաստասէրն այ ,
 վս զի ո՛չ նոյնպէս է ո՛չ բարին և
 ո՛չ գիտնականն և ո՛չ կարողն առ
 այ և առ մարդոյ : քզի այլաբար է
 առ յայ բարին , և այլ առ ՚ի մար
 դոյ : Ս՝ս զի բարին էակացել է
 այ և էութի այ է բարին . ուստի
 և անկարութի է ընդունակ լինիլ
 չարին վս առաւելութե բարւոյն :
 ոպ արեգակն անընդունակ ասի
 լինիլ խաւարի վս առաւելութե
 լուսոյն , Իսկ մարդ՝ ունակութե
 ունի զբարին , ուստի և ըն (107)

ԴՈՒՆԱՅԻՆ ԶԱՐՈՒԹԵ՛: ՈՒՂ Լ ՕԴԴ
 ԸՍՏ ԸՆԴՈՒՆԱԿՈՒԹԵ՛ ՈՒՆԻՂ ԿԱՍԻ
 ՂԵՂԵՍ, ՎԽ ՂԻ՛ Ի ԾԱԳԻՂ ԿՐԴԿԱՆՆ
 ԼՈՒՍԱՆՈՐԻ, ՈՒՍՏԻ Լ ԸՆԴՈՒՆԱԿ
 ԿԱՍԻ ԳՈՂ ԽԱՆՔԱՐԻ • ՔԱՆՂԻ՛ ԻՄՏԱ
 ՆԵՂ ԿՐԵԳԱԿԱՆՆ ԽԱՆՔԱՐԻ՛ •
 ԼՃ ԴԱՐՃԼ ԿՂԼԱԲԱՐԵ՛ ԳԻՏՆԿՆՆ
 ԿՈՂՄԵՂ Լ ԿՂԼԱԲԱՐ ԿՈՂՄԱՐԴՈՂ
 ՔԱՆՂԻ ՄԾ ՄԻՂՏ Լ ՄԻԱԲԱՆ ՂՄԻ
 ԳԻՏԵ՛ • Լ Ո՛ՋԵ ԺԱՄԱՆԱԿ յՈՐՈՒՄ
 Ո՛Ջ ԳԻՏԵ՛ • ԿՂ ՄԻՂՏ Լ ՄԻԱԲԱՆ
 ՂՄԻ ԳԻՏԵ՛ • ԵՍԿ ՄԱՐԴՈՂ Ո՛Ջ ՄԻՂՏ
 Լ Ո՛Ջ ՄԻԱԲԱՆ ՂՄԻ ԳԻՏԵ՛ • ՔԱՆՂԻ
 Լ Ո՛Ջ ՏԱԿԱՆԻՆ Լ Ս ԾՆԵՂՆ ԳԻՏԵ՛
 ԻՆՋ ՆԵՐԳՈՐԾՈՒՄ • ԿՂ ՂՈՐՈՒԹԵ՛
 ԿԱՍԻ ԳԻՏԵՂ • ԼՃ ԴՐՃԼ ՄԱՐԹԵ՛ Ե
 ԿՂՍՈՐ ԻՆՋ ԵԹԵ՛ ԴԵՍԼԻՆԻ ԳԻՏԵՂ
 ՈՒՄԲԻ Լ ԿՂԳՈՒԳՆ ՄՈՒԱՆԱԼ •
 ԼՃ Ո՛Ջ ՂՄԻ ԳԻՏԵՂ, ԿՂ ԸՍՏ ՄԱ
 ՍԻՆ • ՔԱՆՂԻ յԿՂՄ ԺԱՄԱՆԱԿԻ
 ՂԿՂԻՆՋ ԳԻՏԵ՛ Լ յԿՂ ԺԱՄԱՆԱԿԻ
 ԿՂԻՆՋ • ԵՐՄԵՂ յԿՂՏ ԿՈՒՆԵ՛ Լ ԿՂ
 ՂԿՂՈՒՆ ԿԱՆԵՂՎ՛ ԹԵ՛ ԿԻՈՐԺԵՂԻ՛ Ե
 ՈՐՈՒՄ ԳԵԼԻ՛ Ի ԾԵՐՈՒԹԵ՛Ն (108)

իմաստասիրութիւն և խոհեմութիւն
առ ընթերէ։

Եւ զորձ ալաբարէ կարողութիւն
այ՝ և ալաբար առ իմարդոյ։
Քանզի անդրադարձի՝ առ յայն •
վս զի որչափ ինչ կամի և կարէ,
և որչափ ինչ կարէ և կամի, և ոչ
ինչ պատշաճիցի անկարութիւն առ
յայ։ Իսկ առ իմաստասիրին ոչ
անդրադարձի • Քանզի որչափ ինչ
կարէ և կամի, այլ ոչ որչափ ինչ
կամի և կարէ։ Ասան զի թէ կա
միցի ձեռամբ բռնուն հարկանել
զարդկանէ, և կամ ստեղծանել
երկինս, ոչ կարէ։ Ապա թէ ոք
ասիցէ՝ թէ ոչ կամի անկարելի իր
ինչ կատարել իմաստասէրն, այլ
այնոցիկ տենչայ որոց և հասանիլ
կարող գոյ։ Քանզի ստոյիկեանցն
մեծ կարօտութիւն ի վաշխս տեն
չանացն անլիութիւն։ Աեւմբ եթէ
ոպ գիտելով զիւր տկարութիւն
բնութենն ոչ տենչայ անհասիցն,
այլ այնոցիկ տենչայ որոց (109)

և հասանիլ կարող գոյ : Լ՝ըդ
 այսոքիկ այսպէս :
 Լ՝այց տարակուսին ոմանք ասե
 լով՝ Թէ ո՛ւր սահմանեաց պղա
 տոն զիմաստասիրութի նմանուի
 նյ ըստ կարողութե մարդկան :
 Լ՝ա՛սեմք Թէ ՚ի Թեւեայ տրա
 մաբանութեն : քանզի անդ առ
 Թէոդորոս ոմն երկրաչափ առնե
 լով զխօսս ասէ այսպէս :
 Լ՝յլ վս՝ զի ո՛վ Թէոդորէ ո՛չ կո
 ընչիլ չարեաց կարողութի գոյ :
 քանզի հակառակ իմն բարւոյ գոլ
 հարկա՛որի՛ , և ո՛չ առ անձ զնսէ
 զետեղիլ : այլ զայս մահկանացու
 բնութի՛ զայսր տեղեալ շրջաբերի
 ՚ի հարկէ՛ : վսյ պարտէ ջանալ
 փախչիլ աստուստ անդր զվաղա
 գոյնսն : արդ զինչէ փախուստն ,
 նմանութի նյ ըստ կարողութեան
 մարդկան : Լսի նմանութի նքն
 և արդարն գոլ հանդերձ խոհե
 մութի : Լ՝արձեալ ասեն եթէ ո՛չ
 սահմանեաց զիմաստասիրութի , (110

այլ զփախուստն 'ի չարեաց .
Լ' ուրս ասացուք թէ՛ և փա
խուստն 'ի չարեաց ո՛չ այլ ինչէ,
եթէ ոչ իմաստասիրութիւն: Վս զի
իմաստասիրութիւն է որ զմեռելու
ախտից բացագործէ՝, ուն բլամ
անգամ վերագոյնն սահմանեց'ք
զնա խոկումն մահու: Իսկ մեռե
լու ախտից ո՛չ այլ ինչէ՛ եթէ ոչ
փախուստ 'ի չարեաց . և յայտ է
թէ զիմաստասիրութիւն սահմանեաց .
Լ' դարձ' թէ արդարև արդա
րութիւն և խոհեմութիւն առաքինու
թիւք են . իսկ տեղի իմաստասիրութե
առաքինութիւն է . Վս զի 'ի ձեռն
առաքինութե զիմաստասիրութիւն
ստանամք: ապա յայտ է եթէ 'ի
ձեռն ասելոյն՝ լինիլ արդար հան
դերձ խոհեմութե, զիմաստասիրութիւն
սահմանեաց: Լ' ևս Վս ասելոյն՝
խոհեմութե, զտեսականն սահմա
նեաց. Վս զի խոհեմութիւն կատա
րումն բանին է . իսկ և կատրումն
տեսականին կատարելութիւն (III)

Բանին է, այսինքն բանին գիտւի.
 Լ՛ը յայտ է թէ ասելովն՝ քնդրձ
 խոհեմութի՝ զտեսականն նշանա
 կեաց։ Իսկ ասելովն՝ սքն և ար
 դարն գոլ՝ զգործականն։ Վս զի
 սքն և արդարն՝ առաքինութիք
 բարուց են։ Իսկ կատրւմն գոր
 ծականին առաքինութիք զարդա
 րումն բարուց։ Եւրդ այսոքիկ
 այսպէս։ Իայց խնդրեն ոմանք
 թէ Վս էր առկայացան երկոքին
 սքն և արդարն։ Լ՛ը ոմանք ա
 սեն թէ՝ սքն առաւելութիւն է
 արդարոյն, ուստի և զանչափ ան
 իրաւանն անսք ասեմք գոլ։ Բայց
 լաւագոյն է ասելն թէ զանազա
 նին՝ իմիմեանց սքն և արդարն։
 Սս զի արդար այն ասի, որ ըզ
 զուգահորւի համեմատ էակացն
 պահէ։ Իսկ սք է՝ որ անձայնոցն
 ունի փոյթ յանձին։ Լ՛ը զի այսո
 քիկ իմիմեանց զանազանին՝ յայտ
 առնէ պղատոն գրեւով երկուս

տրամաբանութիս : Դ՛իսուան մա
կագորեաց՝ յաղագոս արդարոյ՝ կամ
քաղաքավարութե. Լ՛ա՛ն իմիւսսուան՝
և թիփուոն յաղագոս սբյ. յորում
վասն անձային իրաց ծանուցանէ
Լ՛ա՛ն այսոքիկ այսպէս :

Ի՛նչայց տարակուսին ոմանք թէ՝
վս զի չորք առաքինութիք են
հոգւոյ, արիութի՝ արդարութի՝
ողջախոհութի՝ խոհեմութի. զի՞
զմին միայն աստանօր յիշեաց զար
դարութի : Լ՛ա՛ն որս ասեմք նախ
առաջին թէ՝ և զխոհականութի
յիշեաց. քզի ասաց թէ՝ արդարն
և սբն գոլ հանդերձ խոհանութե.
Լ՛ա՛ն իրի՛րդ՝ թէ և զարդարութիւն
միայն յիշեաց՝ ո՛չ ինչ անտեղի լի
նին ուն ցուցանեմք. Լ՛ա՛ն պարտէ
գիտել թէ՝ և երեքմասնեայ գո
լով հոգի, քանզի ունի բան ցա
սուան և ցանկութի, չորք են ա
ռաքինութիք հոգւոյ. արիութի,
արդարութի, խոհականութիւն,

ողջախոհո՛ւնք։ Լճ աշտօքիկ յիրա
 ճի՛։ Վս զի պարտէ զի իւրքէիւր
 մասն հոգւոյ՝ իւրականն զարդա
 րիլ առաքինութիւն։ Ուստի բան՝
 խոհականութիւն զարդարեալ գոյ։
 իսկ բարկութիւն արիութիւն։ իսկ ցան
 կութիւն ողջախոհութեամբ։
 Լճ Վս զի ո՛չ միայն պարտէ իւ
 րաքանջիւր մասին առանձնակա
 նաւ զարդարիլ առաքինութիւն,
 այլ և յարմարումն առ միմեանս
 և բարեկարգութիւն պահիլ։ Վասն
 աշտօրիկ և արդարութիւն ընդ աման
 անցեալ երևի։ զի մի՛ միայն ՚ի մի
 ում մասին, այլ և յաման ՚ի մա
 սուհան տեսանիլով յարմարութիւն
 և բարեկարգութիւն պահեսցի։
 Լճ ուն յամուս տեսանեմք զո
 մանս միայն իշխան գոլորպէս
 ամայինն։ և զոմանս իշխան և լ
 իշխանութիւն, ուն զմարդկայինս։
 քանզի մարդկայինք՝ ընդ իշխա
 նութիւն են ամայնոցն, և իշխան
 անասուն կենդանեացն։ (114

Եւսկ այլքն ը իշխանուք միայն .
 որպէս նոքին իսկ անասուն կենդա
 նիքն : Եւստնմին օրինակի և ի
 մարդում իբր իփոքր Եւստն ը
 դիմոկրիտոսի՝ այսոքիկ տեսանին .
 Եւմանք իշխեն միայն ուն բան . և
 ումանք իշխեն և իշխին որպէս բար
 կուի . քանզի բարկուի իշխի՝ ի
 բանէ , և իշխէ ցանկութե : իսկ
 ումանք միայն իշխին ուն ինքն ցան
 կուի : Եւստն այսոքիկ այսպէս ելոց՝
 վս զի արդարուի առաւելագոյն
 է քան զայլ առաքինիս ուն թա
 փանցեալ ընդ այլսն և զբարեկար
 գութի նց պահեալ , վս այսորիկ
 ուն կարևոր ինչ զնա միայն յիշեց :
 Եւստն առ այսոքիւք՝ զարդարուի
 յիշելով՝ զայլ առաքինութիւնս
 միանգամայն առեալ եցոյց .
 Եւստն ը մակըստացական առա
 քինութիւն Տանդերձ պտճառաւ՝
 միմեանց հետեւին . քզի որ պատ
 ճառաւ է ողջախոհ , այսինքն որ
 գիտէ զպտճառն թէ վս էրէ (115)

ողջախոհ . Թէ վս զի յանառա
 կուծէ ժլատուիք և անիրաւնու
 Թիք լինին : այնպիսին 'ի հարկէ
 և արի գոյ, զախտսն ստորադասե
 լով : Լ՝յնպիսին և խոհեմ գոյ .
 վասն զի գիտէ զպատճառն Թէ
 վս էր պարտէ լինիլ խոհեմ :
 Լ՝յնպիսին և արդար գոյ . վս
 զի 'ի մարմնականաց հեշտախտու
 Թեանց լինին անիրաւնութիք :
 Իսկ մակըստացական առաքինու
 Թիք ասացան վս բռնականացն :
 Իսկ բնականք ասին որք միանգամ
 ըստ խառնոճածոց մարմնոյ գոն .
 որք ո՛չ հետեւին միմեանց :
 Վասնզի որ ըստ խառնոճածոյ
 մարմնոյէ ողջախոհ , ո՛չ ամ իրօք
 և արի և խոհեմ և արդար գոյ :
 որք և ծառայականք կոչին և ան
 բանք : Եւ ծառայականք կոչին՝
 որո՞ւ 'ի հարկէ հետեւեալք խառ
 նոլածոյ մարմնոյն : քանզի որ 'ի
 ցուրտ խառնոճածոյէ , նա 'ի
 հարկէ ողջախոհ գոյ : (116

Իսկ անբանք կոչին վս ոչ գիտե
 լոյ զպատճառն թէ զի պարտ է
 ողջախոհ լինիլ։ Եւ դարձեալ
 անբանք կոչին՝ վասն զի յանբան
 կենդանիսն բընաւորեցաւ այս
 պիսի առաքինութի տեսանիլ։
 Որպէս յորժամ ասեմք զտատրակ
 ՚ի բնութէ ողջախոհ, և զուշտ
 խոհեմ, զառիւծ արի, և զարա
 դիլ արդար, վս զի զծերացեալ
 հայրն կերակրէ։ Եւ դարձեալ
 մակըստացական առաքինութիք
 ասացան վս բարոյականաց առա
 քինութեանց որք յաւանդուէ
 և ՚ի պատուիրելոյ գոն։ Որպէս
 յորժամ ոք ՚ի պատուիրելոյ գոյ
 ողջախոհ, ոչ գիտելով ըզ պատ
 ճառն, որք ոչ հեռւին միմեանց։

Ս ւ զի մարթ գոյ ողջախոհ
 լինիլ յաւանդութենէ
 և ոչ իմաս
 տուն։

Լ'իտ այնո ինչ հանգեցն ան և Լ'ա
 Ընկայ Պրախ Կրախ :
 ԺԼ

Ետ պղատոնի և պիթադո
 թի երկակի սահմանելոյ
 զիմաստասիրութի, զոմն
 յենթակայէ և զոմն ի կտրմանէ,
 Վայ ստագիրացին այսինքն արիս
 տոտէլ և սահմանէ զիմաստսիրութի
 ոչ փոքր ինչ խորհելով. Թէպէտ
 և մենատեսակ զնա սահմանէ, նց
 երկակի իւրաքանչիւրոցն զնա
 սահմանեցելոյ, այլ մեծ և բարձ
 րագոյն իմն խորհելով: Ս Ե զի
 յառաւելութէ զնա սահմանէ
 ասելով եթէ՝ Խմաստասիրութի է
 արհեստ արհեստից և մակացութի
 մակացութեց. Լ'յլ պարտէ խընդ
 թել եթէ զինչ կամիցի երկաքնչ
 իւրոցդ վերակրկնակութիւն.
 այսինքն արհեստ արհեստից և
 մակացութի մակացութեց. քանզի
 շատ էր ասելն թէ իմաստսիրութի է
 արհեստ և մակացութի: (118)

Լ. րդ խնդրելէ Թէ վն էր առա
 դրեաց՝ արճեստից և մակացւեց.
 Լճ պարտէ ասել Թէ՝ ի ձեռն պ
 աշին կրկնապատկուեն այսինքն
 արճեստ արճեստից՝ Թագաւորի
 նմանեցոյց զհմաստասիրութիւն.
 Խսկ ի ձեռն երկրորդ կրկնապատ
 կութեն այսինքն մակացուի մա
 կացութեց՝ այ նմանեցոյց զհմաս
 տասիրութիւն. Բանզի յորժամ
 իշխանաց իշխան ասեմք, յայտ առ
 նեմք զԹագոր : ըստ նմին օրինակի
 և արճեստ արճեստից յորժամ ա
 սեմք՝ Թագւորի նմանեցուցանեմք
 զհմաստսրւի. Խսկ յորժամ Թագա
 ւորաց Թագւոր ասեմք զամբ յայտ
 նեմք : ըստ նմին օրինակի և մակա
 ցութի մակացուեց ասելով զհմաս
 տասիրութիւն՝ այ նմանեցուցանեմք.
 քանզի լաւագոյն է մակացութի
 քան զարճեստ : վն զի մակացւի՝
 տայ զսկզբմունս արճեստի :
 Լա քանզի և քերթօղն գիտէ Թէ
 էն և օն բնութեւ երկարք են . (119)

այլ զպատճառսն ո՛չ գիտէ • այլ
վերաձգէ՝ յերաժշտական իմաս
տասէրն։ Լա՛ն որո՞ւյ յորժամ ԹԳՐ
ո՛չ աղտեղացուցանէ զինքն որ ո՛չ
անմիջակաբար խօսի Ը ամբոխի,
այլ կացուցանէ իշխանս իվր •
յորոց ձեռն՝ վերջագունիցն խը
նամ ածէ։ Բստ նմին օրինակի և
իմաստասիրութի յաջ ածէ զար
հեստ, յորոյ ձեռն զենթակայս
նց գիտէ։ Լա՛ն դրձլ՝ ուն անայինն
աներեւոյթ զօրութիս ոմանս ու
նի, յորոց ձեռն աստեացս խնամ
ածէ։ նոյնպէ և իմաստասիրութի
յառաջ ածէ՝ զմակացութիս, ուն զի
ի ձեռն սոցա գիտասցէ զենթա
կայս նց։ Լա՛ն դարձլ՝ վսայսորիկ
սահմանէ զիմտօսիրւի արհեստ
արհեստից և մակացութի մակից' •
որոն զի ցուցցէ եթէ զնոյն բան
ունին արհեստք և մակացութիք
առ իմտօսիրւի, զոր բան և նց
ենթակայն առ նս։ Բանզի բը
ժըշկականութեն ենթակայ (120

Գոյ մարդկային մարմին • իսկ ի
 մաստասիրութե նոյն ինքն բժշ
 կականութիւնն է ենթակայ •
 Լճ դրձլ՝ աստեղաբաշխութեան
 ենթակայ գոյ երկնային մարմին •
 իսկ իմաստսիրութե նոյն ինքն աստե
 ղաբաշխութիւնն է ենթակայ •
 Լճ դարձեալ՝ վս այսորիկ ասաց
 զիմաստասիրութի արհեստ արհես
 տից և մակացութի մակացութեց •
 վս զի իմաստասիրութի զբնութի
 էիցն գիտէ • իսկ զարտաքոյս բը
 նութեց և զհետեւողս՝ ետ գիտեւ
 արհեստից և մակացութեանց •
 Քանզի ինքն և առնլով զըստ գի
 տութե, զնիւթ և զտեսակ և զըս
 կըզբմունս նմի՝ բացակատարէ՝
 զչորս տարերս • և ի նոցանէ բա
 ցակատարէ՝ զնմանամասնեայսն •
 և ի նմանամասնեայցն զգործիա
 կանն • և ի գործիականացն ըզ
 մարդկային մարմինն Լճ զայլսն
 նմ պատահմունս որք ի մարմնի
 բժշկականութե ետ գիտեւ • (121)

այսինքն զցաւս և զառողջութի :
ոչ ունի թէ ինքն ոչ գիտելով, գի
տէ՛ և զայնոսիկ . այլ որպէ՛ս ոչ կա
մելով զինքն աղտեղացուցանել
մինչև ՚ի հուսկ վերջինս հանիլ .
Լա՛ն դրձի՛ իմաստասիրութի գիտէ
զբնութիս ձայնի . իսկ զհետևողս
ձայնի՝ ետ գիտել քերթողին .
այսինքն զոլորակս և զհագագս .
Լա՛ն դրձի՛ իմաստասիրութի գիտէ
զբնութի գծի : իսկ զայն թոյլ
ետ գիտել երկրաչափութեան .
Լա՛ն դրձի՛ վստորիկ ասաց զիմաս
տասիրութի արհեստ արհեստից
և մակացութի մակաց՝ . վս զինան
որ տայ ամ արհեստից և մակա
ցութեց սկզբմունս . Վս զե քե
րականութի ՚ի նմանէ՛ առնու զէն
և զօն բնութե երկար գոլ . զորոյ
զպատճառն իմաստասիրութիւնն
գիտէ : իսկ նա խոստովանաբար
առնելով յիմաստասիրութի յար
դարէ զեւր արհեստն :
Վարձեալ՝ բժշկականութի (122

գիտէ եթէ 'ի չորից տարերց է
մարդկային մարմին . ո՛չ գիտելով
զպատճառս թէ վսկոր են չորք
տարերք . այլ խստովանաբար առ
նըլով յիմաստիրութէյարդարէ՛
զիւր արհեստն . Լճ դարձեալ՝
ճարտասանութի պիտանանայ ար
դարոյ . այսինքն քաղաքականութե .
անգիտանալով զբնութի արդա
րոյն . այլ խոստովանաբար յիմաս
տաստիրութէ առնլով յարդարէ՛
զիւր արհեստն . Սայսորիկ ան
գիտանալով ճարտասանք զբնութի
արդարոյն՝ ընտրեն զզրկելն առա
ւել քան թէ զզրկիլն . Իսկ իմաս
տասէրն ոպ գիտէ զբնութի արդա
րոյն՝ ո՛չ ընտրէ և ո՛չ զոք 'ի դո
ցանէ . իսկ եթէ դէպ լինիցի ընտ
րել՝ ընտրէ ըզզրկիլն առաւել
քան թէ զզրկելն . Բանզի և
ասեն իսկ եթէ՝ ո՛չ ոք կարէ զՏո
գին ուրուք վնասել . այլ զիւրն
վնասէ անիրաւս և անպատեհս
դործելով . քզի եթէ վնասէ (123

ոք զոք՝ կամ ըզմարմինն վնասէ՝
 կամ զարտաքոյսն զինչսն յափըշ
 տակելով • իսկ զհոգին ո՛չ կարէ
 վնասել այլ ըզգործարան նորա
 այսինքն զմարմինն • ոպ և ասէին
 պիթագորականքն եթէ՝ եմ ես՝
 և իմն՝ և իմոյն • Լա՛ս՝ ասէին զհո
 գին • վս զի ՚ի հոգւո՛ջն ունիմք
 զգոյուլթին • և իմ ասէին զմար
 մինն, որպ զգործի հոգւոյ • իսկ
 իմոյ ասէին զարտաքոյսն, այսինքն
 զստացունածս • Լ՛րդ որ վնասէն՝
 զիւրոն վնասէ • այլ զայլոյն ո՛չ
 կարէ • Լա՛ն պա՛րտ է գիտել եթէ
 ո՛չ միայն բանական արհեստից և
 մակացուեց տայ սկզբմունս իմաս
 տասիրուի, այլ և անբանից • որպ
 զլարն հիւսան, և դարբնութե
 զհուրն • Իսկ անբան արհեստք
 լին այսինքն ո՛չ անպատճառք •
 քանզի ոչինչէ արհեստ որոչ ու
 նի պատճառ թէպտ և արո՛ւեստա
 ըորո՛ւ անգիտանայ • այլ անբանք
 կոչին՝ վս զի կարօղ գոյ որ (124

ուսանին ոչինչ բարբառիլ և ու
 սանիլ . քանզի կարօղ գոյ Տիւսն
 առանց բարբառելոյ աթոռ բա
 ցակատարել : Եւ դրձլ՝ պարտ է
 գիտել եթէ ո՛չ միայն զսկզբմունս
 կարօղ գոյ տալ իմաստասիրութի
 ւամբ արհեստից և մակացութեց ,
 այլ և վերջստին ուղղել ըզսխա
 լեալսն ինն . Բանդի քերթօղք
 ի սահմանել զձայն՝ վերաւորութի
 օդոյ ասացին . վերջստին ուղղէ
 իմաստասէրն եթէ յոռի՛ է սահ
 մանդ . վս զի ո՛չ զուգադարձի .
 զի որ ինչ ձայն է՝ նա և վերաւոր
 ութի օդոյ . այլ ո՛չ որ ինչ վերա
 շորութի օդոյ՝ այն ինչ և ձայն .
 վս զի ասերբ ոք եթէ զօդդ Տար
 կանէ ո՛չ բացակատարի ձայն .
 Եւսկ կատարլ սահմանք այսոքիկ
 են որ զուգադարձին առ սահմա
 նելիսն . ո՛րդոն , ինչ որ միանգամ
 կենդանի բանաւոր մահկանացու
 մտաց և Տանձարոյ ընդունակ , նա
 մարդ . և որ միանգամ մարդ՝ (125)

կենդանի բանա՛նոր մահկանացու
 մտաց և հանճարոյ ընդունա՛կ է:
 Վսյ սահմանէն զձայն այսպէս,
 Զայնէ բացակատարումն գանձե
 ցելոյ 'ի մեզ հագագի, և երիւրե
 ցելոյ ընդ խոշորուի շնչափողին,
 և տեսակարարեցելոյ լեզուա՛ն և
 մակալեզուա՛ն. 'Արձեւ պարտէ
 ասել՝ Վսյսորիկ ասաց զմաստա
 սիրուի արհեստ արհեստից և մա
 կացուի մակացուէց, Վս զի նմ
 բանա՛նոր արհեստք պէտս ունին
 սահմանաց և բաժանմանց և ա
 պացուցից, որոց մայր՝ իմաստա
 սիրուիին ճանաչի:

Ընդ այնոսի հա՛րերն ալ և Լա
 Էիւայ Պրա՛յ պրա՛յ:

ԺԲ

Վս զի իվեր անդ զբո
 լոր սահմանն որա՛յ բոլոր
 ուսաք, եկեսցուք այսու
 հետև 'ի մսւնս նր և քննեսցուք՝
 զմի մի'ինցնէ 'ի մէջ ածելով: (126)

Ս ք զի ասեն ոմանք եթէ յոյժ
տըխմարաբար զիմաստասիրութի
արհեստ արհեստից ասացիք գոլ
ք զի եթէ արհեստ արհեստից է՝
յայտէ թէ և արհեստէ : իսկ ե
թէ արհեստէ՝ յայտէ թէ և սխա
լական է որ է անպատեհ :

Լ ո որս պարտէ ասել եթէ՝ ո՛չ
ամ իրօք որք միանգամ միաբանք
միաբանաբար ասին՝ նոքին և առ
անձնաբեր ասին . ք զի ահա ասեմք
մեռեալ մարդ , և առանձնաբար
ո՛չ կարեմք ասել եթէ մարդ է .
վս զի և ո՛չ ունի զյատկութիս
մարդոյ . քանզի ո՛չ շնչաւոր է և
ո՛չ զգայական : Եւ դարձ ասիլ
ասեմք քարէ նաւ , և ո՛չ ասի նաւ .
վս զի և ո՛չ վերաբերի ի վեր ջուրց
ոպ նաւ : Եւ դձ ոպ առասպելն
ասէ թէ մարդ և ո՛չ մարդ . բայց
սակայն մարդ : Օ հաւս և ո՛չ
զհաւս . բայց սակայն զհաւս :
Ի վեր փայտի և ո՛չ փայտի . այլ
փայտի : Բարիւ և ո՛չ (127

քարիւն • Բայց քարիւն հարեալ
 սատակեաց ըզ չղջիկան ի վերայ
 կանչխոյ նստեալ։ Լորդ որպէս
 յԵղագոյն ասացաք՝ ոչ ամ իրօք
 միաբանաբար ասացեալքս և առ
 անձնաբար ասին • ոպ և յընդ դի
 մէն, ոչ ամենեւին առանձնաբար
 ասացլքն և միաբանաբար ասիլ
 կարօղ գոն։ Լորդ՝ ստորակայեսցի
 ոմն սիմոն արոճեստին կարոճակ •
 իսկ Բարուք Բարի՝ արոճեստին
 յողի՝ Լորդ ի վր սորա առանձ
 նաբար ասացելքն ոչ կարօղ գոն
 և միաբանաբար ասիլ։ Որ գոն,
 յրԺմ ասեմք սիմոն կարոճակէ,
 սիմոն Բարի՛է։ Լորդ զայսոսիկ
 զառանձնաբար ասացեալսս ոչ
 կարօղ գոյ միանգամայն յարեալ
 Բար ասել եթէ՝ սիմոն կարոճակ
 Բարի • վասն զի ըստ արոճեստին
 փցուն զնա ստորագրեցաք։
 Լորդ այսպ և ի վր իմստսիրուե •
 քանզի արհեստ արհեստից զնա

ասել մարթ գոյ • իսկ արճեստ
 միայն ասել ո՛չ գոյ մարթ • որով
 յառաջագոյն ցուցաք եթէ ո՛չ
 կարող գոն միաբանաբար ասա-
 ցեալքն և առանձնաբար ասիլ •
 Բայց սակայն եթէ և արճեստ
 ասեմք զիմստիրուի գոլ՝ ոչ ինչ
 անտեղի է • քանզի քզում անգամ
 զանուն արճեստիդ և ի վր մակա
 ցուն անուն • քանզի և պղատոն
 ՚ի գորգեայ տրամաբանունեն ըզ
 մակացունի արճեստ կոչէր •
 Բանզի առ նա՛ ասէ թէ որոյ ըզ
 քեզ ասացունք արճեստի մակա
 ցուն • այսինքն մակացուն • քզի մա
 կացուն՝ մակացուն է՝ մակացուն •
 Եւ և ՚ի սոփեստեայ տրամաբա
 նութեանն զարարիչն արունեստա
 ըոր կոչեաց զանսխալաբար գի
 տողն նմի • Եւ գրի՛լ եթէ ար
 դարև այս նշման որ ասէ զիմաս
 տաստիրութի արճեստ արճեստից՝
 յառաւելուէ է • իսկ առաւելուի
 թ •

այլ է այնմ առ որ զառանելուին
ունի • ապա և իմաստիրուի ոչ է
արհեստ, այլ առանել քան զար
հեստ: արդ այսոքիկ այսպ:

Վարձեալ ասեն ոմանք եթէ,
զիարդ ասէք զիմաստասիրութի
մակացութի մակացուեց • միթէ
այլ մակացութիւն է՞ անելի քան
զիմաստիրուի: **Լ**ա որս պարտ է
ասել եթէ երկակի՛ է մակացութի.
մին ներստորադրական՝ և մին ան
ստորադրական: **Լ**ա ներստորա
դրական է որ առնու զսկզբունս
որք պէտս ունին ապացուցուե.
և որոց զպտճառսն անգիտանայ:
Ոպ յորժամ երկրաջափն առնու
խոստովանաբար եթէ նշանն է ան
մասն ինչ, զորոյ զպատճառն ոչ
գիտէ • այլ այն՝ բնական իմաստա
սիրին է: **Ո**սկ անստորադրական
մակացութի է՝ որ առնու սկզբունս
զհասարակաց մտածութիս որ ոչ
ունին պէտս ապացուցութե:

Որպ յորժամ ասեմք թէ՛ (130

ձեռք բարի է . որ է հօրկ մտածու
թի . վս զի ամ ոք խստվանի թէ
ձեռք բարի է . և ոչ ինչ ապացու
ցութե ունի պէտս : Եւրդ այսո
քիկ այսպս : Եւ վս զի յիշու
արարաք արհեստի և մակացութե,
և վս սց ասացուք դու զնաքեայ
ինչ : Եւ նախ քան զսոցայն՝ յա
ղաքս գիտութե ասացուք :

Եւրդ պարտէ գիտել եթէ՝ գի
տութի կամ ընդ հանուր է կամ
մասնական . կամ հանդերձ պատ
ճառաւ կամ առանց պատճառի .

յորոց լինին չորքս այսոքիկ .
հմտութիւն , Երհմտութիւն ,

Երհեստ , Սակացութիւն :

Եւրդ հմտութի միոյ իրի անպատ
ճառ գիտութի . ոպ յորժամ մի
դեղ գիտելով , այնմ միայն պիտա
նանայ . ոչ գիտելով զպտճուն եթէ
որպ պարտէ պիտանանալ նմա ,
Եւսկ ներհմտութի է ընդ հանուր
անպատճառ գիտութի . որպ այնք
որք ՚ի ներհմտականաց (131

Բժշկացն են, որք բազում դեղս
 գիտելով անգիտանան զպիտանաւս
 դեղոցն, Լճ դրձլ ներհմտուիէ
 յիշումն և անբան պահպանուի
 մարդկային բազմաբար և նոյնա
 բար երևեցելոյ: քանզի ներհմ
 տական բժիշկն յիշելով և պահե
 լով բազում անգամ և զնոյնաբօր
 երևեալն՝ ի դեղոցն՝ պիտանանայ
 նոցին: Իսկ արհեստէ ընդ հա
 նուր գիտութի հանդերձ պատ
 ճառաւ: Եւ ամարոճեստէ և ունա
 կութի ճանապարհորդեալ հան
 դերձ երևակայութի: քանզի ար
 ճեստ ունակութի ոմն է և գի
 տութի: այլ և ճանապարհորդէ՝
 այսինքն զամ ըստ կարգին առնէ:
 Իսկ հանդերձ երևակայութի ա
 սացաւ վս բնութե: վս զի և
 բնութի ունակութի է: քանզի
 ունի զգողն յայնոսիկ որք ունին
 զնա: այսինքն ի մարդու և ի
 քարում և յայլն: և ըստ կարգի
 յառաջագայի, բայց ոչ ըստ (132

Երևակայութե ուն արճեստ :
 Քանզի արունեստանորն պիտա
 նանալով բանի յորժամ կամի ինչ
 առնել այսինքն պատճառին՝ նախ
 և առաջին տրպանորէ՝ յինքեան
 և այնպէս բացակատարէ : Իսկ
 բնութի ոչ երբեք յառաջագոյն
 տրպանորէ յինքեան : Եւ դժի
 արունեստէ ॥ բաղկացութի ՚ի հա
 սողութե՝ ներհմտութե նախակըր
 թեալ՝ առ ՚ի պիտանացու ինչ կա
 տարումն որ ՚ի կենցաղումն :
 Իսկ հաւաստութի սահմանիդ
 այս է, Եւ արճեստ է բաղկացութի,
 այսինքն գումարութի յարտա
 դրութե : քանզի ոմանց զայս ինչ
 գիտելոց և ոմանց զայն ինչ՝ բա
 ցակատարեցան արճեստ :
 Ներհմտութե նախակրթեալ,
 այսինքն փորձեալ բազում հըմ
 տութե : Քանզի բազում հմտութե
 փորձեալ զտեսակս արճեստին՝
 այնպէս ձօնէին զնս նորին արճես
 տի : Իսկ առ ինչ պիտանի (133

կատարումն որ 'ի կենցաղումն ա
 սացաւ, վն ընդունայն արունես
 տուէց և չար արունեստուէց որք
 ոչ ունին պիտանի կատարումն 'ի
 կենցաղումն, Լն ընունայն ար
 Տեստութի է լարախաղացութի,
 || ձողախաղացութի • որ ոչ օգտե
 ցուցանէ զկենցաղս և ոչ վնասէ:
 Եսկ չար արունեստութի է կախար
 դութ, գիւթութի • որ ոչ միայն
 ոչ օգտեցուցանեն զկենցաղս,
 այլ և վնասեն ևս: Եսկ մակացու
 թիւն է ընդ հանուր անսխալ և
 անփոփոխելի գիտութի • քանզի
 անսխալաբար գիտէ զգիտելիսն:
 Լն դարձեալ՝ մակացութի է գի
 տութի անսխալիւրոյ ենթակային
 իրողութեց՝ ըստ որում ունին ըզ
 բնութի իրողութեց • քանզի ոպ
 ունին զբնութիւն իրողութեց
 ենթակայ իրք՝ այնպէս գիտէ:
 Եւրդ այսոքիկ այսպի:
 Եայց տարակուսին ոմանք ասե
 լով եթէ՝ մինչ արհեստ (134

Տանդերձ պատճառաւ գիտէ՝ և
 մակացուի Տանդերձ պատճառ,
 ըստ որում իրաց զանազանին ՚ի
 միմեանց, Լճ ասեն ոմանք եթէ՝
 վս զի մակացութի անսխալբար
 գիտէ և անսխալ է. իսկ արհեստ
 սխալ է: Լճ որս ասեմք եթէ ոչ
 բարւոք ասէք. քզի և արունեստ
 ըստ իւրում բանին անսխալ է.
 իսկ վս ենթակային անպատկա
 նութեան թո՛ւի սխալ գոլ:
 Լճդ զանազանին ՚ի միմեանց ար
 հեստ և մակացուի. վս զի մակա
 ցուի և ենթակայն անսխալք են.
 ուն երկիր և երկրաչափութի. աս
 տեղագիտութի և աստեղք. քզի
 և աստեղագիտութի անսխալ է, և
 ենթակայ նորին այսինքն աստեղք.
 Իսկ արհեստ ըստ իւրում բանին
 անսխալ է. իսկ ըստ ենթակային
 վս զի հոսանում է թո՛ւի սրկա
 լական գոլ. որն հիւսնութիւն՝
 և փայտ նորին ենթակայ:
 Լճդ հիւսնութի ըստ իւրում (135)

բանին անսխալէ. իսկ փայտն վն
 զի ապականացուէ և հոսանուտ՝
 յառնել հիւսան աթոռ և կամ
 այլինչ՝ յանկարծօրէն բեկանի՝
 և սխալեցուցանէ՝ զարոճեստն :
 Լ. րդ ուն յառաջագոյն ասացաք՝
 այսոքիւք զանազանին՝ իմիմեանց
 արոճեստ և մակացուծի. վն զի
 մակացուծ և ըստիւրում բանին
 անսխալէ և ըստ ենթակային :
 Իսկ արհեստ ըստիւրում բանին
 անսխալէ, իսկ ըստ ենթակային
 թոճի սխալական գոլ :

Լ. նոյնոսի հանդէպ ալ և Լ. ա
 Ընկայ Պրաիս պրաիս :

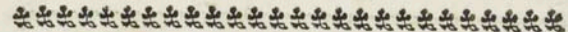

Սկիզբն և կատարումն մեզ
 եղեցի պիթագորաս. քզի
 սիրելի իսկ երեւի այսպի
 սում առն զսկիզբն և զկատրմն
 իննա՛նգեւորա՛ն ի բոլորում.
 քանզի ի բոլորումն շարակցեալ
 գոյ սկիզբն և կատարումն : (136)

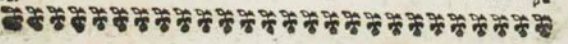
Լ՝ըդ այսպէս սա՛ սկիզբն և կա
 տարուան եղև մեզ: Լ՛ն սկիզբն՝
 վասն զի նր՛ են սահմանքն որ ՚ի
 սկզբանն ասացան • այսինքն թէ
 իմաստասիրութի՛ն է ծանօթութի՛ն
 էակացն ըստ որում էակք են:
 Լ՛ն դրձի՛ իմաստասիրութի՛ն գի
 տութի՛ն անձայնոց և մարդկայնոց
 իրողութեց: Իսկ կատրումն՝ վս՛ զի
 նորի՛ն առն սահման քցատրեցաւ
 ՚ի կտրմանս որ ասէ թէ՛ իմաստա
 սիրութի՛ն է սիրելութի՛ն իմաստութե:
 Լ՛ն պարտ է գիտել եթէ՛ ոմանք
 պախարակեն զբացատրութի՛ն սահ
 մանիս ասելով թէ՛ անսահման
 զուգադարձի՛ յիւր սահմանելին:
 Իսկ առաջիկայ սահմանս ո՛չ զու
 գադարձի: Քանզի որ ինչ իմաս
 տասիրութի՛ն է՝ սիրելութի՛ն իմաս
 տութե՛ն է • այլ ո՛չ որ ինչ սիրելութի՛ն
 իմաստութե՛ն նա և իմաստասիրութի՛ն:
 Քանզի անարհեստ սիրէ՛ և տեն
 չայ իւրում ենթակային: Վս՛ որոյ
 պարտ է ասել թէ բարւո՛ք է (137)

առաջիկայ սահմանդ • քանզի պի
 Թագորի՛ն է • Վս զի նախ և առջին
 պիԹագորաս զիմաստասիրութե
 սահման եգիտ, որ վայրապար բե
 րիւր և իվր ձեռականաց արհես
 տից ուն և քերթօղն յայտառնէ •
 Վս զի իմաստունն ասէ յարմարց
 զանօթն • իմաստուն անո՛ւանեաց
 զհիւսն • Լսկ պիԹագորաս զիմաս
 տունն 'իբաց որոշեալ 'իվր գի
 տութ ճշմարիտ գոյին ետ • ք զի
 զնա՛ առաջին անո՛ւանեաց իմաս
 տութ զգիտութի ճշմարիտ գոյին
 այսինքն այ •
 Լս պարտէ գիտել եթէ՛ իմաս
 տասիրութի բազում աստիճա
 նաց պիտանանայ • քանզի և բա
 ղում աստիճանք են իմաստսիրւե •
 քանզի ॥ պարտէ գիտել զհինգ
 գիտնական զօրութիս • զգգայութի,
 զերևակայութի, զկարծիս, զտրա
 մախոհութի, զմիտս • Լս զգայու
 Թի է առաջիկայ իրի մասնական
 գիտութի • Վս զի ամ զգայութի (138

զմասնական գիտութի գիտէ։
 Իսկ ॥ երևակայութի է բացակայիցն
 մասնական գիտութի։ Լ՛ն զանա
 զանի երևակայութիւն ՚ի սոսկ
 մտածութի այսութիկ, վն զի երևա
 կայութիւն որոյ ասացաք բացա
 կայիցն է յիշողութի։ Իսկ ॥ սոսկ
 մտածութի է ոչ գոյիցն տրամաւոր
 պաշտօնութի։ ուն յորժամ ոք զեղ
 ջերունաքաղն ստեղծանիցէ յիւ
 րում մտածութիւն որ ոչ է գոյ։
 Իսկ ॥ կարծիք երկակի ասին։
 է որ պատճառաւ՝ և է որ առանց
 պատճառի։ Լ՛ն առանց պտճութի՝
 ուն յորժամ ոք զբնական հոգին
 կարծիցէ անմահ, ոչ գիտելով
 զպատճառն։ Լ՛ն պատճառաւ՝
 յորժամ և զպատճառսն գիտիցէ
 զանմահութիւն։ Լ՛ն պարտ է գի
 տել, զի կարծիք հանդերձ պատ
 ճառաւ՝ եզրակացութի է առաջար
 կութեց։ որդոն, հոգին ինքնա
 շարժ․ ինքնաշարժն մշտաշարժ․
 մշտաշարժն անմահ է։ (139)

Ե՛ր Եզրակացուի առաջարկու
 Թեց • այսինքն հոգի անմահ • որ
 կոչեցաւ կարծիք հանդերձ պատ
 ճառաւ: Իսկ ॥ տրամախոհութիւ
 Ը հանրականացն հանդերձ պատ
 ճառաւ գիտուի: 11 Եւ տարա
 կուսին ոմանք ասելով Թէ՛ յրԺմ
 հանդերձ պատճառաւ կարծիք
 գիտութիւ Է ընդհանրական, և
 տրամախոհութի հանդերձ պատ
 ճառաւ գիտութի ընդհանուր,
 զի՛նչ զանազանին ՚ի միմեանց.
 Լ՛ռ որս պարտ է ասել եթէ՛ կար
 ծիք հանդերձ պատճառաւ՝ եզ
 րակացուի առաջարկութեց է:
 Իսկ տրամախոհութի գիտող առաջ
 արկուեց ՚ի հասարակ խոստովա
 նուեց է • և հիւսող և եզրացու
 ցիւ: Լ՛րդ այսոքիկ այսպէ՛ ելոց՝
 պարտ է գիտել եթէ՛ ՚ի զգայու
 Թեց ծնանի հատուի, և յառանց
 պատճառի կարծեց ներհմտուի.
 այլ և՛ զգայու է և յերևակայու է
 ծնանի ներհմտութիւն: (140

Իսկ ՚ի տրամախոհո՛ւն և ՚ի հան
 դերձ պատճառա՛ն կարծեաց ծը
 նանի արհեստ : Իսկ ॥ ՚ի տրամա
 խոհո՛ւն և ՚ի մտաց՝ մակացուծի :
 Քանզի յորժամ առնու սկըզբ
 մունս որ պէտս ունի ապացու
 ցուէ, այն ինչ ՚ի տրամախոհո՛ւն
 ծնանի մակացուծի : Իսկ յորժամ
 առնու սկզբմունս որք ո՛չ պիտոյա
 նան ապացուցուէ, այն ինչ մտաց
 ասեմք ծնանիլ զմակացուծի :
 Եւ արդ ահա՛ որպէս ասացաք բա
 զում աստիճանօք ցուցա՛ն իմաս
 տասիրուի պիտանացեալ և եթէ
 լա՛նագոյն ամ արհեստից և մա
 կացուծեց է՛ իմաստասիրուի :
 Որպէս պշատոն առ ոմն Թէոդորոս
 երկրաչափ յայտ առնէ ասելով
 եթէ, այսպիսի ինչ ո՛վ Թէոդորէ
 ո՛չ եկն երբեք առ մարդիկ, և ո՛չ
 եկեսցէ երբեք պարգևել առ յայ
 Լորդ այսոցիկ այսպէս ելոց՝ ծա
 նեաք եթէ զ են սահմանք իմաս
 տասիրուէ • և զպատճառսն (141

գիտացաք : Լճն ո՛չ միայն զսահ
մանսն, այլ և եթէ չորք են զանա
զանուիք սահմանաց իմստսրւն :
Քանզի ոմանք յենթակայէ ա
ռան. ոպ գիտութի եակացն ըստ
որում էակքն են : և գիտութի
ածայնոց և մարդկայնոց իրող" :
Լճն ոմանք 'ի կատարմանէ, որպ
իմստսրւն խոկումն մահու և նը
մանիլ այ ը կարողէ մարդկան :
Լճն յառանելուէ, որպ արհեստ
արհեստից և մակացութի մակաց" :
Խսկ 'իստուգաբանութենէ, ոպ
սիրելութիւն իմաստութեան :
Լճն վսյսորիկ չորք են զանազա
նուիք սահմանաց իմստսիրուէ :
վս զի չորքդ մեծապատիւք էին
առ պիթագորեանսն : Ոպ և ին
քեանք երդմունս կատարելով 'ի
պիթագորաս՝ ասէին, երդուեալ
յաւանդօղ մեզ զքառեակն և
զմշտաբուղիս աղբիւրն բնուէ :
Սշտաբուղիս կոչեցին զի թիւսդ
վասն չորից տարերցդ : (142

և վասն այսորիկ մեծապատիւ էր
 առ պիթագորեանսն չորեակդ .
 Կամ վասն չորից տարերցդ . և
 կամ վս չորից առաքինուէց հո
 գւոյ . և կամ վս զի չորք թիւք
 հանդերձ շարդրելով նախագու
 նիւքն իւրեանց բացակատարէն
 զթ թիւ . Բանզի առնլովն երիս՝
 բացակատարէ Է . և դրձլ առնը
 լովն երկուս՝ բացակատարէ ինն .
 և առնլովն մի՝ բացակատարէ Ժ .
 իսկ տասն թիւդ կատարուէ Է .
 Ս և զի ամ միակ առանձնական
 անո՛ւամբ մինչև ՚ի Ժ գոյանայ ,
 և յետ այսորիկ ՚ի նոյն շա
 րապատի :

.....
 Լէտ այսոսիկ հանդերձ արև և Լա
 ջիւայ Պրաիս պրաիս :
 ԺԳ

և վս զի ՚ի յառաջագոյն
 ասացեալսն թո՛ւական
 պատճառս՝ ասացաք եթէ
 վս էր են զ սահմանք իմաս (143)

տասիրութե : Պարտէ գիտել
 եթէ թո՛ւականութե ք տեսակք
 են, դար և կոճատ : Եւ դար է
 որ կարող գոյ յերկուս զոյգս բա
 ժանիլ . որո՞ւ չորք . որո՞ւ վեց . ո՞ւ
 ութ . որո՞ւ տասն : Իսկ կոճատ՝
 որ ո՛չ կարող գոյ յերկուս զոյգս
 բաժանիլ . ո՞ւ երեք . ո՞ւ հինգ .
 ո՞ւ եօթն . ո՞ւ ինն : Եւ ընդ
 հանուր սկիզբն դարուցն և կո
 ճատացն միակն է : Իսկ դարին
 երկեակն :

Եւ տարակուսին ոմանք թէ եր
 կեակն թի՛ւ գոլով զեարդ է
 սկիզբն : Եւ որս ասեմք եթէ ո՛չ
 գոյ թի՛ւ . զի զի ո՛չ ունի զյատ
 կութիւնս թո՛ւոց յինքեան :

Այս զի ամ թի՛ւ բազմապատկե
 լով մեծ թի՛ւ բացակատարէ քան
 զշարադրելովն : Որդոն, երիցս
 երեք՝ ինն, և երեք երեք՝ վեց .
 Եւ հաճադիկ բազմապատկելով
 մեծ թի՛ւ արար ինն . քան զշարա
 թ .

դրելովն վեց, Իսկ երկեակդ ո՛չ
այդպէս, քանզի բազմապատկե
լով և շարադրելով զնոյն Թի՛ն
բացակատարէ՛ զչորս, վս՝ զի եր
կիցս երկու՝ ք, և երկու երկու՝
ք, Ուստի յայտէ Թէ երկեակդ
ո՛չ է Թի՛ն, այլ լո՛կ սկիզբն
Թո՛ւոյ :

Եւ յսոցիկ այսպէ՛ եղելոց՝ պարտէ
գիտել եթէ է Թի՛նդ կոյս լի
որպէս աթենայ և Ժամանակ,
Լա՛ն կոյս՝ վասն զի ամ Թի՛ն ՚ի
տասնեկիդ կամ ծնանի զոք կամ
ծնանի յումեքէ՛, իսկ է ո՛չ ծը
նանի զոք ՚ի ներքոյ տասնեկիդ
և ո՛չ յումեքէ ծնանի: Ո՛րդոն,
երկուք ծնանին զչորս ՚ի ձեռն
բազմապատկե՛, և երեքն զինն,
իսկ չորք ծնանին յերկուց: և
ծնանին զութ ըստ երկուց բազ
մապատկութեանց: Եւ յոյնպէս և
հինգն ծնանի զտասն ՚ի ձեռն
երկուց բազմապատկութեանց:

Իսկ վեց ծնանի յերից ըստ նորին բազմապատկուածեանց :

Իսկ ութն 'ի չորից ըստ նորին բազմապատկուածեանց : Իսկ ինն յերից՝ ըստ երից բազմապատկուածեանց : Իսկ Ժ 'ի քնդէ՝ ըստ երկուց բազմապատկուածեանց :

Իսկ Է Թիւն ուն յառաջագոյն աւագաք ո՛չ ծնանի զոք և ո՛չ ծրնանի յումեքէ՝ 'ի ներքոյ տասնեկիդ : Ըրդ այսպէս և աթե նա և կոյս լսի . վասն զի ասէին արտաքինքն զաթենաէ եթէ 'ի գլխոյն արամազդայ ծնաւ :

Իսկ Ժամանակ կոչի, վասն զի տղայք ծնանելով վեցամսեայք և ութամսեայք ո՛չ ապրին : Իսկ Է ամսեայքն ապրին : Եւ դարձի վասն զի տղայք բընաւորեցան յեօթներորդում ամսեանն

Հանել ատամուհս, և

յուծն ամին փո

փոխել :

Լիտ աշուսի Տանդերձ ալ և Լա
Զիւայ Պրախ պրախ :

ԺԼ

Ը վս զի 'ի ձեռն սահմա
նաց ուն մի ինչ գոյացեալ
զիմաստասիրութի ուսաք :

Լակեսցուք այսուհետև և որոն
բազմամասն ինչ գոլով ընդ բա
ժանմամբ ստորարկեսցուք :

Ս վս զի 'ի ձեռն բաժանման ստու
գաբար զմասունս նր իմանամք.
Իսկ 'ի ձեռն մասանցն ստուգաբար
զբոլորն գիտեմք. Լա գարձել
գիտելով ստուգաբար զմասունս
նր, կարող լինիմք ստուգաբար
գիտել եթէ յորպիսի շարադրու
թիք իմաստասիրութե յորպիսի
մասունս վերաբերին : Օ ի մի'

որք 'ի տեսականն վերաբերին,
առ սոգիտութե կարծեսցուք 'ի
գործականն վերաբերիլ : և որք
'ի գործականն 'ի տեսականն :

Լա աւրդ՝ վս զի բաժանման յի
շատակ արարաք, նախ եթէ (147)

զինչէ բաժանումն, և մակաբա
ժանումն, և ստորաբաժանումն՝
ասացուք: Եւ պարտէ գիտել
եթէ՝ բաժանումնէ առաջին հա
տումն ենթակայ իրողութեան,
որդոն, յորժամ ասեմք եթէ կեն
դանեացն ոմանք բանականք են
և ոմանք անբանք: Եւսկ մակաբա
ժանումնէ երկրորդ հատումն նո
րին ենթակայ իրողութեան ըստ այլ
եղանակի եղեալ. որչ զկենդանին
վերըստին բաժանելով ասեմք ե
թէ՝ կենդանւոյն ոմանք մահկա
նացուք են և ոմանք անմահ:
Եւսկ ստորաբաժանումն է բաժա
նեցելոյ մասինն հատումն. որչ
բաժանեցելոյ զկենդանին՝ ի բա
նականն և յանբանն, դարձլ զբա
նականն ստորաբժնեմք իմահկա
նացու և յանմահ, և դարձեալ
ըզմահկանացուն բաժանեմք ի
մարդ և ի ձի և յայսպիսիսս:
Եւսկ պէս և իմաստիրուի բժնի
՝ ի տեսականն և ի գործկնն. (148)

զի 'ի ձեռն տեսականին գիտաս
ցուք զամ զգոյսս • իսկ 'ի ձեռն
գործականին ուղղուի արօցուք
բարոյից մերոց :

Եւ արժան է խնդրել եթէ վս
էր յերկուս բաժանի իմաստա
սիրուի • 'ի տեսականն ասեմ և
'ի գործականն • և ոչ 'ի մի կամ
'ի բազումս : Եւ պարտ է ասել
եթէ 'ի մի ոչ կարող գոյ լինիլ
բաժանումն • վս զի ոչ երբեք բա
ժանումն վս միոյ ուրուք բնանո
րեցան լինիլ : Եւ ոչ 'ի բա
զումս • քանզի բաժանումն լսի
երկատուի • այսինքն յերկուս
որոշել զայս ինչ յայսմանէ ընտ
րողաբար • և ոչ կոտորել շփոթ
մամբ 'ի բազումս : Եւ այց բաժա
նեցան յերկուս իմաստասիրուի
վասն երից պատճառաց :

Եւ իս և առաջին այս եթէ վասն
այսորիկ իմաստսրուի 'ի տեսականն
և 'ի գործականն բաժանեցան,
վս զի էականեալ է 'ի մեզ (149)

տեսականն և գործականն :
Լ՛Ա՛ տեսականն այսպէս, որպէս
յայտ առնեն մանկուհիք անբեան
հարցասէրք գործի 'ի զրոյցս .
այսինքն հետաքրքիրք : քանզի
իւրաքանչիւրոք 'ի մէնջ ախորժէ'
լսելինչ, Խսկ և գործնն նոյնպէ
հակացեալէ ընդ մեզ որպէս յայտ
առնէ հոգի ո՛չ երբեք դադարե
լով : Բանզի 'ի ննջելն ո՛չ երբեք
դադարի յածելով ընդ երազս :
Լ՛ՅԼ և յորժամ ո՛չ ննջեմք և ո՛չ
ուռնիմք գործելինչ՝ կամ մազ 'ի
հերոյ ճողեմք, և կամ շիւղ ինչ
շարժեմք : Լ՛ըդ վս՝ զի հակացլէ
'իմեզ տեսականն և գործականն,
վսյսորիկ իմաստասիրուի յայսո
սիկ բաժանի :

Խսկ երկրորդ պատճառն այսէ յեր
կուս բաժանելոյ, ոպ յո՛ջագոյն
ուսաք՝ իմաստսիրուի է նմանուի
այ, որ ուռնի երկուս զօրութիս .
զտեսականն և զգործականն :

Տեսականն է ըստորում (150

զամ գոյսս ճանաչէ: իսկ գործա
կանն է ըստ որում արարիչ գոյ,
վսյսորիկ իմաստիրուի յերկուս
բաժանի. ի տեսականն և ի գոր
ծականն: զի ի ձեռն տեսականին
տրպանորեսցէ յինքեան զտեսա
կան զօրութի անութէն: իսկ ի
ձեռն գործականին՝ զգործական
զօրութի: խնամ տանելով հոգւոց
մարդկան և ի տգիտութի ի ճշմա
րիտ գիտութի անելով:

Երրորդ պատճառ այս է, իմաս
տաստիրութի գիտանորութի ու
նի զհոգիս մարդկան զարդարել.
իսկ հոգիք մարդկան երկուս զօ
րութիս բնանորեցան ունիլ.
տեսական և կենդանական:

Եւ տեսականն այս է. տրամախո
հութի. կարծիք. զգայութի. երե
ւակայութի. միտք. վսորոց յառա
ջագոյն ասացաք: Իսկ կենդանա
կանս՝ ունի զայսոսիկ. կամանո
րութի. ընտրողութի. յօժարութի.
բարկութի. ցանկութի: (151)

Սայսորիկ իմաստասիրութիւն
 յերկուս բաժանեցաւ. 'ի տեսա
 կանն և 'ի գործականն: Այլ զի 'ի
 ձեռն տեսականին զգիտնական
 զօրութիւն հոգւոյն զարդարեսցէ.
 իսկ 'ի ձեռն գործականին զկէն
 դանականսն: Ս'ս զի գործիւնն
 ուսուցանէ մեզ ոչ առնել ինչ
 ըստ բարկութեան, և ոչ ցանկանալ
 ինչ անպատեհից: Արդ այսոքիկ
 թէ վ'ս էր իմաստսիրութիւն յերկուս
 բաժանեցաւ 'ի տեսականն և 'ի
 գործականն: Այլ պարտէ գիտել
 եթէ երկաքանչիւր ոք 'ի սոցանէ
 յաղթասարին 'ի միմեանց և յաղ
 թասարէն զմիմեանս: Բանզի
 տեսականն յաղթասարէ՛ զգործա
 կանն ըստ ենթակային. քանզի տե
 սականին ամ գոյք ենթակային
 առ 'ի գիտել: Իսկ գործականին
 մարդկային միայն հոգիք. քանզի
 զմարդկային միայն շոգիս զար
 դարէ. այլ ոչ և զանբանիցն:
 Իսկ տեսականն՝ և զանբա (152

Նիցն և զբանաւորաց զբնուիս
գիտէ։ Իսկ գործականն յաղթա
հարէ՝ զտեսականն ըստ կտրմանն.
վասն զի կատարումն տեսականին
ճշմարտութի է • իսկ կատարումն
գործականին բարին • վս զի ՚ի
ձեռն գործականին զարդարէ ըզ
բարսն • ՚ի բաց կտրելով զախտսն
գործելով զբարին։ Իսկ ՚ի ձեռն
տեսականին զճշմարտութի • վս զի
տեսականն է որ ուսուցանէ մեզ
զճշմարտութի գոյիցն։ Իսկ՝ բարին
պատուականագոյն է քան զճշմա
րիտն ոպ ընդ հանրականագոյն և
ներպարունական • քզի ամ որ
ճշմարիտ է՝ նա և բարի է։ այլ ոչ
ամ բարի ճշմարիտ է։ քզի գտա
նեմք երբեմն և զսուտն բարի •
Ոպ զոր ասեմքս, ետ ոմն ցոմն յա
ւանդ սուսեր • և ՚ի Ժմանակի բար
կուէն չոքաւ խնդրել ոպ զի սպա
նումն արասցէ • իսկ նա՛ ուրացաւ
թէ ոչ ետուր ցիս և ստեաց։ և
ասա՛ սուտ որ բարի գոյ • (153

Լ'էր այսուիկ հանդերձ ան և Լ'—
Զիկայ Պրախ արախ :

Ս. Օ.

Ն վն զե իմաստասիրուի
'ի տեսականն և ի գործա
կանն երկատեցաւ, պարտ
է գիտել զե երկաքնչիւր ոք յեր
կատելոց մասանցս ստորաբժնի.
Լ'ն ախ առաջին տեսականն. զե
պատճականագոյն քան զգործա
կանն է: Վն զե տեսականին ամ
գոյք ենթակային. իսկ գործա
կանին մարդկային միայն հոգիք
Լ'ն պարտ է գիտել եթէ այլաբ
պղատոն ստորաբաժանէ զտեսա
կանն՝ և այլաբար արիստոտէլ:
'Բանզե պղատոն ստորաբաժանէ
զտեսականն ի բնաբանականն և
յածաբանականն. Վն զե ոչ կամի
զուսումնականն մասն գոլ իմաս
տասիրուէ. այլ նախակրթութի
ինչ. ոպ զքերթողականն և զճար
տասանականն: Լ'ստի և առաջի
իւրում համալսարանին մա (154

կադրեաց, || աներկրաչափ ոք մի՛
մտցէ : Արդ զայս մակագրեաց
այսպէս, վս զի բազում իրս պղա
տոն անաբանէ՛ և վս անաբանու
թէն կահաւորի՛ . իսկ ուսումնա
կանն գործակից լինի առ ՚ի գի
տել զանաբանութիւն որոյ մասն
ինչ է երկրաչափութիւնն :

Իսկ արիստոտէլ բաժանէ՛ զտե
սականն ՚ի բնաբանականն, յու
սումնականն, և յանաբանականն,
վս զի և զուսումնականն ոպ մա
կացուի՝ մասն իմաստասիրութե
ստորագրէ : Եւ արդ այսոքիկ
այսպէս :

Ի այց պարտէ գիտել եթէ վս
էր յերիս բժնի տեսականն :

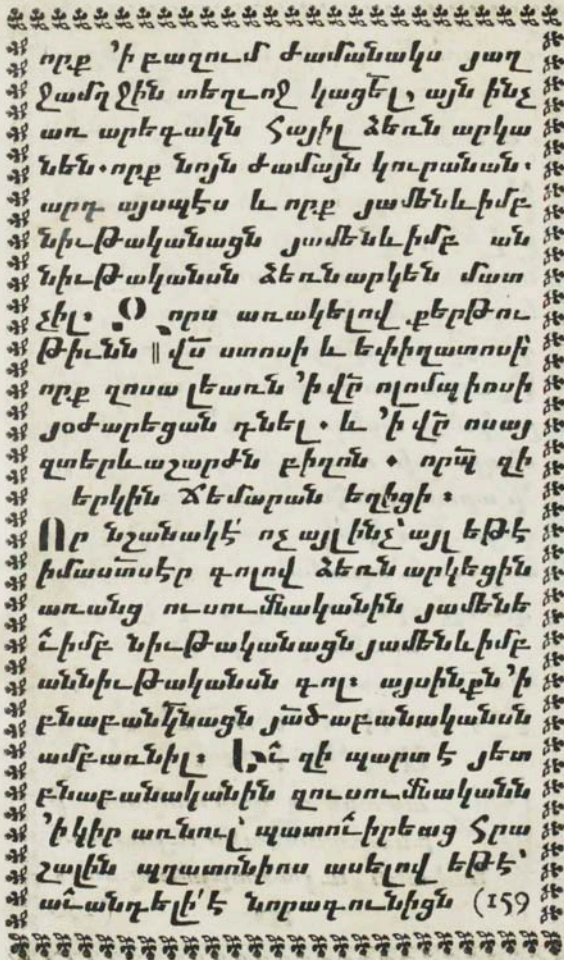
Այրոյ ասեմք եթէ տեսականին
ամ գոյք ենթակային առ ՚ի գի
տել . իսկ ամ գոյք եռակի՛ են :

Ամ ենթակայութեւ և մակամըտա
ծութեւ նիւթաւորք գոն . ոպ փայտ
և քար և այլք ամ ՚ի տեսանելէց .
քանզի այսոքիկ և ենթա (155)

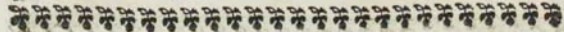
Կայուք և մակամտածութիւն Նիւ
 Թաւորք գոն • վս զի ոչ է կարո
 ղութիւն զքար և զփայտ առանց
 Նիւթոյ իմանալ • Եւ կամ ենթա
 կայուք և մտածութիւն աննիւթք •
 ուն Տրեշտակ, ան, միտք, հոգի •
 քանզի այսոքիկ՝ և ենթակայուք
 աննիւթք են՝ և մակամտածութիւն •
 վս զի ոչ գոյ կարողութիւն Նիւթա
 Վոր իմանալ զան կամ զՏրեշտակս
 կամ զմիտս • Եւ Կամ Ենթակայութիւն
 Նիւթաւորք գոն, իսկ մակամտա
 ծութիւն աննիւթք • որոնք ձեռք •
 Ինքանզի ձեռք ենթակայութիւն Նիւ
 Թաւորք գոն • քանզի ոչ կարէ
 եռանկիւնին կամ քառանկիւնին
 և այլ ձեռք առանց Նիւթոյ բաղ
 կանալ • այլ կամ ի քարում և
 կամ ի փայտում և կամ յայլինչ
 Նիւթում ունի զգոյութիւնն •
 Իսկ մակամտածութիւն աննիւթք
 գոն, քանզի յորժամ երեւակայէ
 ոք զձեռք ի տրամախոհութեան, զնա
 ինքն զձեռք ըստ ինքեան (156

տըպանորէ՝ ՚ի մակամտածութե.
Բանզի որպէ մոմ, առատըպելով
յինքեան գիր մատանւոյ, զնոյն
ինքն առանձին զգիրն առատպէ՝
յինքն և ո՛չ այլ ինչ նիւթ առնու
ի մատանւոյն: Ըստ նմին օրինա
կի և տրամախոհութի երեւակայե
լով յինքեան զձևս, ո՛չ այլ ինչ
առնու ՚ի նիւթոյ. այլ զնոյն ինքն
զձևս երեւակայէ՝ և տրամատպա
նորէ՝ յինքեան: Եւ արդ Վս զի
տեսականին ամ գոյք ենթակային
առ ՚ի գիտել. իսկ գոյք որպէս
ասացաք եռակի՝ են. Վս այսորիկ
և տեսականն յերիս բժնեցաւ.
ի բնաբանականն, և յուսումնա
կանն, և յածաբանականն:
Եւ պարտ է գիտել զի բնաբա
նականն կահանորի՝ ի վրայնոցիկ
որք ենթակայութի և մակամտա
ծութի նիւթանորք գոն: Իսկ
ածաբանականն Վս այնոցիկ որք
ենթակայութի և մակամտածութի
աննիւթք: Իսկ ուսումնէնն (157

Կահաճորի վայնոցիկ՝ որք ենթա
 կայութիւն Նիւթաճորք գոն, իսկ
 մակամտածութեամբ աննիւթք
 Լ՛որդ այսօքիկ այսպէ ելոց, ասաս
 ցուք և վս դասաճորուէ նոցին:
 Եւ պարտ է գիտել, զի բնաբա
 նականն զառաջինն ընկալաճ
 դաս՝ ոպ սըննդակից և հուպ ՚ի
 մեզ, և ոպ ամենեւիմբ նիւթական:
 Իսկ ուսումնականն զմիջինն ըն
 կալաճ դասաճորութի. այսինքն
 իմէջ բնաբանականին և անծաբա
 նականին ոպ երկոցունց հաղորդ:
 վս զի և նիւթաճոր է ոպ բնաբա
 նական. և աննիւթ ոպ անծաբա
 նական: Իսկ անծաբանականն ՚ի
 հարկէ զվերջինն ընկալաճ դասա
 ճորութի. վս զի || ո՛չ է կարողութի
 յետ բնաբանականին յանծաբանա
 կանն ամբառնիլ. վասն զի և ո՛չ
 պարտ է յամենեւին նիւթկնացն՝
 այն ինչ յամենեւիմբ աննիւթա
 կանսն մատչիլ. Լ՛պա եթէ ո՛չ ըզ
 նըմանսն կրեմք այնոցիկ (158)

որք 'ի բազում ժամանակս յաղ
ջամղջին տեղւոջ կացել, այն ինչ
առ արեգակն հայիլ ձեռն արկա
նեն. որք նոյն ժամայն կուրանան.
արդ այսպէս և որք յամենեւիմբ
նիւթականացն յամենեւիմբ ան
նիւթականսն ձեռնարկեն մատ
չիլ. **Օ** որս առակելով քերթու
թիւնն || վս ստոսի և եփիղատոսի
որք զոսալեառն 'ի վր ոլումպիոսի
յօժարեցան դնել. և 'ի վր ոսայ
զտերևաշարժն բիղոն. որպէս զի
երկին ճեմարան եղեցի.
Ար նշանակէ ոչ այլ ինչ՝ այլ եթէ
իմաստոսէր գոլով ձեռնարկեցին
առանց ուսումնականին յամենե
ւիմբ նիւթականացն յամենեւիմբ
աննիւթականսն գոլ. այսինքն 'ի
բնաբանչնացն յածաբանականսն
ամբառնիլ. Լս զի պարտէ յետ
բնաբանականին զուսումնականն
'ի կիր առնուլ՝ պատուիրեաց հրա
շալին պղատոնիոս ասելով եթէ՝
աւանդել' է նորագուհիցն (159)

զուսուժնականն՝ առ ընտանեցու
ցանել զանմարմին բնութիւնն .
յորոց ձեռն անմարմին բնութիւն
գայ 'ի գիտութիւն :

Իայց տարակուսին ոմանք ասե
լով եթէ՝ վս զի ոչ միայն ուսում
նականն ուսանի առ 'ի մէնջ, այլ
և բնաբանականն և անճաբանկնն,
վս էր սա միայն լի ուսումնկն .
Լուորս պատասխանեն պիթագո
րականք ասելով եթէ՝ յիրանիսա՝
միայն լի ուսումնական . վս զի
'ի տրամախոհութեանն ունի ըզ
գոյութիւն : Իսկ որ ուսանիլն բնա
նորեցաւ՝ տրամախոհութի միայնէ .
քանզի միտք պարզաբար ըմբռ
նումն գոյիցն է :

Ինչ այսոսի չափերէ ան և Լու
ւիայ Պրալս պրալս : ԺԼ

աժանեալ զտեսականն 'ի
բնաբանականն և յուսում
նականն և անճաբանականն ,

Ժ

(160

Լեկեսցուք այսու հետև և զի
 րաքանչիւրոք 'ի սոցանէ ստորա
 բաժանեսցուք: Լ. յլ վասն զի
 || երկատուութի բնաբանականին և
 անբանականին բազմախիտ է,
 և մեծի լրողութե ունի պէտս,
 զայսոսիկ մեծագունիցն թողեալ
 իրողութեց, եկեսցուք և ասաս
 ցուք զերկատուի ուսումնակա
 նին զհաւաստին: Քանզի է և
 այլ բազմախիտ երկատուութի որք
 'ի խորագոյն իրողութիս ասացին:
 Բայց տակայն զոր ասելոցս եմք՝
 ստոյգ և հաւաստի' է. զոր պարտ
 է մեզ ե գլխովք յայտ առնել:
 Լ. նախ առաջին եթէ ոյք և ո՞ր
 չափ իցեն տեսակք ուսումնակա
 նին: Լ. ըկրդ՝ յորում ասեմք ըզ
 պատճառս քանիօնութեան:
 Լ. ըդ՝ յորում վս դասաւորուե
 նորին տեսակաց ճառեմք:
 Զ. ըդ՝ յորում ասեմք եթէ ոյք են
 գտողք տեսնաց ուսումնականին:

Հինգերորդ՝ յորում ասեմք եթէ
ոյք ոմանք տեսակք յարակային
տեսակացս այսոցիկ :

Երդ եկեսցուք յձիւն գլուխն
և ասասցուք թէ ոյք և որչափ
իցեն տեսակք ուսումնականին :
Եւ պարտէ գիտել եթէ չորքեն
տեսակք : Թոճականն, Լորաժըշ
տականն, Լորկրաչափականն, Եւ
տեղաբաշխականն :

Եկեսցուք և յերկրորդ գլուխն
և ասասցուք զպատճառս քա
նիօնուէ տեսակաց ուսումնակա
նին : Եւ պարտէ գիտել եթէ
ուսումնականն ॥ քանակիւ գոյա
նայ • և այսոքիւք կահանորի,
կամ Թոճականաւն ունիւն իսկ
Թոճականն որ է քանակ : Եւ կամ
॥ Բաղադանուք ճնշմանց ուն երա
ժըշտականն • քանզի և այս քա
նակէ • քանզի խնդրէ եթէ ո՞ր է
॥ որ զերկպատիկ բան ունի, և
ո՞ր է որ զկիսաբոլոր, և ո՞ր զմակ
եւակն, և ո՞ր զմակաբառեկն : (162

ԼճՆ կամ ॥ տարակացուք Երկրի
ոպ Երկրաջափականն . քանզի և
այս քանակէ : ԼճՆ կամ ॥ շարժ
մամբ Երկնային մարմնոյ որպէս
տեղաբաշխականն . քանզի և այս
քանակէ . քզի ունին շարժմունս
և տարակացութիւնս ըստ որոց
շարժին :

ԼճՆ այսոցիկ այսպէս ելոց և
ծանուցելոց եթէ ուսումնա
կանն քանակիւ գոյանայ , պարտ
է գիտել եթէ քանիկն երկակի' է .
կամ շարունակէ կամ տարորոշ :
ԼճՆ ॥ շարունակ քանակէ որոյ մա
սունքն առ մի սահման շարամեր
ձին . որպէս որմոյ քար որէ շարու
նակ քանակ . քանզի ॥ եթէ զօրուք
հատանես և բաժանես 'ի քզում
տեղիս զամ մասունս նորա , հա
տեալքն և բաժանեալքն առ մի
սահման շարամերձին : քզի այս
հատած յայն հատած շարամեր
ձեալ իմանի յորժամ ॥ զիմանալի
գիծն առնուցուս լինիլ (163

Բաժանու մն : Բանդի իմանալի
 դժին զօրութիւն առնելով զբա
 ժանմուսնսն և միջակ գոլով զօ
 րութիւն բաժանեցելոցն՝ գտանի
 այս մասն շարամերձեալ իմանալի
 գծով յայն . և այն՝ իմանալի գը
 ծով յայլ . և ի ձեռն իմանալի գը
 ծոցն շարամերձիք գոն միմեանց .
 Բայց ասացք զօրութիւն բաժանել
 զշարունակն և ո՛չ աղդամամբ . վո
 ղի աղդամամբ բաժանելն տարորոշ
 առնէ և ընկենու ի բնութիւն շա
 րունակին : Իսկ ॥ տարորոշ քա
 նակէ տրամորոշեալն . ո՛չ ինչ ու
 նելով ընդ մէջ որով կարօղ գոյ
 շարամերձել զայս մասն առ այն .
 որպէս ի թիւսդ : Բանդի Ժ տար
 որոշեալէ . որ թէպէտ իմիակացն
 առնու զնա շարակցել ի հնգէ
 և ի հնգէ , ո՛չ ունի այլ թիւ ի
 մէջ հնգիցն որով շարամերձին առ
 միմեանս . քանզի եթէ առնու ըզ
 միակն իմէջ հնգիցն՝ անկանի ի
 տասն լինելոյ :

Լ՛ԱՐԴ ալսոցիկ ալսալէս :

Ի՛նչ պարտէ գիտել եթէ իւրա
քանչիւր ոք ՚ի տեսակաց քանա
կիս երկակի՝ ասի գող • քանզի և
տարորոշն երկակի ասի • քանզի է
որ ըստ ինքեան ասի , և է՝ որ ըստ
բաղադանուէ : Լ՛ԱՐԴ ըստ ինքեան՝
որոյ յորժամ զթիւ ըստ ինքեան
առանձինն առնումք • որդոն ,
յորժամ զտասն ըստ ինքեան առ
նումք , ո՛չ բաղադանելով զնա՝
առայլթիւ : Իսկ ըստ բաղադա
նուէ է՝ յորժամ զոք մի ՚ի թունոց
բաղադանեմք առ այլ թիւ • որոյ
զտասն առ հինգ • ասելով թէ՝
տասն հնգին կրկնապատիկ է :

Լ՛ԱՐԴ և շարունակ քանակն երկա
կի՛ն • քանզի է՝ որ անշարժ է , և
է՝ որ շարժուն : Լ՛ԱՐԴ շարժ՝ ուն եր
կիր • վս զի ո՛չ շարժի յայսմ տե
ղոյ յայլ տեղի : Իսկ շարժուն՝
ուն երկին որ է մշտաշարժ :

Լ՛ԱՐԴ ալսոցիկ ալսալէս ելոց , վս
զի ուսումնականն ուն յառա (165)

Զագոյն ասացաք քանակի՜ն բաղ
 կանայ : Իսկ զքանակն երկակի
 ասացաք . է՛ որ տարորոշ և է՛ որ
 շարունակ : Եւ դարձել զԷւրա
 քանչիւրօք ՚ի նոցանէ երկակի .
 զտարորոշն ըստ ինքեան , և ըստ
 բաղազանութե : և զշարունակն
 անշարժ , և շարժուն : որք ընդ
 ամենայն չորք լինին տեսակք :
 Եւ ըստ համեմատութե այսց
 չորից տեսակաց քանակի՛ դ՛ ունի
 և ուսումնականն որ քանակի՜ն
 գոյանայ : Օ թո՛ւականն , Օ ե
 րաժշտականն , Օ երկրաչափա
 կանն , և Օ աստեղաբաշխականն :
 Օ որոց՝ թո՛ւականն բաղկանայ
 ՚ի տարորոշ քանակէն որ ըստ ին
 քեան , Իսկ երաժշտականն ՚ի տար
 որոշ քանակէն որ ըստ բաղազա
 նութե : Իսկ երկրաչափականն
 յանշարժուն շարունակ քանակէ :
 Եւ աստեղաբաշխականն ՚ի շարժուն
 շարունակ քանակէ : Եւ չայնո
 սիկ և երկրորդ գլուխն : (166

Լ ԿԵՍՑՈՒՔ Լ ԵՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽՆ
Լ ասացուք զկարգ դասակար
գուէ տեսակաց ուսումնականին։
Լ Վարտ է գիտել եթէ՝ Թո՛ւա
կանն և երաժշտականն զառաջին
կարգ դասա՛նորուԹԵ ընկալան
քան զերկրաջափականն և զաստե
ղաբաշխականն : Ս զի Թո՛ւա
կանն և երաժշտականն՝ տարրորշ
քանակի՛նն բաժանին և բաղկա
նան : Ըսկ երկրաջափականն և
աստեղաբաշխականն շարունակ
քանակի՛նն բաղկանան : Ըսկ տար
րորշ քանակն ՝ պատո՛ւականագո՛յն
է քան զշարունակն : Վ զի տար
րորշ քանակն կարօղ գոյ անշփո
թաբար զանազան տեսակս ըու
նիլ : Ըս քսան և հինգ՝ տարրորշ
քանակ գոլով՝ անշփոթաբար ըն
կալա՛ն զանազան տեսակս : Բոլոր
գոլով և քառանկիւնի : Լ Վ բո
լոր Վ զի ուս՝ իբոլորումն սկիզբն
շարամերձե՛լ գոյ կատարման՝ Վ
զի կարօղ գոյ իբոլորումն (167

նոյն նշան և սկիզբն լինիլ և կա
 տարումն : Սապէս և աստանօր
 'ի հնգէ սկիզբն արարեալ բազմա
 պատկաբար աւարտեցաւ բոլորա
 բար 'ի նոյն ե : Որպէս հնգիցս ե'
 քսան և հինգ : ահա 'ի հնգէ ըս
 կիզբն արարեալ աւարտեցաւ 'ի
 հինգ : Եւսկ քառանկիւնի դրձկ
 վս զի մոմ թիւ յինքեան բազմա
 պատկելով զքառանկիւնի թիւն
 բացակտրէ : որպէս երկիցս ք' թ.
 չորիցս չորք' Ժզ : նոյնպէս և հըն
 գիցս ե' ի և ե : Եւսկ շարունակ
 քանակն ո՛չ կարէ անշփոթաբար
 տեսակս ընդունիլ զանազանս •
 վս զի մոմ որ է շարունակ քա
 նակ, եթէ ոք ստեղծանէ զնա թ
 տիգրանայ կերպարանին, ո՛չ կա
 րէ այլ կերպարան ընդունիլ' ե
 թէ ո՛չ յառաջագոյնն իբաց եղ
 ծանիցի : ապա եթէ ո՛չ շփոթումն
 լինի : Եւսկ վս զի տարորոշ քա
 նակն պատճառականագոյն է քան
 զշարունակ քանակն, վասն (168

այսորիկ թուականն և երաժշտա
կանն տարրորոշ քանակիւնն բաղ
կանալով՝ զառաջին դասն ընկա
լան քան զերկրաչափականն և
զաստեղաբաշխականն : Եւսկ թը
ւականն դարձլ յառաջագոյն
քան զերաժշտականն . վս զի թը
ւականն ունի յառաջագոյն ասցօ
տարրորոշ քանակիւնն որ ըստ ին
քեան բաղկանայ : Եւսկ երաժշտա
կանն տարրորոշ քանակիւնն որ ըն
բաղազանուէ : Եւսկ նախագոյն է
ըստ ինքեանն քան զըստ բաղազա
նուէն . քանզի և պարզաբար լի
նիլն քան զայսպէս լինիլն : Եւսկ
երկրաչափականն յառաջագոյն է
քան զաստեղաբաշխականն . վասն
զի երկրաչափականն իշարուանակ
քանակէն որ անշարժն է բաղկա
նայ : Եւսկ աստեղաբաշխականն ի
շարուանակ քանակէն որ շարժա
կան է : Եւսկ անշարժն յառաջա
գոյն է քան զշարժուանն . զի ան
շարժն սկիզբն է շարժման . (169)

զի ամենայն որ հանդերձ է շար
ժիլ՝ ՚ի դադարմանէն և յանշար
ժէն ունի սկիզբն շարժման :

Լ յսոքի՛լ և վասն դասաւորու
թեան տեսակաց ուսում
նականին :

Լ Կեսցուք այսու հետեւ և ՚ի
չորրորդ գլուխն և ասացուք
եթէ ո՞յք ոմանք են գտողք այսո
ցիկ տեսակաց : Լ Վարտ է գի
տել եթէ՝ զթո՛ւականն փիւնիկե
ցիք գտին • ուն վաճառականք գո
լով և թո՛ւականուէ պէտս ունե
լով առ ՚ի համարել : Լ Եւ զերա
ժըշտականն թրակացիք : Վս զի
անտի՛ էր որփեւս, զորմէ ասեն
նախ գտանել զերաժշտականն :

Լ Եւ զաստեղաբաշխականն քաղ
դէացիք : Վս զի անամպ և հանա
պաղ ջինջ գոլով օդոյն՝ դիւրաւ
կարացին ըմբռնել զշարժմունս
աստեղաց : Լ Եւ զերկրաչափնն
եգիպտացիք գտին ՚ի հարկէ :

բանզի նեղոս գետոյ ՚ի ծո (170

վանալ իվր եգիպտոսի և խառնա
կել զսահմանս արտավարացն՝ կը
ռիւք և սպանմունք լինէին ե
գիպտացւոցն իվր իւրաքանչիւր
սահմանի : Սինչև իմացան չափ
մի որում անուն էր սպանակ •
զայն դնելով գտանէին զսահմանս
իւրաքանչիւր արտավարացն :

Ուստի ապա և երկրաչափութի
գտաւ :

Եկեսցուք այսու հետև և ՚ի
հինգրդ գլուխն և ասասցուք
եթէ որպիսիք իցեն տեսակք ॥ յա
րակացեալք այսոցիկ տեսակաց :
Եւ պարտէ գիտել եթէ՝ Թոճա
կանին յարակայանայ համարողա
կանն • բայց զանազանին ՚ի մի
մեանց • վս զի Թոճականն զբնու
թի Թոճականին խնդրէ և քննէ :
և որ ըստ ինքեան իմանի՝ Թիճ
այնու բաղկանայ և ոչ հատանէ
ըզ միակն : Իսկ համարողականն
զգալի Թոճականութն բաղկանոյ
և զմիակն հատանէ ՚ի կէս , (171

Լ յերրեակ, և ՚ի չորրեակ: Խսկ
 երաժըշտականին յարակայանայ
 նիւթական երաժշտէնն. այսինքն
 փանդուամբ և փողովք և ծընծը
 շայիւք բաղկանայ: Խսկ ստոյգ
 երաժշտականն բանիւ միայն պի
 տանացլ բաղկացուցանէ զինքն:
 Խսկ երկրաջափուէ յարակայանայ
 երկրաբաժանականն. վս զի երկ
 րաջափականն բանիւ բաղկանայ.
 Խսկ երկրաբժանականն գործով:
 Խսկ աստեղաբաշխականին յարա
 կայանայ գնդականն. և զանազա
 նին ՚ի միմեանց. վս զի աստեղա
 բաշխականն գիտուք երկնային
 մարմնոյն՝ շարժմամբ բաղկանայ:
 Խսկ գընդականն ամ գնդաձև
 մարմնով և նոցին պտճմամբք,
 քանզի ասէ զպէսպէս հատմունս
 գընդաձևականաց: Եւ պարտէ
 գիտել եթէ՝ մեծ է զօրուի երա
 ժըշտականին. պէսպէս կրիւք
 ըմբռնելով զհոգին և տրամադը
 րելով: որպէս յայտ առնեն (172

մրմունջք և ողբք ըստ ինքեանց
տրամադրելով զհոգին: Որպի վի
պասանեալ է ոմանց վասն աղէք
սանդրի, եթէ 'ի խրախու՛ն ելով
երաժիշտն զպատերազմականն նը
նազէր զմատն՝ իսկոյն շինեալ
արտաքս դիմեաց, իսկ դարձեալ
երաժըշտին զուրախականն բա
խեալ նոնազ, անդրէն դարձեալ
'ի բազմականսն ճեմէր:

Եւ այսոսիկ հանդերձ ան և Լուս
նիայ Պրաւի պրաւի:

Ստեալք եթէ իմաստիրուի
բաժանի 'ի տեսականն և
'ի գործականն: և տեսնին
'ի բնաբանականն և յուսումնա
կանն և յածաբանականն: Եւ կես
ցուք այսուհետև և ասասցուք
եթէ ըստ որո՛ւմ եղանակի եղև
բաժանումն այսոցիկ, քանզի ըզ
բաժանումն գործականին յետ
այսորիկ ունիմք ասել: (173)

Լ՝ յլ զի զայս ուսցուք՝ ասնցւք
եթէ որչափ և որպիսիք իցեն բա
ժանման եղանակք։ Լ՝ պարտէ
գիտել եթէ ոմանք ը եղանակս
ասեն գոլ բաժանման և են այսո
քիկ։ Ոպ ՚ի սեռէ ՚ի տեսակս։

Որպէս ՚ի տեսակէ յանհատս։

Որպէս ՚ի բոլորէ ՚ի մասունս։

Լ այս երկակի․ զի կամ ՚ինմանա
մասնեայս լինի, կամ յաննմանա
մասնեայս։ Որպէս ՚ի հոմանուն
ձայնէ ՚ի զանազան նշանակեալս։

Որպ յեռթէ ՚ի պատահումս։

Որպ ՚ի պատահմանէ յեռթի։

Որպ ՚ի պտհմանէ ՚ի պտհումս։

Ոպ ՚ի միջէ և առ մին։

Լ՝ որդ որպ ՚ի սեռէ ՚ի տեսակ՝
յորժամ բաժանեմք զկենդանին
՚ի բանականն և յանբանն։

Խսկ ՚ի տեսակէ յանհատս՝ որպ
զհանուր մարդ բաժանեմք ՚ի սոկ
րատէս՝ ՚ի պղատոն՝ յալկիպիադ՝
և յիւրաքանչիւր անհատս։

Խսկ ՚ի բոլորէ ՚ի մասունս (174

նմանամասնաբար՝ ոպ յորժամ ըզ
 բոլոր երակն բաժանեմք ՚ի փոքր
 երակս որք նմանամասնաբարք են
 բոլորին • վս զի զնոյն բնուի բո
 լորին ունին • Խսկ ՚ի բոլորէ ՚ի
 մասունս աննմանամասնաբար՝ ոպ
 յորժամ զբոլոր գլուխն բաժա
 նեմք յաչս՝ յականջս՝ յունչս՝ որք
 են աննմանք • վս զի ոչ բոլորին
 և ոչ միմեանց նմանք գոն •
 Խսկ ՚ի հոմանուն ձայնէ՝ ՚ի զա
 նազան նշանակեալս, ոպ յորժամ
 զշուն ձայնդ բաժանեմք յերկ
 նային և յերկրային և իծովային •
 Խսկ յէութի ՚ի պատահումն, ոպ
 յորժամ ՚ի մարդկանէ ոմանք ըս
 պիտակք են և ոմանք սեաւք •
 Խսկ ՚ի պատահմանէ յէութի, ոպ
 յրժմասեմք թէ սպիտկին ոմանք
 ձիւնք են և ոմանք բուռք •
 Խսկ ॥ ՚ի պտհմանէ ՚ի պտհումն,
 որպ յորժամ ասեմք եթէ սպի
 տակին ոմանք ջերմունք՝ ոմանք
 ցուրտք են • ջերմ ոպ կիր • (175)

ցուրա ուն ձիւն : Լսկ 'ի միողէ ,
որն յորժամ ասեմք բժշկական
գիրք , բժշկական դեղք , բժշկա
կան գործի : Լսկ առ մին , որն
յորժամ ասեմք առողջային գիրք ,
առողջային տաժ , առողջային
դեղք : Վս զի առ մին բացահայե
լով այսինքն յառողջութիւն անհա
նեցաք առողջայինս : Լսկ այսո
քիկ այսպէս :

Լայց պարտէ գիտել եթէ յա
սացելոց եղանակացդ երեք են
ստուգապէս եղանակք բժնման .
ոն 'ի սեռէ 'ի տեսակս • ոն 'ի բո
լորէ 'ի մասունս • ոն 'ի հոմանուն
ձայնէ 'ի զանազան նշանակեցլս :
Լսկ այլ եղանակքն ոչ կարող գոն
բաղկանալ , ոն առ 'ի մէնջ ցուց
ցին : Վս զի ոչ կարէ ոն 'ի տե
սակէ յանհատու լինիլ բժնումն .
զի անհատքն անբա՛նք և անորիշք
են առ 'ի թուել • Վս զի ոմանք
ապականին և ոմանք լինին , զորս

ոչ կարեմք ընդ թո՛ղով արկանել
 Լ՝յլ և ոչ ՚ի պտճմանէ յէո՛ւթ՝
 է իսկապէ եղանակ բաժանման.
 քանզի ասելն թէ՛ սպիտակին ոմն
 ձիւն է և ոմն բուռ, չէ՛ իսկապէ
 եղանակ բաժանման. վս՝ զի ոչ
 եթէ զսպիտակն զինքն ըստ ին
 քեան առանց մարմնոյ բաժանէ,
 այլ զմարմինն բաժանէ յորում է՝
 սպիտակն. իսկ մարմինն և էո՛ւ
 թիէ. ապա ուրեմն զէո՛ւթ յէո՛ւթ
 բաժանէ և ոչ զպտճումն յէո՛ւթ.
 Լ՝ն գարձլ՝ ամ որ բաժանի՝ ՚ի
 նմանն բաժանի և ոչ յաննմանն.
 վս՝ զի զկենդանին բաժանելով
 ՚ի բանաւորն և յանբանն, ՚ի կեն
 դանի բանաւորն և ՚ի կենդանի
 անբանն բաժանեցաւ. այլ ոչ թէ
 յոչ կենդանին որ է աննման.
 իսկ պատահումն յէո՛ւթի բաժա
 նելով յաննմանն բաժանի.
 Լ՝ըդ ըստ այսմ յարացուցի և
 ոչ էո՛ւթ ՚ի պտճումն բաժանելով

իսկապէս եղանակ բժնման ասի.
 Լճ՝ ո՛չ պատահումն 'ի պտճումն
 բաժանելով. քանզի ասելն եթէ՝
 սպիտակին ոմանք ջերմ և ոմանք
 ցուրտ, ո՛չ եթէ զպտճումն զինքն
 ըստ ինքեան բաժանէ զըստ ին
 քեանց պատահումնս. այլ զմար
 մինսն բաժանէ յորս պտճումնքն
 են. Լ՝այլ և ո՛չ 'ի միողէն և առ
 մին ասի եղանակ բաժանման.
 այլ ոպ թուի ինձ՝ վս զի 'ի միո
 ջէն անորիշք և անթիւք են.
 ըստ նմին բանի և առ մին.
 Լ՝պառբեմն ք են իսկապէ եղա
 նակք բաժանման. ոպ 'ի սեռէ՝
 'ի տեսակս. ոպ 'ի բոլորէ՝ 'ի մա
 սունս. ոպ 'ի հոմանուն ձայնէ՝
 'ի զանազան նշանակեալս.
 Լ՝այց պարտէ և զպատճառս ե
 ղանակաց բաժանման ॥ իսկիցն և
 անիսկիցն՝ 'ի բաժանմանէ ու
 մեմնէ գտեալս ասել այսպէս և
 ըստ այսմ օրինակի.

Լ՝ յենայն որ միանգամ բաժանե
լի է և բաժանի՝ կամ ըստ էութեան
և ըստ ինքեան բաժանի,
և կամ ըստ պատահման:

Լ՝ թէ ըստ ինքեան բաժանի՝
կամ ո՞ւր իր բաժանի, և կամ ո՞ւր
ձայն: Լ՝ թէ որո՞ւր իր բաժանի՝
այսոքիկ եղանակք բաժանման
լինին որո՞ւր ՚ի սեռէ՝ ՚ի տեսակս.
ո՞ւր ՚ի տեսակէ՝ յանհատս. ո՞ւր ՚ի
բոլորէ՝ ՚ի մասունս. և ո՞ւր ՚ի միո
ջէն առ մին: քանզի այսոքիկ ո՞ւր
իր բաժանիլ բնաւորեցան:

Խսկ եթէ ո՞ւր ձայն՝ լինի եղանակ
բաժանմանն որ ասէ եթէ՝ որո՞ւր
հոմանունն ձայն ՚ի զանազան նշա
նակեցեալս: Խսկ եթէ ըստ պա
տահման բնաւորեցաւ բաժանիլ
բաժանելին, այլքն ևս եղանակք
բաժանման լինին, ո՞ւր էութիւն
ի պատահումն. ո՞ւր պատահումն
յէութիւն. ո՞ւր պատահումն
ի պատահումն:

Ընդ այսոսի Տանդերէն ան և Լա
Ընդ, Պրաիս պրաիս :
ԺԺԺ

սացեալք զտրամատական
եղանակս, եկեսցուք
և ասացուք ըստ զ
րոմ եղանակի բաժանի իմաս
տասիրութի 'ի տեսականն և 'ի
գործականն, Լա պարտէ գիտել
եթէ՝ ոպ սեռ 'ի տեսակս ոչ կա
րէ բաժանիլ. վս զի յընդդիմա
բաժանեալ տեսականն ոչ գոյ տե
սանել վերջին և առաջին : Որպ
բաժանեցելոյ կենդանւոյն 'ի բա
նականն և յանբանն, ոչ գոյ ասել
եթէ բանականն յառաջագոյն է
քան զանբանն, և կամ անբանն
քան զբանականն. այլ զոյգ և հա
մայնք գոն : Իսկ 'ի տեսականին
և 'ի գործականին՝ է առաջին և
վերջին, քանզի տեսականն առա
ջին է. վս զի 'ի ձեռն տեսականին
և բանի՝ գայ 'ի գործականն զի
մի՝ անբան և անպատճառ (180

Եղիցի գործականն : Լճյալ տ է
Թէ ո՛չ կարէ լինիլ բաժանումն
'ի տեսականն և 'ի գործականն
որպէս 'ի սեռէ 'ի տեսակս :

Լճիկո՞ղ՝ վս զեյրնդ դիմաբաժա
նեալ տեսակսն՝ ո՛չ ունի պէտս
մինն միւսումն առ 'ի բաղկանալ .
իսկ 'ի տեսականումն և 'ի գործա
կանումն ո՛չ այսպէս • այլ՝ պէտս
ունի գործականն տեսակսնին
որով բաղկանայ և յարդարի՝ •
զի մի՛ անբան և անպատճառ եղի
ցի : Լճյալ պարտէ նախ տեսակա
նա՛նն քննել զըստ բնութե՛ք բա
րին , և այնպէ՛ նովա՛ն բաղկացու
ցանել զգործականն : Լճիկո՞ղ
ո՛չ բաժանի իմաստասիրութիւն
'ի տեսականն և 'ի գործականն
ոպ սեռ 'ի տեսակս :

Լճյալ և ո՛չ ոպ տեսակյանհատս .
վս զի անհատքն անբա՛նք և
անպարունակելիք գոն . իսկ այսո
քիկ ո՛չ են անբա՛նք , այլ՝ ք միայն
տեսականն և գործականն : (181

ԼՆ Դարձի՛ անհատքն մասամբ
ցուցանին • իսկ այսոքիկ ո՛չ :
Ոայտ է թէ ո՛չ կարող գոյ իմաս
տասիրուի ոպ տեսակ յանհատս
բաժանիլ ՚ի տեսականն և ՚ի գոր
ծականն :

Լ՝ Եւ ո՛չ ոպ հոմանունն ձայն ՚ի
զանազան նշանակեցեալս • վասն
զի ՚ի հոմանունսն ո՛չ գոյ առջին
և վերջին • վս զի ո՛չ ոք ասէ թէ
երկնային շունն յառաջագոյն է
քան զերկրայինն, կամ երկրայինն
քան զծովայինն : Իսկ աստ որոպ
կանխա՛ն ցուցաք յառաջագոյնէ
տեսականն քան զգործականն :

Լ՝ Կառու՛ ո՛չ կարող գոյ իմաստա
սիրուի բաժանիլ ՚ի տեսականն
և ՚ի գործականն ոպ հոմանունն
ձայն ՚իզանազան նշանակեցլս :

Լ՝ Եւ ո՛չ ոպ էութի ՚ի պատա
հումն, և ո՛չ ոպ պտհումն յէութի :
վս զի իմաստասիրուին ո՛չ է էութի
• ո՛չ տեսականն և ո՛չ գործա
կանն • այլ՝ պատահումնք : (182

Լ՝յլ և ո՛չ ո՞նչ պատահումն ՚ի պատահումն • Վս զի պատահումն ՚ի պատահումն՝ կամ ո՞նչ սեռ ՚ի տեսակս բաժանի, կամ ո՞նչ էութի յէութի • Լ՝ըդ ցուցաք էթէ ո՛չ ո՞նչ սեռ ՚ի տեսակս բաժանի, և ո՛չ ո՞նչ էութի յէութի, Վս զի պատահումն է :

Լ՝յլ և ո՛չ ո՞նչ բոլոր ՚ի մասունս • ո՛չ նմանամասնաբար, և ո՛չ աննմանամասնաբար : Վս զի նմանամասնաբարքն՝ և միմեանց հոմանունաբար ասին և բոլորումն •

Իսկ տեսականն և դործականն թէպէտ և բոլորումն հոմանունաբար ասին, այլ ո՛չ և միմեանց •

Լ՝յլ և ո՛չ աննմանամասնաբար, Վս զի աննմանամասնաբար բաժանելքն՝ ո՛չ բոլորումն և ո՛չ միմեանց ասին հոմանունաբար : Իսկ տեսականն և դործականն թէպէտ և միմեանց ո՛չ ասին հոմանունաբար, այլ բոլորումն ասին • Վս զի և նա իմաստութի՝ և նոքա • (183

Լ՝ որ իմանամք յասացելոցդ Թէ
ոպ ՚ի միողէ առ մի եղև բաժա
նուամն իմստսիրուէ • քանզի ոպ ՚ի
միողէ ումեքէ իմաստասիրուԹէ
անունանեցան իմստսրւի և տեսա
կանն և գործականն :

Լ՝ այց սակայն արիստոտէլ ասէ
եթէ՝ ոպ բոլոր ինչ ՚ի մասուռնս
բաժանեցաւ • և բարւոյք ասէ •
վս զի տեսականն և գործականն
մասուռնք իմաստասիրուԹէ են •
Լ՝ ոպ միոյ մասին պակասելոյ՝
հարկէ բոլորին անկատար գոլ •
Լ՝ ոյն օրինակ և տեսականին ոչ
եղոյ՝ անկատար է իմստսիրուի •
քանզի պարտ է կատարեալ իմաս
տասիրին ոչ միայն տեսականաւն •
այլ և գործականաւն զարդրիլ •

Լ՝ Թէ ոք ասիցէ՝ յինչ եղև բա
ժանուամն • ՚ի նմանամասնականն՝
Թէ յաննմանամասնականն •

Լ՝ սեմք եթէ ՚ի նմանամասնէն •
քանզի և բոլորումն և միմեանց
հոմանուռնաբար ասին • (184

որ է յատուկ և առանձին նմա
 նամասնեայց՝ բոլորին և ինքեանց
 հոմանունաբար ասիլ : նմանապ
 և աստ : Օ ի ոպ իմաստիրուին
 իմաստիրուի ասի, այսպ և տեսա
 կանն և գործականն իմաստասի
 րուի ասին : Եւ ոչ միայն այս,
 այլ և կարող գոյ տեսականն գոր
 ծական ասիլ, և գործականն տե
 սական : Եւ տեսականն գործա
 կան ասի, վս զի գործ մտաց է :
 իսկ գործականն տեսական՝ վասն
 զի ծնունդ տեսականին է :
 Ս զի նախ տեսականն գտեալ
 զողջախոհութի բարի գոլ, ապա
 գործելով զնոյն յարդարեց :
 Եւ ըրդ՝ ուսեալք եթէ ոպ իմաս
 տասիրութի բաժանեցաւ ոպ
 իբոլոր իմաստունս նմանամասնա
 բար, եկեսցուք այսուհետեւ և
 ասասցուք թէ ըստ որում եղա
 նակի և տեսականն բաժանեցաւ
 ի բնաբանական և յուսումնա
 կանն և յանձաբանական : (185)

Լճ պարտէ գիտել եթէ՝ ոպ ՚ի
 սեռէ՝ ՚ի տեսակս ո՛չ եղև բաժա
 նումն • Վս զի յընդ դիմաբաժա
 նեալ տեսականն ո՛չ է առաջին և
 վերջին • Իսկ աստանօր վասն զի
 նախ և առաջին բնաբանականն է,
 ապա՝ ուսումնկնն, և ապա՝ անժա
 բանականն • Լճ դրձլ թէ՝ ո՛չ եր
 բեք սեռ յերիս բնաճորեցաճ
 բաժանիլ • Իսկ տեսակունն յերիս •
 ՚ի բնաբանականն, յուսումնկնն,
 և յանժաբանականն • ապա յայտ է
 եթէ ոպ սեռ ՚ի տեսակս ո՛չ եղև
 բաժանումնս • Լճ ասեն ոմանք
 թէ զիարդ շնչականն սեռ գոլով
 յերիս բաժանեցաճ, ՚ի կենդա
 նին՝ ՚ի կենդանաբոյսն՝ և ՚ի բոյսն •
 Լճ որս ասասցուք թէ՝ ցուցա
 նել ունիմք եթէ ո՛չ է բարուք բա
 ժանումնդ այդ • Լարձեալ ընդ
 դէմ ունելով ասեն թէ՝ ահա և
 ճարտասանականն սեռ գոլով յե
 րիս բաժանի տեսակս • յատենա
 կանն՝ ՚ի բաղխոհականն և (186

'ի կացրդականն։ Լուորս ասա
 ցուք եթէ ոչէ բարւոք բաժա
 նումնդ • զի ոչ ունի 'ի սեռէ 'իտե
 սակս ասի բաժանիլ ճարտասանա
 կանն յայտոսիկ։ Այս զի յընդդի
 մաբաժանեալ տեսակսն ոչ գոյ
 ժամանակական զանազանութի •
 ունի բանականն և անբանն բաժա
 նեալ՝ ոչ ունին ժամանակական
 բաժանումն • քանզի ոչ ունիմք
 ասել եթէ բանականն է յանցեալ
 ժամանակի, և անբանն 'իներ
 կայումն և կամ յապառնւոջն։
 Եւսկ անո՛ւանել տեսակք ճարտա
 սանականիդ՝ ժամանակական ու
 նին առ միմեանս զանազանութիս։
 Վս զի բաղխոհականն վս ապառ
 նւոյ ժամանակի ունի զգոյութիւն։
 Վս զի յորժամ ոք ումեք խորհըր
 դակից գոյ՝ վասն հանդերձելոյն
 խորհի։ Եւսկ ատենականն վս ան
 ցեալ ժամանակին ունի զգոյու
 թիւն • վս զի ամ որ դատէ՝ վսյնո
 ցիկ դատէ զորս գործեաց։ (187)

Իսկ կացրդականն յաղագս ներ
կային գոյանայ • վս զի զաճումն
առ ընթերակից բարեացն ունի
յինքեան • Աստի յայտէ Թէ ոչ
են իսկապ տեսակք իսեռէ բա
ժանեալք • վսյ ոչէ բարւոք բա
ժանումն ճարտասանականին յա
սացեալ տեսակսդ •

Լ՝յլ և ոչ ոպ բոլոր ի մասուհաս
ասի բաժանիլ տեսականն • ոչ ի
նմանամասնականսն՝ և ոչ յաննը
մանամասնականսն • վս զի Թէպտ
և միմեանց ոչ ասին հոմանուհա
բար, այլ բոլորումն ասին • վս զի
և բնաբանականն տեսական ասի՝
և ուսուցմականն՝ և անբանա
կանն • Աս զի որպ բազում ան
գամ ասացաք՝ նմանամասնակա
նացն յատուկ այնէ՝ և բոլորումն
և միմեանց հոմանուհաբար ասիլ •
Լ՝յլ և ոչ աննմանամասնաբար •
զի յատուկ աննմանամասնէյցնէ՝
ոչ բոլորումն հոմանուհաբար
ասիլ և ոչ ինքեանց • (188

Իսկ սք թէպէտ և միմեանց ոչ
ասին հոմանուհաբար, այլ բոլ
րումն ասին:

Լ՝յլ և ոչ ոպ տեսակ յանհատս
ասի բաժանիլ տեսականն:

Լ՝յլ և ոչ ոպ էութի ՚ի պտհւմն:

Լ՝յլ և ոչ ոպ պատահումն յէութի:

Լ՝յլ և ոչ ոպ պտհւմն ՚ի պտհումն:

Լ՝յլ և ոչ ոպ հոմանուհն ձայն ՚ի զա
նազան նշանակեցեալս, վս ասա
ցելոց յաւգոյն պատճառացի:

Լ՝յլ են ոպ ՚ի միոջէ և առ մի:

վս զի բնաբանականն և ուսում
նականն և անբանականն որոպ
մի ՚ի միոջէ՝ ի տեսականէն անուա
նեցան տեսական իւրաք չիւր ոք:

Լ՝յլ այսոքիկ այս քան:

Լ՝կեսցութ այսուհետև և ասաս
ցութ եթէ ըստ որում եղանա
կի և ուսումնականն բաժանի ՚ի
թուականն՝ յերաժշտականն՝ յերկ
րաչափականն՝ և յաստեղաբաշխա
կանն: Լ՝յլ ասելի է թէ ոպ սեռ
՚ի տեսակս ոչ բաժանի: (189)

և զի ուն տեսակ յանհատս . և զի
 ուն բոլոր 'ի մասունս . և զի որ
 հոմանունն ձայն 'ի զանազան նշա
 նակեցեալս . և զի ուն էութի 'ի
 պատահումն . և զի ուն պտհումն
 յէութի . և զի ուն պատահումն
 'ի պատահումն . Վս ասացելոցդ
 յառաջագունից պատճառաց .
 Լ՝ յլ ուն 'ի միջէ և առ մի . Վս զի
 Թոհականն և երաժշտականն և
 երկրաչափականն և աստեղաբաշ
 խականն՝ ուն 'ի միջէ յուսում
 նականէն իւրաքանչիւրոք ու
 սումնական կոչեցան :

Լ՝ իտ այսոսի ճանդերի ան և Լ՝ ա
 լիկայ Պրակադայ :
 Ի

Ետ ասելոյ զբաժանումն
 տեսականին , եկեսցուք
 և 'ի բաժանումն գործա
 կանին . Օ՝ ի Թէպէտ և յետ տե
 սականին է , Վս զի 'ի ձեռն տեսա
 կանին յարդարի , և 'ի ձեռն (190)

Բանի պաճուճեալ զբարոյականն
և ճնազանդեցուցանէ զախտս,
այլ սակայն ո՛չ է պարտ արճամար
հել զնա: Այլ զի ոպասէ պղա
տոն՝ թէ իմաստասէր կոչեմ ես
ո՛չ զայն որ շատն գիտէ՝ և ո՛չ որ
բազում ինչ ՚ի միտ առնուլ կա
րօղէ: Եւ այլ որ անբիծ և անաղտ
կենցաղավարուի՝ ստացեալ ունի
յինքեան: Քանզի կատարլ իմաս
տասէր է ո՛չ որ բազում ինչ գի
տէ, այլ որ զախտս կարօղ գոյ
ճնազանդեցուցանել:

Եւ որդեկեսցուք և ասասցուք
զբաժանումն գործականին:
Եւ պարտ է գիտել՝ եթէ այլա
բար բաժանեն զգործականն ա
րիստոտէլականքն, և այլաբար պը
ղատունականքն: Եւ անզի արիստո
տէլականքն յերիս բժնեն զնա:
՚ի քաղաքականն, ՚ի տնտեսականն,
՚ի բարոյականն: Եւ յիրաւի յե
րիս բաժանի. վս զի յորժմ զար
դարէ՝ ոք զբարս՝ կամ զմիոյ (191)

ուրուք զարդարէ զբարս և լինի
 բարոյական: և կամ զտան՝ և լինի
 տընօրինական: և կամ զքաղաքի՝
 և լինի քաղաքական: Լա՛ն զի այսո
 քիկ յերիս բաժանին՝ ցուցանէ՛
 յիւրոց շարադրածաց արիստո
 տէլ: Ա՛յ զի արիստոտէլ դրէց
 զբարոյականն՝ յորում վս բարուց
 ճառէ: Լա՛ն վս տան՝ յորում վս
 տընտեսականին ճառէ: յորում
 ասէ թէ՛ չորք են ընթացակիցք
 առ՝ի տան կարգաւորութիւն: Եւ
 յիւսումնութի առն և կնոջ առ
 միմեանս: և սէր յորդուոց վր: և
 երկիւղ ի վերայ ծառայից: և
 չափաւորութի ելու մտիցն: Ա՛յ
 զի երկաքանչիւրոցն անչա
 փուր յոռեգոյնէ: զի եթէ բա
 զում են մուտք և դուզնաքեայ
 ելք, այնպիսին ընդ ագահս հա
 շուրի: Իսկ եթէ դուզնաքեայ
 մուտք և առաւել ելք, այնպիսին
 ընդ անառակս: Բայց գրեաց

Լ յայլ քաղաքականս, յորում
վս կարգաւորուե քաղաքի՝ ճա
ռէ: 'Լմանապէս և պղատոն գրեաց
քաղաքական և զնոյն կարգաւո
րութիւն ունի զարիստոտէլն:
Լ ի պարտէ գիտել զի քաղաքա
կան շարագրութեց մի՝ դիտաւո
րութի ունին արիստոտէլ և պլու
տոն և վս զի իւրաքանչիւր ոք ի
դոցանէ ասէ թէ զիւրդ պարտէ
կարգաւորիլ քաղաքի:

Իսկ ի քաղաքականութեն զանա
զան է դիտաւորութի՝ և շարա
գրութի՝ և մակագրութիւն:

Ս ի զի պղատոն եզակի մակա
գրեաց՝ քաղաքականութիւն:

Իսկ արիստոտէլէս յոքնակի՝ քա
ղաքականութիք: Ս ի որոյ և դի
տաւորութիւնն զանազան գոյ
քզի արիստոտէլ ասէ թէ զիւրդ
քաղաքավարեցան առաջինքն
այսինքն արգիեցիքն, և բիովտա
ցիք, և այլ ամենայն յոյնք:

Իսկ պըղատոն ասէ թէ զեւրդ
պարտ է քաղաքավարիւ :

Եւ ստուստ պարտէ գիտել եթէ՝
պըղատոնականքն ընդ դէմ արիս
տոտէլականացն վասն բաժանման
գործականին ասեն թէ՝ ո՛չ բա
րւոք արարին զառաջիկայ բաժա
նումնդ յերիս բաժանելով : քզի
ո՛չ երբեք սեռ յերիս բաժանի ,
այլ յերկուս : ոպ կենդանին ՚ի
բանականն և յանբանն : գոյնն
՚ի սպիտակն և ՚ի սեւան :

Եւ ըկրդ՝ վս զի ո՛չ երբեք յընդ
դիմաբժնեալ տեսական մին ՚ի
միւսումն տեսանի , քանզի ո՛չ եր
բեք բանականն յանբանումն տե
սանի , և յանբանն ՚ի բանկնումն :

Իսկ աստանօր բարոյականն ՚ի տը
նօրինականումն տեսանի , և տընօ
րինականն ՚ի քաղաքականումն :

Եւ ըրդ առ այսօքիւք՝ ո՛չ երբեք
մի տեսակն համակար գոյ սեռի .
քանզի ո՛չ կարէ բանականն միայն
համակար գոլ կենդանւոյն (194

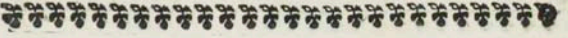

որ է սեռ, և ո՛չ անբանն միայն .
այլ երկոքին միանգամայն .
Իսկ աստ քաղաքականն միայն հա
մակար գոյ գործականին :
Այս զի որպէս ասեն արիստոտէլա
կանքն՝ գործականն բաժանի 'ի
բարոյականն, 'ի տընօրինականն,
և 'ի քաղաքականն, որ պարունա
կեալ ունի յինքեան զբարոյակուն
և զտընօրինականն : Վս զի որ կա
րօղ գոյ զքաղաք կարգաւորել,
այնպիսին և զտուն և զբարս :
Լսյա յայտ է թէ համակար գոյ
քաղաքկնն գործկնին, տնօրինկնն
քղքականին : Լս՛ն եթէ այսօքիկ
այսպէս, յայտ է թէ ո՛չ բարւոք արա
րին զբժնումն գործականին :

~~~~~
Լեւոնայ Գրաի Գրաի :
ԼԼ

Ը յետ ձեռնարկուէ պը
ղատունականացն ընդ գէմ
արիստոտէլականաց (195)

յաղագոս բաժանման գործակա
 նին՝ ի բարոյականն՝ ի տրնտեսա
 կանն, և ի քաղաքականն, Խնքէնք
 այսու հետեւ ձեռնարկեն բաժա
 նել զգործականն յերկուս միայն,
 յօրէնսդրականն՝ և ի դատողա
 կանն • և յիրաւի՝ Բանգի իմաս
 տասէրն կամ դնէ օրէնս որով
 միշտ զիւրն զարդարէ զբարս՝ և
 լինի օրէնսդրական, և կամ զայլ
 դատէ ըստ դրեցելոյ օրինացն՝
 և լինի դատողական • Եւ զոր
 բան ունի օրէնսդրականն առ քա
 ղաքս՝ պահելով ի նոսա զիրաւա
 ցին, զնոյն բան ունի և դատողա
 կանն առ օրէնսդրականն, պահե
 լով զպատուիրեալսն ի նմա •
 Բանգի բարոյականն և տրնօրի
 նականն և քաղաքականն զնիւթոյ
 տեղի ունին առ օրէնսդրականն
 և դատողականն • Բանգի օրի
 նադրօղն կամ զմիոյ ուրուք ըզ
 բարս զարդարէ • կամ զտան • կամ
 զքաղաքի վսօրէնս դնելոյ (196

ըստ որում իւրաքանչիւրոք պար
 տի քաղաքավարիլ։ Եւ դատողն
 կամ զմի՛ոք դատէ • կամ զտուն •
 կամ զքաղաք • Եւ պարտէ գի
 տել եթէ՝ ո՛չ եղև բաժանումն
 գործականին յօրէնսդրականն և
 ՚ի դատողականն ունի ՚ի սեռէ՝ ՚ի
 տեսակս • վս զի անդ ո՛չ է առա
 ջին և վերջին յընդդիմակայացլ
 տեսականն։ իսկ աստէ • քանզի յա
 ռաջագոյնէ օրէնսդրականն՝ և
 ապա՝ դատողականն։ Ըստ նմին
 օրինակի՝ և ո՛չ ըստ միում ասա
 ցելոց եղանակաց բաժանման •
 այլ են ունի ՚ի միոջէ և առ մի։
 Եւ որդի՝ ուսեալք եթէ զինչէ ի
 մաստասիրութիւն, եկեսցուք
 այսու հետև և ասացուք եթէ
 որպիսի ինչ է։ Եւ այս յայտ
 նի եղև ՚ի ձեռն յառաջասացե
 լոցդ • քզի ուսաք ՚ի ձեռն սահ
 մանաց և ՚ի ձեռն բաժանման։
 Ի ձեռն բաժանման ուսաք եթէ
 տեսական և գործական է • (197

քանզի յայսօսիկ միայն բաժանի :
 Լ'պա թէ ոք ասիցէ թէ՝ ո՛չ միայն
 իմաստասիրութի՛ն է տեսական և
 գործական, այլ և այլ արհեստք
 գոն տեսական և գործական :
 Քանզի ահա՛ բժշկականն և տե-
 սական ասի յրժմ գիտէ զօխտոս
 և ասէ ըզպատճառն թէ ուստի
 եղև : Լ'յլ և գործական ասի
 յորժամ մաղձադեղս տայ կամ
 արիւն հանէ : Լ'ուրս ասեմք է-
 թէ իսկապէս տեսական և գոր-
 ծական՝ իմաստսիրութի՛ն միայն է :
 Լ'ն տեսական միայն է իսկապէս,
 վասն զի այլ արո՞ւեստք ո՛չ զամ
 գոյս գիտեն, այլ զայն որ զնիւ-
 թովն միայն է : վասն զի անաբա-
 նութե՞ն ո՛չ յարդարին : իսկ իմաս-
 տասիրութի՛ն յաղագս ամ գոյից
 լինի և յաղագս անայնոցն :
 Լ'յլ և գործական միայն իմաս-
 տասիրութիւնն իսկապէս ասի,
 վս զի այլ արհեստք կամ յաղագս
 մարմնոյ են ուն բժշկականն. (198

կամ յաղագս այնոցիկ որք արտա
քոյ մարմնոյ • որպէս հիւսնականն՝
շինողականն՝ դարբնականն • իսկ
իմաստասիրութի յաղագս հոգւոյ
եղանի • Բանզի զհոգւոյ աչս
կալեալս ՚ի մարմնական հեշտախ
տուութեանց և խաւարեալս՝ ՚ի
ձեռն իմաստասիրութե յարուցա
նել և լուսանորել բնանորեցան
հոգի • Լորդ որչափ պատունակա
նագոյն է հոգի քան զմարմին,
նոյնպէս և որ զհոգի զարդարէ
իմաստասիրութի՝ պատունականա
գոյն է քան զայլ արհեստս մարմ
նոյ զարդարողս • Այսորիկ գոր
ծական ասի քան զայլ արհեստ •
զի սա զհոգւոյ ազդմունս զար
դարէ • Լորդ՝ ուսեալք ՚ի ձեռն
բաժանման եթէ զինչ է իմաստա
սիրութի • եթէ տեսական է և
գործական • Լայլ և ՚ի ձեռն սահ
մանացն ծանեաք թէ որպիսի
ինչ է իմաստասիրութիւն •
Բանզի ՚ի ձեռն սահմանացն (199)

որ յենթակայէ են՝ այսինքն՝ ի
ձեռն այնր որ ասէ՝ իմաստութի է
գիտութիւն էակացն ըսաորում
էակք են։ Լ իմաստասիրութի է
գիտութի անձայնոց և մարդկայնոց
իրողութեանց։ ուսաք եթէ տե
սականն է իմաստասիրութիւնն.
Իսկ ի ձեռն սահմանին որ յա
ռահելութէ որ ասէ, իմաստասի
րութի է արհեստ արհեստից և մա
կացութի մակացութից։ ուսաք եթէ
իշխանականն է իմաստասիրութիւնն.
Իսկ ի ձեռն սահմանին որ ի
հուպ կատարմանէ որ ասէ եթէ՝
իմաստասիրութի է խոկումն մա
հու։ ուսաք եթէ մաքրող ախ
տիցէ իմաստասիրութիւնն.
Իսկ ի ձեռն սահմանին որ ի
հեռի կատարմանէ որ ասէ եթէ՝
իմաստասիրութի է նմանութի այ
լստ կարողութե մարդկան. ուսաք
եթէ քաղաքականն է իմաստասիրութիւնն.
Քանզի քաղաքական իմաստներն
կամի և ըստ գիտութեան (200

Լ ըստ գործոց որչափ կարող է
 մարդոյն նմանիլ այ։ Լճ պարտէ
 փութապէս ասել, երկուց տեսա
 կաց ելոց իմնտնուէ՝ տեսականին
 և գործականին, և զ սահմանաց,
 ոմանք ՚ի տեսականն իմնտնիրուի
 վերաբերին և ոմանք ՚ի գործա
 կանն և ոմանք յերկաքանչիւրսն։
 Քանզի ք սահմանքն որք յենթա
 կայէ՝ որ ասէ՝ իմնտնիրուի է գի
 տուի էակացն ըստ որում էակք։
 և որ ասէ՝ իմաստասիրուի է գի
 տուի անձայնոց և մարդկայնոց իրո
 ղուէց։ և մի որ յառանելուծէ
 որ ասէ, իմնտնիրուի է արհեստ
 արհեստից և մակացուծի մակա
 ցուէց։ ՚ի տեսական մասն իմաս
 տասիրուէ վերաբերին։ Իսկ մին
 որ ՚ի հուպ կատարմանէ որ ասէ,
 իմնտնիրուի է խոկումն մահու,
 և միւս ևս որ ՚ի ստուգաբանուէ
 որ ասէ՝ իմնտնիրուի է սիրելուի
 իմաստուէ։ ՚ի գործական մասն
 վերաբերին։ Իսկ որ ՚ի հեռի (201

Կատարմանէ որ ասէ, իմստսրւի է
 նմանութի այ ըստ կարող՝ մարդկն՝
 առ երկոսեանն վերաբերի։
 Եւ որ ուսելք եթէ ուրպիսի ինչ
 է իմստսիրութի, ասասցուք եթէ
 վսէրէ։ Եւ զն ոչ վարկպարճի է
 իմստսրւի, ոպ յայտ առնէ պղա
 տոն առումն թէ ոգորոս առնելով
 զբանս իւր։ Եւ յապիսի ինչ բարի
 ով թէ ոգորէ ոչ երեցաւ երբեք
 իմարդիկ առ յայ և ոչ երեւելոցէ։
 Եւ պարտէ գիտել թէ վստրիկ է
 իմստսրւի՝ վս զարդարելոյ և պա
 ճուճելոյ զմարդկային հոգիս և փո
 փոխելոյ զնա ինիւթային և ի մա
 ռախլուտ կենցաղոյս յաճայինն
 և յաննիւթն։ Եւ պարտէ գիտել
 եթէ հոգի երկուս ունի զօրութիս։
 Գիտնականս և կենդանականս։
 Եւ գիտնինք են այսոքիկ, միտք,
 տրամախոհութի, զգայութի, կար
 ծիք, երեւակայութի։ Եւսկ կենդա
 նականք այսոքիկ են, կամք, ընտ
 րողութի, յօժրութի, ցանկութի, (202

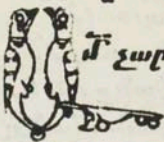
Բարկուհի. Լճ յերկաքանչիւրսս
 յայսոսիկ ոմանք բանականք են և
 ոմանք անբանք. Բանզի ՚ի գիտ
 նական զօրուհիս հագւոյ՝ ոմանք
 բանականք են և ոմանք անբանք.
 Լճ բանականք՝ միտք, տրամախո
 հուծի, կարծիք. Խսկ անբանք՝
 զգայութիւն, երևակայութի.
 Լճ ՚ի կենդանականսն դարձել
 զօրուհիս՝ ոմանք բանականք են և
 ոմանք անբանք. Լճ բանականք
 ասին կամք, ընտրողութի, յօժա
 րուհի. իսկ անբանք՝ ուն բարկուհի,
 և ցանկութի.

Լճ ղայսոցիկ այսն ելոց, շնոր
 հեաց ան զիմաստասիրութի վս
 զարդարելոյ զմարդկան հոգի.
 Լճ ղգիտնական զօրութիսն
 զարդարէ ՚ի ձեռն տեսականին.
 Խսկ զկենդանականսն ՚ի ձեռն
 գործականին. Խն զի մի՛ զսուտ
 գիտութի ՚ի կարծեաց ընկալցուք.
 Լճ մի՛ չար ինչ գործես
 ցուք.

Դաւթի Լաւութիւն և Լեյաշը ժի
 Լիսոփայի Բեդդէմ չորից Լաւարդուհի
 պիտոնի Իմաստասիր : Լաւ ասհման
 Լաւ արատարութիւն Իմաստարուհի և Իմաս
 տասիրուհի Սինգի ցայս վայր :

Լեյաշայտի և Լաւարդից Բան
 Իմաստարուհի :

Ճար տանջելով ոչ ոք տանջել
 անպկան : ոչ ոք ապա
 կանացու անեղէն չար
 անպկանցու չար ուրեմն ոչ է անեղ
 Ոչ ոք ըստ բնուէ չար և վս զի
 չար առարկութիւն, ոչ ոք առարկի
 գոյացութիւն • անպկան չար ոչ է
 գոյացութիւն : Լճ ընդ դիմակքն
 միմեանց ապականիչք • Տակնկք
 ուրեմն ոչ են անապականք : Ոչ
 ինչ անեղ փոփոխելի և փոփոխե
 լի բարին պարտել ի չարէն • բարի
 ուրեմն ոչ է անեղ : Լնեղն ոչ է
 ցանկացող ապականուէ ուրուք և
 ոչ ապկանիչ իսկ չարն փափագող է
 անպկան • չար ուրեմն ոչ է անեղ : (204)

Իսկ ամօային գիրք՝ տանջանաց մատ
 նեն ո՛չ միայն զայլ չարսն, այլ և
 զնոյն ինքն զբանսարկուն: ասեն
 և ամ տանջանաց մատնէն այլայլե
 լի՛ է. ո՛չ ոք այլայլելի անեղ. ասլւ՛
 ոչինչ ՚ի չարեցն է անեղ: Որք բո
 լորովին լըդիմակքեն՝ ո՛չ ինչ ունին
 Տէսր. ոսկ զի ամ հարկաւորութիւն
 միուան է գոյացլ՝ միւսուան ևս ո՛չ
 գոյանայ: և է՛ գոյացլ բարուէն
 գոլ անեղն: չար ուրեմն ո՛չ ինչ
 յայսցանէ գոյանայ, բայց միայն
 չարութիւն: Եւ որ իրաւացի փափա
 գի ումեք, առ այն յարմարլ ունի
 զփափագութիւն եթէ դիւրաբնութ
 բաղձայցէ: ասլւ՛ յսկնցունացն է
 չարութիւն: Լա՛ն եթէ յսկնցունացն է,
 ապկնի՛ և ինքն: և ասլկլն ո՛չ է անեղ
 Լա՛ն եթէ անեղ իցէ չարութի՛ ըստ
 բնութե նմա գոյանայ չար գոլ:
 Ո՛չ ոք ըբնութ գրծլով մեղանչէ,
 չար ուրեմն մեղանչէ. և որ ո՛չն մե
 ղանչէ՝ ո՛չ է լըբանբասանօք. և լը
 բանբասանօք է ստնյ. ասլւ՛ ո՛չ է
 անմեղ: (205)

Լուծուանց Սահմանացն Ղաւարի
 Լեյաշի փիլիսոփայի :
 Օգնեա՛ Յո՛ւրս :

Բան :
 Ի՛Ր ՍԻՆՆԳՎԻՍ
 իմաստութի ցանկան :

Լուծուան :
 Ո՛չ որո՞ւ գու՞ք կարծէք
 ոչ գոլ իմաստութի և ոչ էակացեալ
 ո՛վ անիմաստ պի՛հռնացիք : այլ
 որ ցանկան նմին՝ ո՛չ միայն անպի
 տան ոչ վարկանին զնա ուն զոչէա
 ցեալ, այլ թէ և ծայրի՛ւ մատին
 մտացն առնուան ՚ի նր՛ քաղցրու
 թէն, ամ ինչ որ երևեւոյս է (206

բարեա՛ն մնալ ասեն նոցին :
( ) որ օրինակ՝ եղեալ ՚ի սեղան
ղանազան կերակուրք՝ կարծեօք
բարեհամբ և հուբ ոչ : Եւսկ ճա
շակօղքն նց՝ ո՛չ տեսեալ զմեղեր
քաղցրութիւն, զնոսին կարծեն բա
րեհամս : Եւ յորժամ դէպ լինի
ծայրին մատին ճաշակել զմեղը,
իսկոյն թողեալ զամենայն՝ ՚ի նը
մանէ միայն ցանկան ընուլ զո
րովայնն : Եւ ստայսմ օրինակի առ
նեն և որք սակա՛ն մի հաղորդին
իմաստուէ և ճաշակեն ՚ինմանէ :
որպէս և արարինն որք միանգամ
քաղցրացան ՚ինոյն : ( ) Ի ո՛չ
միայն ՚ի ստացո՛ւածոց և յերկրե
ղէն հեշտուէց ՚ի բացեայ եղեն,
այլ և զինքեանս իսկ ուրանային :
Եւսկ այս այնր աղագա՛ն լինէր,
զի մտաց նց բացեալ տեսութիւն,
ծանեան ո՛չ գող գեղեցիկ յերևե
լիս քան զիմաստասիրութիւն :
Եւսկ եթէ այսպէ, զիմարդ ապա յան
դրգնեալ այն բան ոմանք, (207

մինչ ոչ էացեալ և ոչ գիտութի
 գովելի կարծեցին զնա: Եւ զինչ
 այսոցիկ պատճառ, եթէ ոչ իծնէ
 կուրաց նմանիլ, որ թէ և բզւ
 անգամ ճառեսցէ ոք վն գունոց
 ինչ նց՝ ոչ իմանան: Եւ կամ որք
 ըզհոտոսելիս ոչ ողջ ունին՝ չէ՛
 նար ասել նց յղգս հոտոց ինչ:
 Իստայսմ տեսցես և զայնս զ
 մանս՝ որք կամեցան իդերևս հա
 նել զիմաստասիրութի: Այս որոյ
 ի վար արկեալ բազում աշխա
 տանս երանելիս այս Վաճիթ,
 կամի՛ ցուցանել զպատուականի
 և զէութի և զսահմանս սորա:
 զի թերևս տեսեալ զգեղեցկութի
 սր՝ ցանկասցին սմա:

Բան: Եւ անդուստ իսկ տպա
 էակցն՝ մակացութ 2: Եւ: Օ էա
 կացն ասել մակացութ՝ ըստայսմէ
 իմանալ մի և երկու եղանակաւ:
 Բանզի ամ արարածոցս գոյու
 թեց այլ և այլ նց եղելութեցն՝
 ԺԴ (208)

յաղագսէ նոցա լինելոյն՝ էակք
ասին : Որ ո՛չ միայն զգալեացս՝
այլ և իմանալեացն էակք ասին,
և իմաստասիրութի գիտող ամ
էիցսէ : Եւ յսր ասէ աղագան՝
էակացն մակացութի . այսինքն
գիտութի :

Բա. Օ նոցին իսկ տենչանս ին
քեանց փոփոխեն² : Եւ Եւսինքն՝
որոց կամ լինի զէական գիտել,
զամ տենչանս իւրեանց զոր ու
նին յաշխարհ և յիրս նր՝ ՚ի տա՛
փոփոխեն : Եւ կամ զտենչանս
որ առ էակ իմաստութեն լինի :
Բանդի կամք սորա է զիմաստա
սիրութին գոյ և էակ դնել, զայն
ասէ տենչանս որ լինի յէութի
իմաստութեն ցանկացողացն նմա՝
ինքեանց սեպհականեն : ոպ ասէ
թէ՝ գիտութի էակացնէ իմաստա
սիրութի :

Բա. Եւ արդք զի բազում յո
գիրութի և ողջախոհ զբաղումն 3.
ՍՍ

ԼԾ: Լ՝ րդարև՝ որ ո՛չ բազում բե
րէ յինքն յօժարութի՝ ո՛չ կարէ
մտանել յայսպիսի գեղեցիկ հան
դէս ուսուցանելոյ:

Բան. Լ՝ եր զածային հանդէս 3.

ԼԾ: Լ՝ Թային զսա անունէ՛ ըստ
ազօղոսի. քանզի նա՛ ասէ Թէ՛ իմաս
տութեն նյ ո՛չ ծանեա՛ն աշխարհ:

Ի Խր. Ի: Լ՝ ի հանդէս, զի նա՛ որք
ուսուցանեն և որք ուսանին,
պարտէ նց իբրև ՚ի հանդէս լի
նիլ արիութի:

Բան. Լ՝ յլ առեզր ձծային խոստ
մանց նորա բացահայելով 3.

ԼԾ: Լ՝ Թային ասէ ուն և ասացաք.
զի ո՛չ այլ ինչ պատուականէ իջել
յայ առ մարդիկ իբրև զսա:

Լ՝ խոստման, զի նա՛ որ ՚իծայր
աշխատութեցն հասանէ, տեսանէ՛
զպտուղ աշխատութեցն: այսորիկ
վս ասէ խոստումն: ( ) ի Թէպէտ
դժուարին է աշխատիլն, սակայն
յեզրանալ գործոյն՝ առնուն ըզ
հեշտութիւն խոստմանն: (210

Օ որ օրինակ՝ մշակք՝ վարձուն
խոստման յուսովն համբերեն ըզ
դաժանութի աւուրն։ Եւ քանզի
ածային ասաց զխոստումն, իբր
թէ յայ խոստացեալ որոց յայս
հանդէս մտանեն իմաստութե,
զի առնուն նոքին զհամեղութի
գիտութեանն։ որ է պտուղ տա
ժանմանցն։

Բան։ Բայց պարտէ արձեստիցն
հաւանիլ որոշմանց 3. Եւ. Ինչ
արոճեստ յիմաստասիրութիւն որոշո
ղական. որով կարէ գիտօղ նորին
բաժանել զերաւն ՚ի սըտէն, և
զոչէն յէէն. որպէս և զկնի
առնէ։

Բան։ Եւ եղբերո՛ւքաղն և յա
րալէզն 3. Եւ. Ես են ոմանք թէ
գոյ կենդանի որ յեղբերութէ է
և ՚ի քաղէ։ Եւ թէ կէսն յեղբե
րութէ է և կէսն ՚ի քաղէ. այսինքն
՚ի քօչէ. բայց ոչէ։ Եւ թէ գոյ
կենդանի որ յար և հանապազ
զերկիր լեզու, և ոչ գոյ. (211

ԼճԸ կամ զոր շամիրամ սըտաբա
նեաց տիկինն այսպէս ասելով,
Թէ ԾԺՔՆ շնորհեցին մեզ կենդա
նիս ոմանս, որք լիզել զարա կեն
դանացուցին լցուցանելով ըզ
մեր փափագն: ԼճԸ անդուստ
սկսեալ ասեն Թէ գոյ կենդանի
արալէզ. բայց սո՛ւտ է և ո՛չ
իրա՛ն:

Բահ. ԼճԸ որչափինչ մերս ստեղ
ծէ մտածուի 4: ԼԺ: Մտօք տեսլ
մարդիկ նկարագրեն կենդանւոյ
կերպարանք և ո՛չ գոյ: զի դնեն
զդիր երեսացն մարդոյ, և զանձն
գազանի՝ նկարեն: Սաշուրթն
իբրև զարծո՛ւի՝ և չորքոտանի
իբրև զառիւծ, և այլ բազում
սոյնպիսիք. վիշապ գարշապարա՛ն
և ԹԼԱՆՈՐ. որք ստեղծին միայն
մտօք և ո՛չ էութի: Բայց իմաստա
սիրուին ո՛չ այսպէս. այլ ասեն՝
և էացլէ սառւգամ:

Բահ. ԼճԸ ույ անասող երկինն՝
և հակոտնեյքն 4: ԼԺ: ԼՆցին (212

ոմանք թէ գոյ և այլ երկին զգա
 լի անտես յաղագս հեռի ՚ի մէնջ
 գոլոյն յորում ո՛չ գոյ աստղ։
 Լճ ոմանք այլինչ ասացին յերկ
 րայս լսողացն, թէ գոն իներքոյ
 երկրիս կենդանիք ունիւն
 և անո՛ւնեցին զներքոյն հակոտ
 նեայք • որոնք թէ հակ ընդ դէմ
 մէր են, Լճ կամ գարշապարք նց
 և մեր ընդ դէմ միմեանց են • զի
 ոտք մեր ի վր երկրի՝ և նոցայն ՚ի
 ներքոյ երկրի հակ միմեանց են •
 Վերջին կիսագունդն՝ և ոտքն ՚ի
 վեր ՚ի մեզ են • Լակ եթէ զինչ
 և որպիսի կենդանիք, անկարա
 նան ասել • զի ո՛չ տեսեալ է ու
 մեք աչօք • Լ յերկրայս են վն նց
 եթէ են և եթէ ոչ։ Լայց իմաս
 տասիրուի ո՛չ երկբայաբար, այլ
 ստուգաբար ունի գոյութի •
 Լաւ • Լանզի՝ եթէ էն, ի վերայ
 գոյացելոցն ո՛չ է • այլ անդիցն,
 և կամ երկբայագոյիցն 4 • (213

ԼԾ: Ոպ յարալէզ կենդանին որ
ոչ գոյ է և անո՛ւանի: և անաստղ
երկինն որոյ տարակուսանօք է
էութիւն և ոչ էութիւն:

Բահ: Ս զի ամենայնք յիրո
շուէցն ոչ միայն հասարակութի
ունին առ միմեանս, այլ և զանա
զանութիւն ԼԾ: Ս Ի թէպէտ ասաց
եթէ՝ պարտ է խնդրել զեթէէն՝ ի
սըտագոյին ոպ յեղջերո՛ւաքաղն.
և յերկբայ գոյին որ են հակոտ
նեայքն: Լ յսպէս և պարտ է
յէութիւն խնդրել զեթէէն, որով
գտանի թէ է է և գոյութի ունի:
Լ ճ յորժամ իմանայ թէ է է և
գոյութի ունի, յայնժամ պարտ է
և զզինչ են խնդրել: Ս Ի թէպէտ
և առ հասարակ ամ էիցս է ասի,
այլ ոչ եթէ միապէս էութիւն են.
այլ այլ և այլ: Լ ճ գիտել պարտ
է, զի ամ արարածական բնութիւնքս
է հասնի անո՛ւամբ պարագրին:
Լ ռաջին և ընդհանրական՝ է ա
սել բնա՛ւիցս, որ ոչ միայն (214

Էսս անուռն զզգայականսն միայն
 պարագրէ գոյութի, այլ և զիմա
 նալիսն • ըզ կենդանս և զանկեն
 դանս: Իսկ երկրորդ անո՛ւամբ՝
 կենդանի ասելով զամենայն պար
 փակեմք կենդանիս՝ և զանշունչ
 կենդանիս որ են տունկք: Ի՛այց
 ո՛չ են կարօղք անո՛ւանքդ այդո
 քիկ յայտնել զբնուի մամ իրաց:
 Ս՛այնորիկ յորժամ իմանամք՝
 հարցանեմք թէ է՞: Պարտիմք
 ապա և զզինչ են խնդրել: Եթէ
 ոսկի՞ է է, եթէ երկաթ: Կենդա
 նի՞ է է, եթէ անկենդան:
 Ի՛անզի բնա՛նորեցան ըստ այլ
 և այլ գոյութեցն՝ այլ և այլ պա
 տահիլ անո՛ւան: զի ոմանց քար
 ասի և ոմանց փայտ • ոմանց ոսկի
 և ոմանց պղինձ: Ի՛նչ այսր աղա
 քա՛ն ասէ թէ՛՝ ամենայնք յէիցս
 հասարակուի ունին ըստ էութե,
 ունին և զանազանութի ըստ գոյու
 թեցն և անո՛ւանցն պատահման:
 Վս որոյ հարկա՛նորէ ՚ի յէն (215)

և զզինչէն խնդրել։ Եւ որպէս
 է՝ անուն ո՛չ յայտնեաց ասելովն
 զերաց դոյուր զի հասարակական
 էր։ Վերոյ հարկ եղև և զզինչէն
 խնդրել։ և զինչէ ասելովն ծա
 նեաք թէ երկաթ է։ Եւ յայտն և
 միւս այլ Եւսանրակոն անունամբն
 որ թէպէտ նունա՛ղէ քան զառա
 ջինն, բայց և սա՛ հմրակական է
 որ է՛ կենդանին։ Ո՛չ եմք սորա
 միայն ասելովս կարող իմանալ
 զէուրի և զտեսակ կենդանւոյն։
 քանզի այս հմրկական անունամբս
 ո՛չ ճանաչի կենդանին ոպ առանձ
 նական անունամբ։ ոպ ասել մարդ
 կամ ձի։ քանզի բազում անգամ
 սահմանք իրացն յայտնեն զզինչ
 էն։ Իսկ կենդանին անուն՝ ո՛չ
 յայտնէ։ յոր յանելուլ պարտէ՛
 և զինչ կենդանի է։ Եւ յորմ
 ասէ մարդ, յայտնեց՛ն անունամբ
 թէ զինչ կենդանի է։ որ է՛ կեն
 դանի բանաւոր մահկանացու։
 Եւ յայն և ձիս անուն յայտնէ (216

ոսլ և սահման ձիոյն՝ չորքոտանի
խըննջական։ Իսկ կենդանին ա-
նուան որէ հորակ՝ ոչ ցուցանէ .
ոսլ և էն անուան ոչէ կարող ցու-
ցանել զզինչէն։ Եւ յորժամ ճա-
նաչի զինչէն, յայնժամ և զվսէրն
պարտէ իմանալ զմարդոյն, որ և
ասի վս զարդարելոյ զերկիր 6 'ի
ձեռն բաղմագործ արհեստի իւ-
րոյ . քաղաքաց և գիւղից՝ ագա-
րակաց և տանց զանազան շինուա-
ծոց, և բարձրաբերձ աշտարկաց,
արօրելով զնա բուրաստանս և
այդիս։

Բան։ 'Ի պարունակողէն զպարու-
նակեալսն նշանակելով 7. լծ. Ոչ
ինչէ 'ի սոյն տարակոյս . զի սովո-
րուիէ իմաստասիրացն՝ երկրի եր-
կին անուան վերաձայնել, և երկնի
երկիր. քանզի ծայրիւք իւրեանց
յեռեալ ընդ միմեանս են երկիր
և երկին. վսյնրիկ միով անուանա-
մանուանի։ Եւ ստորինակի տան,
քանզի թէպէտ և այլ և այլ (217

գոն 'ի նմա անո՛ւանք , սակայն
միով անո՛ւամբ պարու՛նակին .
զի տուն ասի փորո՛ւած տանն .
տուն և յատակն . տուն և ձեղունք
տանն : այսպէ՛ իմանալ և զերկիրս
երկին ասելովն :

Բահ. Վեղեցկագոյն և պատճա
հանագոյն 7 : Էծ : Վեղեցիկ է
իմաստասիրու՛իւն ըստինքեան և
առինքն : Խսկ պատո՛ւական և
յարգելի առ ստացողն : զի զինչ
այլ պատո՛ւական քան զնա , որով
որք ստանան զնա՝ նծատեսակ
կերպարանին :

Բահ. Վործա՛ւորութիւնս 8 .
Էծ : Որ մինչև ցայս բանք էին՝
առաջա՛ւորուի և սկզբնադրուիք
էին բանիցս իմաստուէ . այլ և
խրատականք և յորդորականք՝ 'ի
բաց դնել զամ կենցաղական հո
գոց ցանկուիս , և միայն ում ցան
կալ ում արժան է . այսինքն իմաս
տասիրութե . յորժամ զիւրեանց
երկրական տենչանս 'ի նմա՝ (218

ասաց փոխել : որոյ վասն թէ և
ծայրիւ մատին և այլն : Դսկ ըս
կիզբն այժմ առնէ առաջարկու
թէս, և գործաւորութիս ասէ
բազմաւորական . ունի թէ բզում
գործոց և աշխատողէց պէտք են
յիմաստասիրութի սկսանիլն :

Օ որ և հանդերձ ամ ասէ :
Յոյժ պատուական և գեղեցիկ
խստականութի . քանզի ոչ այլ ինչք
գոյանայ իմաստասիրութի, եթէ
ոչ ամ : Բայց ասելն թէ՛ պրակք .
այսինքն գործք :

Բան : Բայ յառաջնումն տեսաւ ո
րուէ խոստացաք ծ. լծ. Խոս
տացաւ յառաջին բանիդ՝ դնել
զեղծանողացն զիմաստասիրութի ըզ
բանս եղծանողսնց . այժմ սկիզբն
առնէ նոցին ասացունածոց :

Բան : Ինչ ի հոմանունաց է ծ.
լծ. Լուսին եղծողական այս էր
պիհոնի . քանզի ասէ եթէ՛ էն
անունն ամ էիցս է անուն . իմանա
լեաց և զգալեաց . և այսր (219

աղաքան պարտէ զէն հոմանուն
կարծել, և ընդ սովան լինիլ ամ
գոյիցս: Լա՛ն էս անուն ի վր ամ
էիցս դնի անուն. և դուք ասէք
Թէ իմաստասիրութի գիտութի
գոյիցս է. և էն անգիտելի է:
Քզի ո՛ր կարող է զամ էքս գիտել,
քանզի ո՛չ միայն մարդ է է, այլ և
գազանք և թռչունք. չորքոտա
նիք և սողունք. և ամ զգալի և
իմանալի արարածքս է անունանին.
այսինքն էութիք. և ո՛չ կարէ ոք
գիտել և սահմանել զնս վն հոմ
անունունէն: Լա՛ն Թէ այսպէս է,
որ ո՛չ գիտին ամ էքս, քանզի ան
բանք և անծայրք են. ապա և ո՛չ
գոյ իմաստսրւի: Եւր Թէ այսպէս
ասելով՝ Թէ ո՛ր իմաստասէր կա
րաց գիտել զամ որ ինչ է է. Քզի
էս անուն ո՛չ թողու գոյութի զոր
ո՛չ պարփակէ. ժամանելով մինչև
յիմանալիս, նա և յած: Լա՛ն ըստ
ձեզ գիտութի էիցս է իմաստասի
րութի. և յայտնի գուէ (220)

որ ո՛չ է կարող մարդ թէ և իմաստասէր՝ գիտել զայ և զիմանալէցն էութի . նա և ո՛չ զզգալեացս անմոլար . և ցուցաւ թէ էն անգիտելի է . և թէ այսպէս, ապա ո՛չ գոյ իմաստասիրութիւն : Լ՝յս եղծա նողացն առաջին : Որոց պատահէ ընդ դէմ նոցին յայսոսիկ երկու եղանակաւ :

Բան . Լ՝նդ դիմակայութեւ, և ընդ դիմայարակայութեւ 9: Էծ . Լ՝նդ դիմակայութեան այն է, որ յրժմ կամի ընդ ստոյն բան դնել, նա ՚ի ըսկիզբն ինքն ճշմարտի՝ զօրաւոր բան դնելով ընդ դէմ նց .

Բան . Լ՝այց զառաջիկայն ո՛չ եղծանէ 9: Էծ . Լ՝առաջիկայ զեւր բանն ասէ . որ ո՛չ առնէ ասէ այն պէս՝ որ ջանայ թէ զհակառակողացն եղծանեմ, և անիմաստ բանիւ զեւրն եղծանէ : Լ՝աւ կամ առաջիկայ ասէ զնոցա բանն զոր առադրեալ են : Լ՝սէ թէ այն է լ՝դիմակայութեան՝ որ թէպէտ (221

ասէ՛ բան ընդդէմ նց ասելոյն
 կշեռ և ճշմարիտ ինոյն իսկիզբն,
 բայց ո՛չ եղծանէ զնոցայն մինչև
 ընդդիմայարակայի՛նն հզօրապէս
 առնէ զայս: Լա՛ն է՛ ընդդիմա յա
 րակայումն՝ որ յարացուցի՛ն և
 օրինակօք բազմօք՝ դնելով առջի՛
 սրտէ՛ և եղծանէ՛ զբանս նց:
 Բան. ԼԹէ ո՛չէ էն ՚ի հոմա
 նո՛ւնց. այլ յայնցանէ որք ուն
 ՚ի միողէն և առ մին են 9: Ըժ. Բան
 զի Թէպէտ և ամ է ու Թիքս էք
 անո՛ւնին, այլ ո՛չ եթէ և այլ
 անուն ոչ ունին. քանզի բնա՛ւո
 րեցա՛ն էիցս առանձնակի պատա
 հիլ անո՛ւնն: ուն մարդ, ուն ձի,
 ուն արծո՛ւի, և այլ բազում:
 Իսկ հոմանունն այնր ասի իրաց՝
 որ Թէպէտ գոյուէ՛ այլ և այլ լի
 նի, սակայն անո՛ւամբ մի. յորմէ
 կոչի հոմանունն: Արն երկնային
 վիշապ, երկրային վիշ՛, ծովային
 վիշապ. ահա այլ և այլք գոյուէ՛
 և հոմանո՛ւնք: Իսկ էս (222

ո՛չ է հոմանուն • այլ ունի 'ի միոջէ
 և առ մի : այսինքն, որն բըժշկա
 կան գիրք • բժշկական դեղ • բը
 ժշկական տած • բժշկական գոր
 ծիք : ահա 'ի միոջէ են ամենայնքս
 'ի բժշկականութեն, և առ մին
 հային : Ամա ունի 'ի միոջէ է է են
 ամքն և առ մին • այսինքն էակք
 անո՛ւանին : Ամա ունի յերկրէ միո
 ջէ ամ տունկք և բոյսք և ամ
 երկրածինք բշխեալք • և առ մին
 երկիր հային : Ան կամ թէ 'ի
 մի արարչէ էացան ամ էքս • և
 առ նա ցանկան ունել շաղկա
 պուք զէութին : Ան թէ 'ի մի
 խառնո՛ւածոյ տարերց էացան
 ամ զգալի այս էակք • և առ մին
 այսինքն 'ինոյն տարրն ունին շա
 րադրուք 'ի միմեանս զէութին :
 Ասան որոյ մի է անո՛ւանին ո՛չ
 իբրև հոմանունք, այլ իբր հա
 մագոյք :

Բառ : Օ ի թէպտ և տամք զէն
 'ի հոմանունացն գուլ, այլ ո՛չ (223)

Եթէ այսո՛ւիկ անգիտելի է 9 .

Ը. Լ՝յսպէս բանս . Թէպէտ զամ
գոյքս է անո՛ւանեմք , ոչ եթէ
վս այսր իրաց ոչ գիտին , և կամ
թէ ոչ անկանին ընդ սահմանա՛ն .
այլ գիտին :

Բահ : Բանդի որոշումն է տրա
մաբանական որ ասէ թէ՛ պարտէ
'ի վր Տոմանո՛ւանցն զերիս զայսո
սիկ խնդրել 10 . Ը. Լ՝մենայն
զգուշուք պա՛րտ է հաստատուն
որոշումն առնել յայսոսիկ 'ի հոմ
անունսն , յասելն թէ էն 'ի հոմ
անո՛ւանց է , եթէ քանի՞ իրս նշա
նակէ էս ասել անունս : Լ՛ն յոր
ժամ զայս իմանամք եթէ քանի՞
իրս նշանակէ , խնդրեմք թէ այժմ
զորս 'ի նոցանէ նշանակէ . և ապա
զայն սկսանիմք զնշանակեալն և
սահմանել : Օ՛ այս մեզ շանցն
ուսուցանէ յարացոյց . զի թէպէտ
և յայլ և այլ էուէ են գոյուծք ,
սակայն յորժամ հաստատուն առ

նեմք որոշումն, գտանեմք մի կո
 չեալ նոցա անուն: այսինքն երկ
 նային շուն • երկրային շուն • ծո
 վային շուն: Տէս երիս կենդա
 նիս և մի անուն • ուստի և հոմ
 անուն ասի նոցին: Լօյսպիսի
 պարտէ առնել որոշումն և ՚ի էն
 ասացեալ հոմանուն: զի Թէպէտ
 ոչ յաղագս անունն, այլ յղօս
 էութեն ասի էն հոմանուն, սա
 կայն պարտէ խնդրել Թէ քանի՞
 նշանակէ իրս էն անուն: Լճ գը
 տանեմք հաստատապէս որ նշա
 նակէ զտասն ստորոգութիւնս •
 քանզի ընդ էիւս ստորադասին
 տասն այս ստորոգութիւք • ուստի
 և զանունն ընկալաւ • որպէս ընդ
 շունն ասելոյն երեքն այն • Լճ են
 տասունքն այսոքիկ • գոյուի, քա
 նակ, և այլն: Լճ գիտել պարտէ
 Թէ տասամբքս այսոքիւք պարտա
 կին ամ գոյուիք: և տասունքս
 այս՝ ընդ էիւն ունին անգումն:

Օ՛ր յէիցս զինչ և իցէ, կամ
 գոյ է, կամ քանակ, և կամ որակ.
 կամ առինչ, կամ ուր, և կամ ՚ի
 մի ժողովեալ կենդանում, ոպ ՚ի
 մարդն: Լ՛րդ՝ ոպ ասացաք եթէ
 էն անուն յորժամ որոշական առ
 նեմք տրամատուի՝ զտասն զայսո
 սիկ նշանակէ որ են ամ գոյքս:
 Լսկ յորժամ իմանամք թէ զորս
 ՚ինոցանէ նշանակէ, զգոյն՝ ե
 թէ զքանակն, և յորժամ ճանա
 չեմք թէ զգոյն, սկսանիմք ապա
 սահմանադրել թէ որպիսի գոյն
 է. շնչական՝ եթէ անշունչ. կեն
 դանի՞ եթէ անկենդան. ոսկի՞
 եթէ արծաթ. Լսկ եթէ Ը սահ
 մանա՛ և ընդ ստորադրուք ար
 կանեմք զառ ՚ի յէէն պարառեալ
 ստորոգութիւնսն, յայտ ապա է՝
 եթէ ոչ է էն անգիտելի և ան
 սահմանելի: Ա՛սն որոյ իմաս
 տասիրութիւն գոյուի էիցս է.
 և գոյ է իմաստասիրութիւն:

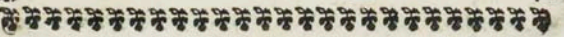
Լան : Լակքն 'ի հոսման և 'ի
 ծորման' են 12 : Ըծ : Լյսպէս է
 մտածութի նց , քանզի կարծեն
 զէակքս 'ի հոսման . իբր զի փոփո
 խականք են : Լարկին շրջագայի .
 օդ խառնակի . հուր նուաղի .
 ջուր հոսի . երկիր այլայլի . կեն
 դանիք մեռանին . երբեմն ցուրտ ,
 երբեմն տօթ , և զիւրդ գոյ ճար
 գիտե՛լ ումեք զդոսա : Որով հե
 տե այսպէս են , բազում հարկա
 ճորուք կամ պարտ էր դոցա հաս
 տատիլ , և կամ պարտ էր հոգւոյն
 շարժիկից լինիլ սոցին և ապա գի
 տե՛լինչ 'ի յէականցս : Որև այսպէ
 ասելս , եթէ ոք կամիցի գիտե՛լ
 զջուր՝ ջուր պարտի լինիլ . և որ
 զհուր՝ հուր : և եթէ զձի կամիցի
 գիտե՛լ՝ ձի լինիցի : Լյսպէ և որ
 զզանազան որակս՝ զանազան պար
 տի պատշաճիլ 'ի գոյն սոցա :
 Լյսինքն 'ի գիտե՛լ զձոյն՝ ձոյն
 լինիլ . և որ զկարմիր զորդան՝
 նոյնպէս յեղանիլ :

Ըստ այսմ օրինակի պարտի գի
 տօղն լինիլ զէքս ամ որպէ քս :
 Բանական հոգին է որ կարէ իմա
 նալ և գիտել զամենայնն . վնրոյ
 ասեն թէ պարտ է նմա ամենայնի
 նմանիլ ըստ յառաջասացելոցդ
 օրինակի . զի կարասցէ նմանեալն
 զնմանն իրք գիտել . կամ զէուր
 կամ զպատահումն որ է որակ :
 Ըստ էրկրորդ ձեռնարկութի
 եղծանողացն :

Որոց պատասխանէ՝ թէ իմաստա
 սիրութի ոչ յաղագս մասնա
 կանացն է որք ՚ի հոսման և ՚ի ծոր
 ման են . այսինքն յաղագս կեն
 դանեաց որք մահումբ ապակա
 նին . և կամ տնկոց որ եղծանին .
 և կամ օդոյ փոփոխման յայլ և
 այլ ժամանակս : Ըստ յաղագս
 հաստատագրունիցն և միշտնոյնպ
 ունողացն . այսինքն տարերցն ան
 այլայլուէ : Ս թէպէտ և որք
 ՚ինոցանէն ունին զգոյութի ընդ
 ապականութի են , այլ ոչ և (228

ինքեանք: քանզի ոչ նուազին և
ոչ աճին. ոչ նեխին և ոչ հոտին.

այլ անապականք կան և մեան.

Եւոցա վսէ իմաստասիրութի, և
զնոսա գիտէ նա: Թէ և զմասնա

կանսն ևս քննէ իմաստասիրութի

զայնս որք ՚ի ծորման են և ընդ

ապականութե, ոչ եթէ վսյսորիկ

ոչ գոյանայ: քանզի ցուցաք թէ

և մասնականացնէ գիտող և ընդ

հանրականացն: Եւ ոչ եթէ կա

րօտի հոգին մասն լինիլ և ապա

զնոյնն գիտել. և կամ ընդ հա

նուր՝ և ապա զընդհանուրն:

Եւ եթէ այսպէս, ապա հարկ

լինէր այլ յամ իրք շրջիլ և ապա

գիտել զնոսին. այլ կայ յիւրում

նոյնութեանն և գիտէ զամ:

Եւ այսպէս և անձն մարդոյ ոչ փոխի

ի գիտեցեալս և գիտէ զէիցս գի

տութի: զոր և բժշկին հաստատէ

օրինական:

Բահ. Եւ ապա տուն յայտ առնէ

թէ բազում անգամ անձն (22)

յառաջ քան զլինիլ իրացն գիտէ՝
զերսն ԻՅ. ԼԺ. Որ է այսպէս քզի՝
քան զլինիլն յառաջ տեսանէ և
գիտէ մարդն զերսն այսպէս տեսել
զտունկ զինչ և իցէ ՚ի ձմերան ժա
մանակի, գիտէ թէ տունկս այս
բնաւորեալ է կանաչանալ ծաղ
կիլ և բերել պտուղ զայս ինչ,
և ոպ ասէն՝ լինի. Տեսեր զի ոչ
միայն ոչ փոխի ՚ի գոյն և ՚ի ձև
իրացն և ապա գիտէ, այլ և յաջ
քան զլինիլն գիտէ. Լա՛ այս երկ
րորդ էր եղծանողացն.

Երրորդ էր եղծանողացն. Երրորդ էր եղծանողացն
Եղծանելոյ այսպէս. զի զմի մասն
որ է տեսողականն իմաստիրուի՝
մասամբք իւրովք որք են բնաբա
նականն ուսումնինն և անբա
նականն՝ եղծանել ձեռնարկեն.
Որոց բարւոք պատասխանեալ
կարկէ՝ զնոսին պարզ և դիւրա
լուր բանիւ. Բայց գոյ և չորրորդ
ձեռնարկուի եղծանողացն որ է
այսպէս. յոր բազում մեզ (230

պէտք են քննուել զի յայտնի ա
 րասցուք զքննեալն :
 Բահ. Իմաստասիրութիւն կամ
 գիտութիւն՝ կամ ո՛չ է գիտութիւն :
 Էծ. Օ՛ ամ ջան ՚ի վարարկանե
 լով կամին զամ յոչինչ դնել զի
 մաստասիրութիւն : Բանզի յորժամ
 ո՛չ զօրեցին ընդ դիմադրութե՛ն
 առաջին և երկրորդա՛ն և երրոր
 դի՛ն կալ, ՚իչորրորդն անցանեն :
 յոր կարի իմն անիմաստ դնեն ը
 դիմադրականս ասելով, իմաստա
 սիրութիւն կամ գիտութիւն է՝ կամ
 ո՛չ է գիտութիւն : Եւր է այսպէ՛ . եթէ
 ո՛չ է գիտութիւն, ուրեմն ո՛չ ար
 Տեստ է և ո՛չ մակացութիւն . և եթէ
 այսպէ՛, ահա որ անգոյ է, և յիրա
 ճի՛ է մեր ասելս : Իսկ եթէ գի
 տութիւն է, կամ ընդհանո՛ւր է և
 կամ մասնա՛ւոր : Ի՛նչ հանուր
 ասէ զայն՝ որ զամ գոյքս գիտէ :
 Լ՛ի մասնական զայն՝ որ զի ինչ
 յէիցս գիտէ . այսինքն կամ ըզ
 մարդ միայն, և կամ զանբան (231

Կենդանիքս։ Եւ եթէ այսպս է
 որ զմի ինչ միայն գիտէ, ապա յո
 ռեգոյն է քան զքերականն և ըզ
 ճարտասանականն։ Օ ի քերկնն
 կարէ յաղագս ամ իրաց անշփոթ
 և որիչ գրել թէ այս ինչ է մորդ
 և այս ինչ անասուն։ և վս բոլո
 ըիցս գրէ անմոլար։ Եւ այս առ
 նէ և ճարտասանութիւն որէ բանա
 կանութի։ քանզի և ճարտասանա
 կանն կարէ ասել վս ամ էիցս
 բան։ և յասելն ոչ խառնէ զմին
 ի միւսն։ այլ որոշաբեր խօսի զոր
 և խօսի։ Եւ եթէ նա զմի մասն
 գիտէ յէիցս և զայն ոչ, նուազ
 և յետին է քան զքերականութի
 և զճարտասանութի։ Եւ գիտելով
 նց թէ իմաստութիւն տայ գրել
 քերականին վս ամ էիցս։ և նա
 տայ ասել ճարտասանին վս բնա
 ըիցս։ Օ ի եթէ քերթօղն ոչ է
 և իմաստասեր՝ ոչ կարէ գրել։
 Եւ այն և ճարտասանն՝ ասել ոչ է
 կարող յաղագս էիցս՝ եթէ (232

չէ իմաստասէր : Իսկ եթէ ընդ
Տանուր գիտութիւն է ո՛չ կարէ
գոյանալ : Տես թէ զի՞նչ ասեն
որէ այսպէ՛ . թէ ընդՏանուր գի
տութի է , այսինքն թէ զընդՏա
նուր գօյքս գիտէ իմաստիրուի՝
ո՛չ կարէ գոյանալ : Վս զի ընդՏա
նուր գիտութի ընդ Տանուր պա
տասումն է : Ի՛նչՏանուր գիտութի
որէ զամ էքս գիտելն , և այս ա
սէ թէ ընդ Տանուր պտՏումն է
որէ այսպէ՛ , թէ պարտէ որ կամի
զամ էքս գիտել , զի զամ էից ըզ
պատասումն յինքն բերիցէ որէ
գոյնն , և ապա՛ գիտել զնոսին :
Օ՛ ի թէ մարդ կամիցի գիտել
զմարդ եթովպացի , պարտէ սեաւ
լինիլ և ապա՛ գիտենալ : և թէ
զձի արաբացի , զձիոյն գոյն յինքն
բերել : և այսպէ՛ զամ էիցս որակն
զոր պտՏումն կոչեն՝ յինքն տըպա
ւորել և ապա՛ զնոսին գիտենալ :
Ի՛պէրկըդ եղծմանն ասց թէ
պարտէ անձինն շարժակից (233

լինիլ էակացն որ 'ի հոսմանն են՝
 և ապա՝ գիտել զնոսին . և թէ
 զսպիտակ գիտել՝ սպիտակ լինիլ
 և ապա՝ գիտել . Բստայսմ ասէ
 և 'ի չորրորդ եղծմանս՝ թէ ընդ
 հանուր գիտուածի՝ ընդ հանուր
 գոյիցն որակաց յինքն բերմամբն
 լինի . վս որոյ ոչ գոյանայ .
 Լ՝ որ վասն ոչ գոյանայ . այլ ըստ
 իւրեանց բանիցն ոչ գոյանայ .
 քզի ասացին թէ պարտէ որ ամ
 իրք լինի . և զեւրդ է հնար 'ի
 միում տեղւոջ լինիլ մարդոյ գոյն
 և ձիոյ . ձոյնի և յորդանի . քանզի
 ապականէն զմիմեանս . վսյսորիկ
 ոչ կարէ գոյանալ ընդ հանուր
 գոյն գոյիցն 'ի մի մարմին և 'ի մի
 մարդ . Եւրպէս կարէ որ կամիցի
 զձոյն գիտել և զսև 'ի միում ժա
 մու՝ սև լինիլ և սպիտակ . քանզի
 այլայլեն ըզմիմեանս և ոչ գոյա
 նան . Լ՝ սկսանին օրինակաւ
 հաստատել . և ասեն եթէ՝ ընդ
 հանուր սպիտակն ոչ կարէ (234

'ի մի նիւթ հաւաքիլ. այսինքն
 թէ ամսպիտակ կաթինն և բռին
 և բամպակին և այլ որ ինչ ըսպի
 տակէ՝ ոչ կարէ 'ի մեկ ենթակայ
 ժողովիլ 'ի ձոյնն. զի թէ կայր
 քնար ժողովելոյն՝ այլ սպիտակ
 բնաւ չգոյր. Լսաց վերագոյն
 թէ՝ ոչ գոյանայ հակառակ 'ի մի
 ժողովեալ գոյնքն, զի շփոթեն
 զմիմեանս սևն և սպիտակն. այսպէ
 լինի և իմաստասիրութիւն.
 Օ, ի ցուցաք ասեն թէ՝ որ կամի
 գիտել յէիցս՝ այսպէ պարտէ գի
 տել, որ նախ զգոյնն 'ի յինքն բե
 րէ զիրացն և ապա՝ գիտենայ.
 Եւ ո՞րպէ կարօղէ զմարդոյ գոյն
 և զչան 'ի միուամ ժամու 'ի յինքն
 բերել յաղագս գիտելոյ զնոսին.
 զի մինն զմին անգոյացուցանէ.
 Լսապէս և ոչ իմաստասիրութի
 գոյանայ ասեն. քզի գոյնիւ լինե
 լովն պարտէ գիտել զգոյքս.
 Բայց ասելովն թէ՝ ամսպիտակն
 ոչ կարէ 'ի ձոյնն մէն լինիլ. (235)

զի թէ լինէր՝ նա այլ սպիտակ չը
կենայր • ո՛չ բուռ՝ ո՛չ կաթն՝ ո՛չ
բամպակ • զի ամէնն ՚ի ձոյնն էր
հաւաքեալ • Լա՛ն թէ այսպէս է,
զիմրդ թէ իմաստասիրուին ընդ
հանուր գիտուի գոյիցս է՝ ՚ի մի
ենթակայում ժողովէր • այսինքն
՚ի մի մարդ ՚ի սոկրատէս կամ ՚ի
պլատոն • Օ ի թէ նա միայն էր
իմաստասէր, այլ մարդ ո՛չ կարէր
լինիլ իմաստասէր վս՝ յինքն հա
ւաքելոյ զամ գոյիցս գիտելն •
Ոպ յորժամ թէ ամ սպիտակն ՚ի
ձոյնն միայն գոյանայր, նա ո՛չ կե
նայր այլ սպիտկ • այսինքն կաթն՝
կամ բուռ՝ և այլն • Լա՛ն զարմա
նալ պարտէ ընդ անմտուի նց •
զի այսպէս ասացին թէ անճար է
այլազգ գիտել ՚ի յէիցս, քան թէ
զգոյն իրացն յինքն կերպարանել
որ է պատահումն • Լա՛ն թէ ասեք
թէ իմաստասիրուի ամ էիցս է,
՚ի լինիլ անշունչ գոյն վս՝ գիտե
լոյ զնա՝ պարտէ լինիլ և (236

Հընչական գոյն զի և զհնչական
էքն գիտասցէ իմաստասէրն որ
գիտող էիցսէ։ Լճ՝ ո՛չ է հնար ՚ի
միում մասին ունել որակ շնչա
կան մարդոյ և անչունչ քարի •
զի հակառակ են իրերաց • և այնպ
ո՛չ գոյանայ հակառակ գոյնքն ՚ի
մի տեղ։ Եւրոյնպ և իմաստասիրւի
ո՛չ գոյանայ • զի չկարէ գիտել
զէքս • վն զի գոյնիւն պարտ է
գիտել • և ցուցաք թէ սև և ըս
պիտակն ՚ի մի մասն՝ այսինքն ՚ի
մէկ մարմին չկարէ ՚ի մի ժամն լի
նիլ։ Լճ՝ ասեն՝ թէ որակքն համ
որակք լինիցին՝ հնարէ ՚ի մի ժամն
՚ի մի մասն լինիլ • այսինքն որպ
բռին սպիտակն և կաթինն և այլ
զինչ որ կայ սպիտակ՝ ՚ի ձոյնն ժո
ղովէր, այլ սպիտկ չլենայր բայց
միայն ձոյնն • զի գոյնք համագոյնք
են և կարեն խառնիլ ՚ի մի մարմին •
Եւ այց լինի պիսուրի այս, զի այն
սպիտակն մէն կենայ գոյն սպիտա
կին և այլ ո՛չ • այսինքն ձոյն։ (237)

Լ՛ԱՆ յորժամ ձոյն բառնի՝ բառ
 նի և սպիտակն գոյն • և զի այլ
 չկայր սպիտակ՝ ահա՛ անգոյացաւ
 ըսպիտակն գոյն • Ի՛ստ այս ինձ
 տեսցես զասելն նոցին • զի կամ
 այլագոյն լինելովն ապականի, և
 կամ թէ իբր համագոյնք ժողո
 վին ամ որակք • և գիտենայ ամ
 որակ լինելովն սոկրատէս և կամ
 պղատոն զամ էակքս • Ս՛ողովե
 ցան ահա՛ ամ գոյնքն՝ ի սոկրատէս
 և նց՝ գիտութիւն • և չմնաց այլ
 որակ որ այլ ոք որականայ և ի
 մաստնանայ • և եղև սոկրատէս
 մէն իմաստասէր • և յորժամ նա՛
 մեռանի, անգոյանայ իմաստութիւն •
 ( ) այս ասելով անգիտացան եթէ
 հատանիլ անհնա՛ր է որակաց արա
 րածոցս • Ի՛նչպց են ոմանք որ
 այլապէս մեկնեն զմասնական և
 զընդհանուր գիտել էակացն որ
 է՝ այսպէ • իբրև թէ մասնական է
 ոպ մէկ մարդ կամ երկու միայն
 եղեն իմաստասէր, յետին (238

Լ նո՛ւազ է քան զքերականն :
 Թի՛ ընդհանուր պատահումն է,
 Լ այսպէս ասեն թէ ընդհանուր
 մարդոց պատահեցա՛ն իմաստասի
 րութիւն իբր զբանականութիւն.
 զի Ըհանուր մարդ բանական է,
 այսպէս Լ ընդհանուր մարդոց
 պատահեցա՛ն իմաստասիրութիւն :
 Լ թէ մասնական է՝ յուեգոյն
 է քան զայլ արհեստ . զի յով
 գտանես գրօղ Լ ճարտասան Լ
 մի ո՛չ գտանես իմաստասէր :
 Լ թէ ընդհանուր է՝ ո՛չ գոյա
 նայ . քանզի տեսանեմք որ չէ ընդ
 հանուր մարդ իմաստասէր . Լ
 ամմարդ . զի սոկրատէսի Լ պլ
 ղատոնի միայն լինիլն՝ մասնակա
 նի միայն ցոյցք են Լ ո՛չ Ըհանրա
 կանի . Լ թէ մասնական է ցու
 ցա՛ն զի յետին է այլ արհեստից :
 Լ յս ո՛չ եթէ զկարգ բանին ամ
 բողջ պահէ Լ վս այնր յիշեցաք,
 այլ զի ոմանք այսպէ՛ հաճին մեկ
 նեն . Լ այց թէ այս Լ թէ այն՝ (239)

Վայելու՛ք պատասխանէ՛ այսպէս
ասելով։

Բահ։ **Օ** այս տարակուսուի՛ լու
ծանելով ասեմք 21։ Եւծ։ Որ մին
չև ցայս վայր բանք էին՝ եղծա
նողանցն էր և ո՛չ իւր. այժմ սկսա
նի բառնալ զտարակուսանս որ՛ի
բանս նոցին։ Եւ ասէ թէ՛ իմաս
տասիրութիւն և ընդհանուր գի
տութիւն է. և ո՛չ եթէ վսայսորիկ
ոչ գոյանայ՝ թէ ընդհանուր գի
տութիւն է. քանզի այլէ ըհանուր
գիտութեւն ընդունակ, և այլ ընդ
հանուր պատահման. զի զպատա
հումն մարմինն կարէ ունել, և
զընդհանուր գիտութիւն միտքն
կարէ ընդունել. զի ո՛չ կարէ մի
մարդ զընդհանուր գոյիցս որակն
ընդունել, բայց մի մարդոյ միտք
կարէ զընդհանուր էիցս գիտուի
ընդունել։ **Օ** ի սոկրատէս թէ
պէտ չկարէ՛ զամ սպիտակն ըու
նել, սակայն զամ սպիտակացն

ԺԼ

(240

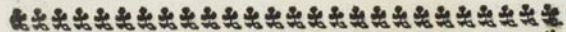
եգիտ զէուի . քանզի կարաց գի
 տել սոկրատ եթէ ամ սպիտակք
 թէպէտ այլ և այլք՝ արտադատողք
 են աչաց . այսինքն ընդ դէմ են
 աչաց . զի ոչ ընդունին աչք և
 սպիտակ գոյն զերեարս . Եւ սև
 գոյնք բաղդատող են աչաց . զի
 նման են միմեանց . վայնորիկ և
 ընդունին զերեար . Եւ ոչ եթէ
 զդոքա գիտացան սև և սպիտակ
 լինելով, այլ եկաց ոպ և էրն՝ և
 զայս գիտացան այսպ . Եւ զամ
 էութիւնս կարծիք գիտել մտօք
 առանց որակնալոյ . Եւ այլ հաս
 տատէ օրինակաւ զասացլէ այսպ
 ասելով եթէ մարմին զինչ և իցէ
 եթէ մարդոյ եթէ անշնչի որինչ
 և մարմին է՝ ոչ կարէ զհակառակ
 գոյնս ընդունել սեռնաբար ՚ի
 միում մասին և ՚ի միում ժամա
 նակի . Եւ այսպէս է ասելս թէ՝
 իմաստասիրութի այս լինի՝ զի ՚ի
 միում ժամու և ՚ի միում մասին

կարէ՛ միտքն յորժամ խոկայ՝ գի
տել վս սև գունոյն և սպիտկին։
Իսկ մարմինն անհնար է թէ այսպ
կարէ ՚ի մի մարմին սեռնաբար
այսինքն անշփոթաբէր զսև գոյնն
և զսպիտակն երևեցուցանել։
Քանզի յաղթահարեն զմիմեանս։
Լճ այս ոչ լինի ՚ի մի և ՚ինոյն
ժամանակի։ Իսկ յայլ և այլ ժա
մանակի կարէ լինիլ։ զի երբեմն
սև լինի կտաւն և երբեմն ըսպի
տակ։ Բայց ՚ի մի և ՚ինոյն ժամն
ոչ գոյ հնար սև և սպիտակ լինիլ
՚ի մի մասն։ այլ՝ յայլ և այլ մասն
՚ի մի ժամն, և յայլ և այլ ժամու
՚ի մի մասն։ Լճ զի կարի իմն յայտ
նի լիցի ասացեալս, կարէ մարդ
զիւր ձեռն սև ներկել և սպիտկ
նոյնպ և կարմիր։ Բայց այս լինի
յորժամ զսևն հանէ ՚ի ձեռացն
և ապա՛ կարէ լինիլ սպիտակ։
Իսկ ՚ի մի մասն այսինքն ՚ի մի ձեռն
՚ի մի ժամն սև և սպիտակ անհը
նար է լինիլ։ ոպ զի երևեսցի (242

խիստ սև և կարի՛ սպիտակ ՚ի
 միում տեղւոջ • այս չկարէ՛ լինիլ
 ՚ի միում ժամու • Բայց յայլ և այլ
 ժամու կարէ՛ լինիլ • Իսկ յերկու
 մասն ՚ի մէկ ժամն կարէ՛ լինիլ
 զի կարէ՛ ներկել մարդ զմի ձեռն
 սև և ըզմին կարմիր՝ ՚ի մի ժամն
 յայլ և այլ մասն • Իայց տե՛ս, զի
 Թէպէտ մարմին ո՛չ կարէ՛ ընդու
 նել զհկնկ գոյնսն սեռնաբար,
 բայց միտքն կարէ՛ ՚ի մէկ ժամն ՚ի
 մէկ միտք զհակառակ իրացն գի
 տել զգիտութի • Գ ՚ի կարէ՛ գի
 տել վս հրոյ Թէ այրեցօ՛ղէ, և
 վս ջրի Թէ զովարա՛րէ ՚ի ան ժամն •
 այսպէ և վս ան էիցս գիտէ անմո
 լար • Լս՛ յետ ըմբերանելոյ զնո
 սին՝ զիւրն հաստատէ զվարդապե
 տուի յօրինակէ՛ ան • Լ՛րդ՝ ասէ
 Թէ՛ է ան և նախախնամութի •
 ըստ այսմ օրինակի՛ է և իմաստա
 սիրութի • զի իմաստութեամբ
 կու խնամէ • Երում փառք յաւի
 տեանս ամէն •

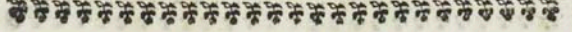
Բահ. Օ ի Թէպէտ և աւելորդ
 էր ՚ի խրնդիր անկանիլ յաղագս
 իմաս' 25 լծ. Սէ էր օրէն ասել
 ասէ վս իմաստուէ եթէ է' և է
 Թէ ոչ. քանզի է' և էացեալ է.
 Բայց սակս զճմարտութիւն հաս
 տատելոյ՝ արարաք ընդ դէմ որոց
 կենցաղն հեռի է. այսինքն նենգ
 առ իմաստութիւն. Բահ. Լըն պարտ
 է գիտել Թէ իմաստութիւն է իբրև
 զմի ինչ, և իբրև զբոլոր մասամբ
 գոյացեալ 27 լծ. Ս' ի ինչէ ասէ
 իմաստութիւն կատարեալ բոլոր.
 Բայց ունի և մասունս որովք և
 բաժանի. Օ որ օրինակ մարդս
 զի մի է մարմին որպէս բոլոր, և
 ՚ի բազումս բաժանի մասունս.
 Երկուսն և յաջս և յայլ.
 Լ' յսպ և իմաստութիւն մի է և բա
 ժանի ՚ի զանազան մակացութիւս.
 Լ' յսպ և իմաստն ունի զօրութի
 գիտուէ մի առնել սահմանաւն
 զինչ և սահմանէ իբր բոլոր, և
 բժնել մասմբքն ոպ յոլովս. (244

Ու զմարդ սահմանելով՝ զբոլոր
 մարդկութիւն մի եցոյց. և բժնէ՝
 զգոյութիւն ի կենդանս և յանկեն
 դանս. և զկենդանին ի բանհնս
 և յանբանս:

Բահ. Ս՝ ի է սկիզբն գեղեցկաբեր
 խորհելոյ 28. Էծ. Լըցոյց ահա՝
 զիմաստասիրութե զմի ինչ լինիլն.
 քանզի ոչ տայ այլոք խորհիլ գե
 ղեցկաբար իբրև զիմաստասիրութի.
 Որ զի թէ ասէ՝ թէ զէիցս տայ
 քննել զէութիւն՝ գեղեցիկ է.
 Կամ զինչէ այլ գեղեցիկ քան
 խոկալ վասն մահու. յորմէ հեր
 քումն առնէ ախտից. Լ. յսպէս
 և որ կամիյի զեր ինչ սահմանել՝
 իմաստասիրութիւնէ որ զայս առնէ.
 Որով պարտէ ասէ նախ զբնութի
 իրացն գիտել իմաստասիրութե,
 և ապա սահմանել. Լ. ծանեաք
 ահա իբրև զմի ինչ զնա:

Լ. յլ և բաժանեալ. որոյ և ասէ
 թէ ընդ բժնական հնարս ոչինչ
 պանծասցի փախչիլ. քանզի (245)

Լնա՛ բաժանի՛ ՚ի մակացուհիս և
 յարհեստս իբր՛ ՚ի մասունս։
 Օ՛ր պուիթի ասելովն և հրոյ
 օրինակա՛ն հա՛ւաստէ՛ զբանս։
 Բա՛ն։ Յորոյ ձեռն տրոհեմք ըզ
 տասն թիւն ՚ի քերականէն
 որ են այլասեռք 31. ԸԾ. Վանզի
 զորօրինակ հուրն բաժանէ յիրե
 րաց զհալելիս, այսպէ՛ և արո՛նեստ
 բաժանմանս իբրև զհուր զամ
 իր բաժանէ՛։ Ոպէ՛ զտասն թիւն
 ՚ի քերականէն։ Վերականուհի
 գրուիէ։ Լա՛ տես զի ասէ թէ՛
 սա՛ Ըհանուր արո՛նեստիւ գոյա
 նայ. այսինքն թէ՛ վս՛ամ արո՛նես
 տի կարէ՛ գրել զպիտոյն անմո
 լար։ Վանզի ընդ որակուք է։
 այսինքն թէ՛ ոպէ՛ որակն գոյն ընդ
 հանրական է ՚ի վերայ ամ էիցս,
 զի ամ ոք յէիցս կամ սպիտակ է
 կամ սև կամ այլինչ, և չէ՛ ոք յէ
 իցս որ ոչ ունի իւր գոյն, այսպէ՛
 և քերականուհի վս՛ամ արո՛նեստի
 կարէ՛ գրել զինչ և լինի։ (246

Լճ՝ այսր աղագան ընդ որակու
 Թք է քերականութի զի ընդհան
 րական արունեստ է : Ըսկ տասն
 Թիւքդ ընդ Թոճականութք են
 որ է ընդ քանակութք : Քանակն
 կամ Թիւ է կամ չափ : Լճ՝ այս
 ոչ է ընդհանրական զի Թոճակա
 նութի չէ այն քան պիտոյ իքննութիւն
 արարածոցս ու պքերակա
 նութիւն : Եւ այն ամ արնեստ.
 զի քերականն գրէ վսօդոյ Թէ
 օդ այս ինչ է և այս . և զայս ինչ
 առնէ և զայս . և վասն ամ իրի :
 Ըսկ Թոճականն չէ վսօդոյ պի
 տոյ՝ զի օդ մի՛ ինչ է : Եւ այն քե
 րականն գրէ վս հիւսնութք .
 և Թոճականն չէ անդ պիտոյ :
 Լճ՝ տէս զքանականին հարան .
 զի կամ տրոհէ իբրև զայլասեռս .
 ու զքերականութիւն ի Թոճակա
 նութէն : Լճ՝ կամ բժնէ իբրև
 զհամասեռս . ու զկենդանին ի
 բանականն և յանբանն :
 Եւ ստայսմ օրինի և բժնման (247

արոճեստ և զինքն իսկ բաժանէ
զիմաստասիրութիւն իզանազան մա
կացուիս՝ և յայլ և յայլ արճեստ՝
և ինոյն բժնական արոճեստս,
որ և սա մի է ի մասանցն իմաստա
սիրութե : Որով որոշումն առնէ
ամ իրաց և բաժանումն : ընտրել
զայս ինչ յայն իրաց, և զայն ինչ
յայն իրաց : Որպէզ զկենդանին ի
միմեանց, և զկենդանն և զան
կենդանն :

Բաժն. Եւթի զինչէ հետեւաբա
նութի և ուստի՞ եղանի 32 :
Ըծ. Եւամեցա՛ն զիմաստասիրութի
որ զամ ինչ սահմանէ՝ սահմանել :
Եւայց ասէ Թէ պարտ է զհետեւա
բանութիւն ուսանիլ Թէ զինչէ և
ուստի՞ եղանի : Եւ իբրեւ իւր հե
տեւանք ունի : ուպ մարդոյն հե
տեւանք է իւր սահմանն և զարդա
րելն զերկիր : Եւ բանից հետեւ
անք է իւրեանց սահմանն և հնա
զանդիլն մարդոյն : Եւ յսպէս ամ
իրաց հետեւանք գտանել (248

պարտէ։ Եւ յիրացն եղանի հե-
 տեանքն։ որպէս յերկնից եղանի
 շրջագայութիւն քնզի գնդաձեւ է։
 Եւ յարեգակնէն հետեւի լուսա-
 շորեւն։ Եւ ասն այսր պատճառի
 ասէ թէ՛ որ կամիցի զերբ ինչ սահ-
 մանեւ զինչ և իցէ, նախ պարտ է
 որպէս զերբն և զհետեանքն գիտել
 Եւ քանզի կամի զիմաստաւորութիւն
 սահմանել՝ նախ պարտ է ասէ գի-
 տել զհետեանք իմաստասիրութեւ։
 Եւ է հետեանք նորին զամէս քս
 գիտել՝ և սահմանել զնոսին։
 այս է հետեանք իմաստասիրութեւ։
 Եւ որդ իմացաք թէ սահմանս հե-
 տեանք է իմաստա՞, պարտ է և
 զհետեանքս գիտել։ այսինքն ըզ-
 սահմանս թէ զինչ սահման է։ Եւ այս
 ոչ միայն զբնութիւն է իցս սահմա-
 նէ, այլ և զիմաստասիրութիւնն
 յորմէ ինքն եղանի և որոյ հետե-
 անք է։ Եւ յորժամ զսա՛ անմո-
 լար իմանամք, ապա՛ կարող եմք
 զիմաստասիրութիւն սահմանել (249)

և նովա՛ն զամ իրս : Ս՛յ գլուխս
 ինն առադրէ զի կարի իմն լիցի
 յայտնի սահմանս :
 Բան : Օ՛ ինչէ սահման : Բան
 կարճառօտ յայտնիչ բնուի՛ ենթա
 կայ իրին 34 : Էծ : Ս՛յսպէս ասէ
 Թէ, բան՝ որ լինի կարճ և յայտնէ
 զբնուի՛ իրաց զինչ և լինի իրքն,
 Թէ մարդ՝ Թէ ձի, սահման է .
 և այն է որ ասի սահման :
 Լ՛ն պարտէ գիտել, զի յամ իրաց
 սահմանի բանք՝ կայ բան որ ըզ
 սեռն նշանակէ, և կայ բան որ
 բաղկացուցանէ և զատէ՛ յայլոց
 էութեց : Ս՛յսպէ և՛ի սահմանիս
 սահմանն՝ կայ բան որ իբր՝իսեռի
 տեղէ. և կայ բան որ՝ի բաղկացու
 ցիչ բառոցն տեղէ :
 Բան : Ս՛յլ զի հա՛ւաստի լինիցի
 վարդապետութիւն 34 : Էծ : ( ) ըի
 նակ զմարդոյն առնու սահման .
 զի յորժամ զմարդ սահմանեմք՝
 ասեմք, մարդ է կենն՝ բան՝՝մահ՝՝
 մտաց և հանն՝ ընդունակ : (250)

Կենդանի ասելով զսեռն նշանա
կէ . զի ոչ միայն մարդն է կենդա
նի, այլ և ամենայն շնչաւորք .
Լ՝յս է սեռական բառն .

Իսկ բաղկացուցիչ բառք այն են՝
որ յաւելու բանաւոր . Բանա
ւոր ասելով զատոյց ՚ի բան ոչ ու
նօղ կենդանեացն որոց սեռ էր
կենդանին լինիլ . Իսկ ասելովն
մահկանացու, զատոյց յանմահ
կենդանեացն . Լ՝յսն է իմա և ՚ի
սահմանիս սահմանս . (Յորժամ
ասեմք՝ սահման է բան կարճառօտ
և այլն . Բանս ՚ի տեղի սեռի է
դաւ . որն ՚ի սահման մարդոյն
կենդանին . զի ոն նա հասարակ
բերիւր իմր մարդոյն և ձիոյն և
այլ կենդանեացն . Լ՝յսպէս և
բանս սեռ է և հասարակ բերի .
քզի ամենայն բանի բան ասի .
Երտրամադրականին բան ասի
որ է այն զոր միտքն խորհի .
Եւ յառաջ բերականին բան ասի
որ է այն՝ որ ՚ի ձեռն լեզուի (25)

Եւ յայնպէս Բաղդաճ խօսից
 Եւ ճառից բան ասի։ ասպա յի
 րաւի՝ իսեռ ի տեղի առաւ բանս։
 Եւ այց պարտէ գիտել՝ զի ոչ միայն
 ի տեղի սեռի է բան ասելս ի
 սահմանի սահմանս, այլ և յա
 նունն։ զի ամ իրք բնաւորեցաւ
 իւր անուն ունել։ Արաւ մարդն
 ամ մարդոց անուն է։ Եւ շունն
 ամ շանց, այսպէս և բանն՝ սահմա
 նին է անուն ուն մարդն մարդոյն։
 Եւ զոր բաղդաճ բառքն ի սահ
 ման մարդոյն առնեն, զնոյն առ
 նէ և մարդն անուն, քանզի յոր
 ժամ ասեմք մարդ՝ ծանեալք զնա
 կենդանի բնաւոր և այլն։
 Եւ այսպէս յորժամ ասեմք բան՝
 իմացաք թէ անուն է սահմանի։
 Եւ զի չէ տիրապէս անուն ցու
 ցող սահմանի իրացն։ զի յորժմ
 ասեմք մարդ՝ ոչ իմացք թէ ինչ
 կենդանի թէ ոչ կենդանի, վասն
 այսորիկ կարօտացաք և այլ բառ
 ասել՝ մարդ կենդանի։ (252)

Լ՝յսպէս և յորժամ զանուանս
 մանի ասեմք բան՝ Թէպէտ և որ
 անուանէ սահմանի բանս՝ է և ի տե
 ղի սեռի, զի ամ իրաց որ բան է
 բան ասի։ Բայց ոչ կարացաք ա
 նուամբ միայն իմանալ զսահմա
 նի սահմանս։ Վսրոյ կարօտացաք
 յարել և ըզկարճառօտն, որ զա
 տոյց յամ երկար բանից։ ՚ի պատ
 մուեց՝ և ՚ի պսակաց 36. զի և այս
 բան է, Բայց երկար է ասել Թէ
 այս անուան մարտիկ այսպէս մար
 տեաւ և պսակեցաւ ՚ի Թգւորէն
 այս անուան։ Այլ ՚ի մարդոյն սահ
 մանն ասելով բանաւոր՝ զատաւ
 յամենայն անբանիցն, այսպէս ՚ի
 սահմանի սահմանս ասելովն բան՝
 զատեաց զանուանն և զսեռն։
 Լճ յայտնիչ բնուութե ենթակայ
 իրին ասելովն՝ զատոյց զսահման
 սահմանիս յամ կարճ բանից։
 Այլ ՚ի մարդոյն սահմանն մահկա
 նացուն զատոյց զնա յամ անմահ
 բանաւորացն • այսինքն (253

Ի հրեշտակաց: Այսպէս և աստ
ասելովն յայտնիչ բնուէ են' իր'
զատոյց յամենայն կարճ բանից:
( ) Ի բազում գոյ բան որ կարճ
և համառօտ է, բայց ոչ յայտնէ
զբնութի իրաց: Վսորոյ յաւել
զյայտնիչ բնութեան ենթակայ
իրին:

Բահ: Աստեղոյ բացագանչ
մանց 37. Լծ: Փոքր և նոճազ
ձայնն և բանն, ոպ ծանիր զքեզն:
Լճ զինչ այլ կարճ բան զայս.
բայց ոչ է յայտնիչ բնուէ իրին:
Լճ կամ մի' ինչ յոյժ: Ահա և
այս սակաւ բան, և ոչ յայտնիչ
բնութեան ենթակայ իրին:

Արպէս ասեն աստ թէ՛ զայս ամ
ասաց կինն որ ի տուփեալ երիտա
սարդին վազմանէն շարժեալ ա
սաց թէ՛ մի' ինչ յոյժ հըպարտա
նար: զի ոչ դու, այլ աստ ունի
շարժեցին զուլս իմ: Լճ ահա
յայտնի ցուցաւ թէ բան որ կարճ
լինի և յայտնիչ բնութեան (254

Ենթակայ իրին՝ սահման է և ասի.
 'Եւ այլ բանք կարճառօտ՝ այս
 ինքն որ ստորագրական սահման
 ասի, և քանզի նա ոչ զբնութի
 իրաց յայտնէ, այլ զպարագայսն.
 ասելով՝ մարդ ուղորդագրնաց
 լայնեղունգն ծիծաղական.
 Լճ թէպէտ սահման ասի, բայց
 ոչ է սահման. Էր վս. զի թէպէտ է
 կարճ բան, սակայն ստորագրակն
 սահման է և ոչ սահման. զի ոչ
 զբնութին յայտնէ, այլ զպարա
 գայսն բնութե. Եւսկ տիրապէս
 սահման այն ասի, որ բան լինի
 կարճ և յայտնիչ բնութե ենթակայ
 իրին.

Բա. Եւսկէ շատ հոմերոս 45.
 Էծ. Եւսկէ շատ զջորին և ոչ կի
 սաճի. վս զի սերմնական նշանառ
 ջորոյն էշնէ և ոչ ձին. Եւս որոյ
 ասէ թէ՝ յաղթէ՝ ի շարագրուե
 անո՛ւանց յոռեգոյնն լա՛ւագու
 նին. Եւսինքն թէ՝ էշն որ վատ
 թարէ քան զձի, յայսմ շա (255)

րադրուե նախադասեալ լինի ոպ
յաղթող . այսինքն ոպ լուծադոյն
քան զձի :

Բահ. Եւ անէժահարսուեք 47.
Լծ. Եւսեն թէ՛ նոյ յետ ջրհեղե
ղին ծնաւ որդի մի մանիտոն ա
նուն, և դուստր մի աստղիկ ա
նուն: Եւ էհարց անձ ցնոյ թէ
այլ որդի ունի՞ս . նա ամաչեաց
և ասաց թէ ոչ : և նոյն ժամայն
երկուքն այնոքիկ մանիտոն և
աստղիկ աներևութացան: Եւ որդ
ծնանին նոքա և մեռանին: Բայց
ոչ են իբրև զմեզ . զի զորինչ գի
տեն ոչ մոռանան . և զոր ոչն գի
տեն ոչ կարեն ուսանիլ, և ասեն
թէ միշտ հրսանիք առնելով՝ դա
փով և գուսանով երևին մրդին:
Եւ այց սո՛ւտ են այսոքիկ. Օ որ
և դաւնիթ ըստ հին փիլիսոփայից
խօսիցն ասէ, և ոչ ըստ իւր կար
ծեացն:

Բահ. Եւատարեալ իմաստասէրն
ժ.Օ.

կամի ոչ տենչալ անհասիցն 53.

Ը-Ծ. Լ՝որդարեւ այսպէսէ • քանզի
կատարեալ իմաստասէրն ոչ ցան
կայ այն իրաց զոր գիտէ թէ ոչ
հասանիմ. զի թէ ցանկայր անհա
սիցն, ապա ոչ էր կատարլ իմաս
տասէր. Բանզի ոչ է իբրեւ զտո
կոսահաւաքսն և զվաշխառուսն
որք միշտ ցանկան բազմացուցա
նել զվաշխն. և անթիւս կուտեն
'ի մտածուիս իւրեանց • թէպէտ
և գիտեն որ ոչ են կարօղ հասա
նիլ արդեամբք:

Բահ. Զարտօնութի 67. Ը-Ծ.
Լ՝յսինքն յառաւելուէ, կամ 'ի
գերազանցուէ:

Բահ. Բանականն և մահկանա
ցուն նախադասին մօտց և մակա
ցութեան ընդունակին 75. Ը-Ծ.
Լ՝յսպէսէ ոմ ապէ. զբանականա
վն հրեշտակաց ասէ, և զմահկա
նացուն վասն նմ անասնոց.

Օ ի հրեշտակք և դեք բազում
Ժ.Լ.

են 'ի բանականս՝ քան զմարդն և
զանասուն 'իմահականացուս։
Բան։ Տագնապին որք միանգամ
80. ԸԾ. Լ՝յսինքն որք կատարլ
իմաստասիրուէ հասանին, տագ
նապին միշտ 'ի մարմնի աստ՝ ատե
լով զամ հեշտութիս։ Օ՛ ի ոչ
այլ ինչ խոկան, բայց միայն զմե
ռանիլն. այսինքն մտածելով թէ
մահն 'ի հարկէ առաջի՝ կայ մեզ,
տագնապին և գարշին յանցաւոր
հեշտութիս։ Ուստի մինչ կան
'ի մարմնի՝ խոկան միշտ և ջանան
մեռուցանել զախտն և նորոգել
զազնո՛ւնի հոգւոյն։ Լ՝յսէ որ
ասէ տագնապին. այսէ ատեն
զմարմնոյն հանգիստն։
Բան։ 'Ի պաշտօնական անկաւ 91.
ԸԾ. Պաշտական փորձութի ըզ
հուրն ասէ։ Լ՝սեն թէ վեց ազգ
փորձութի կայր հեթանոսացն զոր
կամաւ կրէին վս ընտիր երևե
լոյ։ Լ՝յսինքն 'ի բանտ մասնէին,
'ի գետ ընկենուին, և այլն։ (258

Լճ՝ երբ զամ կատարէին՝ ի վերջն
'ի հուր անկանէին և կենդանի
'ի դուրս գային . և զայն 'ի քաջ
նահատակսն գրէին . Իսկ 'ինո
ցանէ ոմն մի ընկեցաւ 'ի հուրն
և այրեցաւ . Իլին զմարմինն ա
սէ , որ մոծիր եղև՝ և քամին տա
րաւ և ոչ թաղեցաւ .

Բահ . Օ երկոսեան զրկես 98
ւծ . Պղտին զդժոխս ասէ , և
փայլթոն զկենցաղս արեգակամբ
բերեալ . Լճ՝ ասէ թէ՝ դու կի
սակենդան գոլով ըզ գերեզման
զրկես և զդժոխս՝ զի չես մեռած .
և ըզ կենցաղս՝ զի չես գեղեցիկ
վայելօղ . Լճ՝ խնդրելովդ բժըշ
կել՝ զմահ զլանաս . և խնդրելովդ
մահացուցանել զքեզ՝ զկենցաղս
զրկես .

Բահ . Ո՛չ պարզաբեր 'ի հեռի 102 .
ւծ . Հուպ կատարումն իմաստա
սիրութե ասէ զմեռուցումն ախ
տից . Պարզաբար հեռի՝ զինքն մե
ռուցանել ընդդէմ ախտից . (259)

ԼՆՆ ՏԵՈՒԳՈՅՆ ԿԱՊԱՐԼՄԻ ԱՍԷ
ՂՆՄԱՆՈՒԹԻՆ ԿՅ :

ԲԱՆ. ԲԱՆՂԻ ՄԱԿԱԳԱԿԱՆ ԱՌԱ
ՔԻՆՈՒԹԻՆՔ ՏԱՆԴԵՐՃ ԱՊԱՌՃԱ
ՌԱՆ՝ ՄԻՄԵԱՆԳ ՏԵՍԼԻՆ 115 :

ԼԵԾ. ԼՆՍ ԻՆՃԷ ՂՈՐ ԱՍԷ, ԹԷ ՄԱ
ԿԱԳԱԿԱՆ ԱՌԱՔԻՆՈՒՄՔ՝ ԱՅՍԻՆՔՆ
ՈՒՍՄԱՄԲ Ե ԿՐԹՈՒՔ՝ ԱՌԱՔԻՆՈՒ
ԹԻՔՆ ԳԻՄԵՆ ՂԱՊԱՌՃԱՌՆ ԹԷ ԲԱ
ՐԼ՝ՔԷ ՈՂԶԱԽՈՏԱՆԱԼ. ԵՂՈՐԺՄ
ԳԻՄԷ ՂԱՊԱՌՃԱՌՆ ԹԷ ԲԱՐԻ Է,
ՍԿՍԱՆԻ ՈՒՍՄԱՄԲ ԽՈՏԵՄԱՆԱԼ.
Ե ՏԵՍԵՆԻ ԽՈՏԵՄՈՒՄՆ Ե ԱՐԻԱ
ՆԱԼՆ. Ե ՍՈՐԱ ՏԵՍԼԻ ՈՂԶԱԽՈՏԱ
ՆԱԼՆ Ե ԱՐԴԱՐԱՆԱԼՆ. ԲԱՆՂԻ
ԳԻՄԱԳ ՂԲԱՐԼՈՅՍ ԱՊԱՌՃԱՌՆ Ե
ՈՒՍՄԱՄԲ ՍՈՐԱԴԱՍԷԳ ՂԱԽՈՆ.
ԼՆՆ ԱՅՍ ԱՌԱՔԻՆՈՒԹԻՔՍ ԵՆ ԱՊ
ՍՈՒՆԱԿԻՆՔ ՈՐՔ ԶԱՆԻՆ Ե ՈՒՍՄԱՄԲ
ԼՐՆԻՆ. ՔԱՆ ՈՐՔ ԲՆԱԿԱՆ ԼՐՆԻՆ ՈՂ
ԶԱԽՈՏՔ. ՈՐՄՂ ԱՅՈՒՃՔՆ. ՂԻ ԱՅՍ
ԱՆԱՊԱՌՃԱՌ ՈՂԶԱԽՈՏ Է Ե ՈՂ ԿՐԹ
ԹՈՒՔ. ԱՅԼ ԻԳՈՒՐՈ ԽԱՌՆՈՒՆԱ
ԾՈՅ. Ե ՈՂ ԼՐՆԻ ԱՅՍԱԽԻՍԻԱ (260

խոհեմ և արի • այլ միայն ողջա
 խոհ • Լճ այս ծառայական և ան
 բան առաքինուիք են զի գտանին
 յանասունս • ոպ 'ի տատրակն ող
 ջախոհուի, և յուղտն խոհեմուի:
 Վայ և այլ առաքինուի որ յա
 ճանդուէ և 'ի պատուհիրելոյ լինի
 առանց զպատճառն գիտելոյ • և
 Թէպէտ է գովելի, սակայն ոչ է
 այնպէս որպէս ընտրողութն և կըր
 Թութ և զպատճառն գիտելով:
 Ս ի կարէ' լինիլ 'ի պատուհիրա
 նացն ողջախոհ, այլ ոչ խոհեմ
 և կամ արի • զի այսօքիկ ուսմամբ
 լինին • որ գիտենան Թէ օգուտ է
 արիանալ և խոհեմանալ:
 Բան • Բանզի և ինքն առնլով
 զնիւթ և զտեսակ 121. Էծ: Նիւթ
 ասէ զտարերս, և տեսակ զնոյնքս •
 զի տարրն ինքն ըստ ինքեան ան
 տեսէ • իսկ յորժամ 'ի միմեանս
 խառնին, ապա տեսականայ եր
 կիր և օդ և այլքն: Ս յորոյ ասէ
 Թէ իմաստասէրն առնու (261)

զնիւթն և զբաղկացել տեսակն,
 և ի նոցանէ կատարէ զաննմանա
 մասնեայս . այսինքն զտարերքս .
 զի ոչ են նման միմեանց հուր և
 ջուր: Ամ զամ կենդանիսն ասէ
 որ են նման միմեանց: Ահ թէպտ
 ոչ են միմեանց նման տարերքս,
 սակայն ծայրիւքն նման են մի
 մեանց . զի ջրոյ ցրտուի նման է
 երկրի . և երկրի չորուի նման է
 հրոյ, և այլքն: Այսոյ ասէ թէ
 սոքօք իբր գործեօք գործէ ըզ
 մարդկային մարմինս և զամ էքս.
 իսկ զայլն թողու բժշկին:
 Արստորադրական է 130 ասել
 յաղագս իրաց, զորոյ և ոչ գիտէ
 զպատճառն . որում կարօտանայ
 յաղագս ոչ գիտելոյն՝ օրինակի:
 Արպ յորժամ վս երկնից շրջա
 գայութե առնու սկզբունս, և
 բերէ ապացոյց զտուլապի շրջին.
 սակայն ոչ գիտէ եթէ էր վասն
 անդադարապէս հոլովի երկին .
 զի գիտէ միայն որ արարն . (262

զոր և օրինական երկրաջափ գը
ծին հաւաստէ :

Լւն. Որպէս յորժամ մի դեղ գի
տելով այնմ միայն պիտանանայ,
ոչ գիտելով զպատճառն 131 :

Էծ. Սին մի դեղ միայն գիտենայ
գլխացանուէն . և չգիտէ թէ էր
աղադան է դեղն այն . զի չէ՛ ի
կատարեալ բժշկաց որև զբնուի
դեղին գիտենայ . բայց զայն միայն
գիտէ թէ այս ինչ դեղ օգուտ է
գլխացանուէն . Եւ այսորիկ ասի
հըմտական . Իսկ ներհմտականն
բըզում դեղս գիտենայ զանազան
ցանոց, բայց ոչ և զպատճառն և
զբնութի դեղին . ոպ այն որ զմի
դեղն գիտէր . Եւ դրձ անբա
նաբար պահպանուի 132, այսինքն
անբանապէս պահէ ի միտքն թէ
այս ինչ դեղ այն ցանուէն օգուտ
առնէ, և ոչ գիտէ թէ էր վն .
Լայց միայն անիմաստ գիտութիւն
պահէ զյիշատակս . զոր և բըզում
անգամ և անբանքն յիշեն : (263

Լ՛՛՛՛ Եւ որպէս էջն գիտէ թէ յերեկ
Ընդ այս տեղի անցի, կամ յայս
տեղի խրեցայ :

Լսկ արհեստէ ընդ հանուր գիտութի. որ և զպատճառն գիտե նայ զարհեստիցն զորս գիտէ:

Լիամ ունակուի է ճանապարհորդ
դեռալ ճիշդ էրևակայութիւն 132.

այնպէս ունակացեալ որ իբրեւ
բնական ինչ լինիցի : (Յորս լինի
այնպէս ունակացեալ ՚ի մարդն,
մինչ զի ոպ ընդ ճանպրհ գնալ
կարգաւ կատարէ զամենայն երեւ
նակայութիւն որ ՚ի միտքն տպաւորի
արուեստն և ապա կրօն առնէ :

Ինչ յորժամ քարակոփ ոք կամիցի
տուն շինել՝ նախ ի միտքն երե
նակայէ զամ որպիսով տանն՝ և
ապա սկսանի կարգաւ կառարել
Լախ զՏիմն, և ապա զորմունս,
յետ որոյ և զձեղունս • ըստ այսմ
օրինակի և զամ ինչ: Լայց ոչ է
արժենալն այնպիսի ունակութի
իբրև զբնութ ունակութն (264

որ յառաջ գայ աներևակայութե
որպէս մարդ և անասունք :

Եւ այց թէ կամիցիս և զսահմանն
գիտել արձնեստի՝ այս ինչէ :

Եւ արձնեստէ բաղկացուի ՚ի հա
սողութէ ներհմտուե նախակըր
թեալ՝ առ ՚ի պիտանացու ինչ կա
տարումն որ ՚ի կենցաղումս 133 :

Եւ յսեն բառք ՚ի սահման արձես
տի : Եւ բաղկացուի ՚ի գումա
րումն ասէ յայլ և այլ իրաց և
ոմանց . ոպ և յորժամ կամիցին ՚ի
ձեռն արձնեստի նաւ գործել,
ոչ միայն փայտէ նիւթ նաւին,
այլ և երկաթ և մարդիկ որ գոր
ծեն և ձիւթեն : Տես ոպ յայլ
և այլ նիւթոյ և յայլ և այլ ոմանց
ապա կատարեցաւ արձնեստն .
ապա յիւրաւի յիւրում սահմանին
գումարումն ասէ զայսինչ գիտո
ղաց և զայն : Եւսկ՝ ներհմտու
թիւն նախակըրթեալ՝ այսպէս է,
որ յոյժ կըրթեալ լինի ՚ի գիտել
զարձնեստն ովոք և իցէ, (265)

Լ ապա ասեն զնա արոճեստաճոր
հմուտ։ Եւսկ' առ ինչ պիտանի որ
'ի կենցաղումս, վս զի այլ գոն
արճեստք անպէտ մարդկան զորս
Լ թոճէ։ Լորդ այսէ սահման
արոճեստի • բաղկացուի 'ի տեղի
սեռի, Լ այլ բառքն 'ի տեղի բաղ
կացուցիչ զանազանուէց • ոպ 'ի
մարդոյ սահմանին Լ իմաստուէ։
Լ յայն Լ մակացուին անսխալ
գիտէ զիւր ենթակայն Լ զպատ
ճառն։ Ոպ աստեղաբաշխն գի
տէ զերկնից շրջագայութին՝ Լ
զպատճառն թէ անբաճ գոյ զօ
րութի որ շարժէ զնա • Լ թէ ոչ
շարժէր՝ ոչ կայր երկիր 'ի հաստա
տուէ։ Լ յսպէս Լ ամ մակացու
գիտէ զիւր ենթակայն անսխալա
բար, երկրաչափն Լ այլք։

Չողախաղացութիւն 134 այն է,
որ երկու ոտիւքն իվր երկու եր
կայն ձողի կանգնին Լ նոքօք եր
թան Լ գան, յոյժ լայն Լ ընդ
արձակ քայլս առնելով ըստ (266

Երկայնութեան ձողոյն :
Բահ. Սորտ է գիտել զՏինգ
գիտնական զօրութիս . զզգայուի
և զայն 138 . Օ գայուք գիտուի
ասէ՝ զոր աչօք տեսանէ և կամ
ականջօք լսէ . և այսու գայ՝ի գի
տուի . տեսանել թէ այս տունկ
նշէի, և այս ձայն այս անասնոյ է .
Բայց այս՝ մասնական գիտուիէ .
Լարեակայութի 138 զայն ասէ՝
զոր յառաջագոյն տեսեալ լինի՝
կամ լսեալ և այժմ տպանորի՝ի
միտքն կերպարան մարդոյ կամ
այլ իրաց : Եւ այս ևս մասնա
կան գիտութիւն է :

Սակ մտածութի 139 զայն ասէ՝
որ միայն կերպարանի՝ի միտքն,
գլուխ մարդոյ և անձն գազանի,
և այլ սոյնպիսի . Օ այս ասէ թէ
լոկ դատարկ մտածութիէ, զի ոչ
գոյ այսպիսի իր :

Իսկ կարծիքն երկակիէ ասէ 139 .
է որ անպատճառ, և է որ հան
դերձ պատճառաւ . (267

ԼճԻ պատճառաւ լինի այն՝որ գի
տէ զպատճառ կարծեացն. կարէ
այն և յեզր հանել. այսինքն 'ի
գլուխ: ԼճԻ այն որ առանց պատ
ճառի կարծիք լինի ո՛չ գիտէ ըզ
ըստոյգն, և ո՛չ կարէ 'իծայր հա
նել զկարծեցեալն:

Ըսկ տրամախոհութի 140 այն է
ասէ, որ զընդհանուրսն գիտե
նայ. յորոց վերայ և խորհի հան
դերձ պատճառաւ, թէ այս ինչ է
երկիր և տունկ, և այս ինչ է մարդ
և անասուն, օդ և ծով և այլքն
ամենայն. ԼճԻ զայս ամ ոք խոս
տովանի որ այսպէս է.

ԼճԻ տրամախոհութի և միտքն ասէ
ծնանին զմակացութի 141. զի
յորժամ սկիզբն առնու իրաց մի
որ դժուարին է 'ի լսել ապացու
ցիւ լսեցնէ. ԼճԻ յերանի քզում
աստիճանօք ցուցաւ իմաստասի
րութի գոյացեալ.

Բահ: ԼճԻ ներկրաչափ ոք մի՛մտցէ
155. Լծ. Վիշատոն քանզի (268

զածաբանութիւն ուսուցանէր՝
այսպէս գրեաց ՚ի վերին սեամս
համալըսարանին իւրոյ։ Իբր զի
ասէր թէ ուսցին նախ զուսում
նականն և ապա մօղէն աստ։
Քանզի ոչէ կարելի ուսանիլ
զածաբանութիւն առանց ուսում
նականին որոյ մասն ինչէ երկրա
չափականն։

Բահ։ Անթակայութիւն իւրա
ւորք գոն՝ և մականըտածութիւն
աննիւթք 156։ Ըծ։ Սպ ձեք և
գոյնք և չափք․ քանզի եռանկիւ
նին և քառանկիւնին աննիւթք
են առանց էութե վերադնելոյ։
Եւսպս և չափն երկայն՝ և կամ
գնտաձեն։ Եւսպս և գոյնքն,
կարմիրն և սպիտակն և այլքն։
Եւթի ոչ գտանեն նիւթ յոր որա
կանան․ զի առանց նիւթոյ ոչ ե
րևին․ որպէ մոմի և մատնահարի
օրինակաւ ուսանիս։

Բահ։ Ո՛չէ կարողութի յետ բնա
բանականին յածաբանութիւն (269)

Ելանել 158: Էժ. Լճ վս զի միջակ
բնաբանականին և նախաբանակա
նին է ուսումնականն՝ ոչ է կարո
ղութ յամենեւիմբ նիւթականացն
յամենեւիմբ աննիւթն ելանել
ասէ, և նմանիլ քերթուէ առա
կին և արանցն ստոսի և փիլատո
սի, որք կամեցան զլերինսն յիրե
րաց վր դնել և յերկինս ելանել:
Լճ են ոսա և ոլմպիոս մեծա
մեծ լերինք յարեմուտս կոյս:
Լյսպ և բիլոն այնք բարձրէ,
մինչ զի ծայր լերինն ՚ի սաստիկ
բարձրութենէն իբրև զտերև
շարժի ՚ի հողմոց:

Լճ ոչ է պարտ տարակուսիլ
իբր թէ բնաբանականն և նա
ուսումնականն է 160: Բանզի բը
նաբանականն իվր նմ էիցս բնա
քննութի առնելն է. և այս լինի
և առանց ուսման իձեռն զգայա
րանացս: Օ ի տեսանեմք զեր
կին աչօք որ միշտ հոլովի, և զեր
կիր որ հաստատուն կայ. (270

Լ զմարդ որ երկու ոտիւք ընթա
նայ • Լ զանասուն որ քառիւք •
Լ զայսպէս բնախօսիմք յաղագս
էիցս առանց ուսման •

Խսի ուսումնականն է 'ի տրամա
խոհութե • Վսյ Լ մասունք ու
սումնականին՝ երկրաչափականն՝
աստեղաբաշխականն՝ երաժշտա
կանն՝ Լ թուագրերնն՝ ոչ այլով
կարողանան գիտել՝ եթէ ոչ ուս
մամբ Լ տրամախոհութեամբ •

Բանզի ամ իրք որ ուսանիլ բը
նաւորեցաւ՝ տրամախոհութեն լի
նի • ( ) Ի կարէ միտքն պարզաբը
զէքս գիտել առանց ուսանելոյ
այսպէս, զի տեսանէ զերկիր Լ
զերկիր Լ զայլինչ 'ի յէիցս Լ
զմի մի որոշէ՝ պարզաբար թէ այս
ինչ այս է Լ այս ինչ այս •

Բայց ուսումնականն ոչ լինի
այսպէս • այլ յոյժ խոհականին
մտածութիւն Լ բազում աշխատա
նօք • Վսրոյ յետ բնաբանականին
կարգեցաւ յիմաստօտիրացն, (271

Եւ այսու ելանել յածաբանէնն :
 Վանզի ոչ գոյ ճար առանց ու
 սումնականին ի բնաբանականէն
 յածաբանականն ելանել :
 Լ. Եւ վս զի երկատուի բնաբա
 նականին և ածաբանականին խիտ
 և երկար է ասէ՝ և մեծի լոողուե
 պէտս ունի, վսրոյ մեծի իրողու
 Թեցն Թողցուք զնս 161 Տես Թէ
 որքան բանէ արարեալ սբյս որ
 այժմ ոչ է իմէջ Թո՛ւի վս անըն
 դունելի լինելոյ ոմանց ատեցո
 շաց իմաստից : Լ. Բազմախիտ
 վս այնր ասէ զբնաբանականն ի
 բաժանմունքն, զի Թէպէտ ի չո
 րից տարերց գոյացան ամ արու
 ռածք, սակայն այլ բնութիւն է
 երկնիցն մարմնոյ՝ և այլ երկրի,
 և այլ մարդոյ՝ և այլ անասնոյ, և
 Թռչնոց՝ և սողնոց • բուսոց և
 տրնկոց և այլոց բնաց • և այսպ
 յանբաւս ելանէ : Վ. Եւ յիրաւի
 ասաց Թէ բազմախիտ է :

Լյսպէս և անժաբանականն զի
 յորժամ մտածեմք վս անեղուն
 և անուստութեն. դարձեալ թի
 անուր և անեղր է: Լս յաղագս
 արարչութեն թի որպէս զանբան այս
 արարածս յոչ գոյից և յանէից
 գոյացոյց և նախախնամէ՝ և բերէ
 զօրութիւն անկործանելի. և այլ
 այսպիսիք յանայնոցն տես թի
 որպէս բազմախիտ է և մեծի լսո
 ղութե կարօտի: Վսրոյ այլում
 ասաց թողուլ իրողութեանց:
Պրջ վս ուսումնականին լինիլ
 ասաց բազմախիտ, բայց այժմ ըզ
 չաւաստի կարճառօտն ասէ

ասասցուք:

Բան: Ուսումնականն քանակիւն
 գոյանայ 163: Ըծ: Որ է այսպէս,
 թուականն կամ լինի Գ, կամ Զ,
 կամ Ը, որ քանակք են և ոչ ան
 քանակք:

Բան: Բաղադրանութիւն ճշմանց
 163: Ըծ: Բաղադրան ասէ՝ որ այլ

ԺԲ

(273)

և այլ ձայնքն բաղկանան և մի լի
 նին ժիրն և բանդն, զի երաժշ
 տական արուեստն չափով և քա
 նակիւն է. Օ ի խնդրէ 'ի լարն
 Թէ որ է որ զերկապատիկ ձայնն ու
 նի, և որ լար որ զկէս ձայնն ու
 նի, և որ որ առանել, և որ որ
 նուազ: Բանզի որք գիտէին զե
 րաժշտականն՝ նա աստիճան և հա
 մարք ունէին ձայնիցն. և զայն 'ի
 լարս քնարին յարմարէին մինչ զի
 զանբանսն շարժէին յորժմ հար
 կանէին: Բայց տէս, զի ձայնքն
 և լարքն և եղանակքն 'ի չափ և
 'ի կշիռ էին. ոպ ասէ Թէ՝ խնդրէ
 Թէ որ է որ զկիսաբոլորն ունի
 ձայն, այսինքն զկէս եղանակին,
 Լաւ որ որ զկրկնապատիկն, որ է
 երկուքն: Լաւ որ որ զմակեռուն,
 որ է վեց եղանակն: Լաւ որ որ ըզ
 մակաքառեակն, որ է ութն:
 Լաւ Թուի Թէ մինչև ցայս վայր
 էին ձայնիցն եղանակք, յորս յա
 րէին և զքնարսն:

Լ Թէ այլ գոյր՝ մասուենք սց էին.
 իսկ գլխաւորք այսոքիկ. ուն և
 այժմ գոյ յիշատակն ՚ի միջի մե-
 րում. Լաւ տեւ որ և երաժշտա-
 կանն քանակէ, և ոչ անթիւ և
 անչափ. վսյ ասաց Թէ ուսումնա-
 կանն քանակիւն գոյանայ.
 Իայց ծանիր՝ որ երաժշտականն
 բանականութ գոյանայ. և ապա
 զկնի բանին և զձայնն շարժեն.
 Օ ի խնդրէ Թէ որ է որ զերկ
 պատիկ բանն ունիցի. Արաւ այն
 որ գեղ ասէ և նշանակէ՝ զմար-
 դոյ գեղ և զշէն. Լաւ որ որ զկի
 սաբողորն. ուն յորժամ բա ասէ
 որ ոչ բան կատարեաց, այլ կէս
 բանի. Լաւ որ որ զմակեռակն.
 և զմակաքառեակն. ուն յորժամ
 անդ ասեմք որ նշանակէ՝ զՏօտ
 որ է ոչխարք, և զանդաստան,
 և զՏանդերձելն. այս մակեռակ.
 Իսկ մակաքառեակ՝ ուն յորժամ
 սուր ասեմք. որ նշանակէ՝ զսու-
 սեր, և զսուր ձայն, և զըն (275)

Թացս , և զԹուիչս հաւու .
 Լաւ այսպէս բազում իրօք երա
 ժըշտականն բաժանի . Եւ զ
 այսպէս երաժշտականն զմի ձայն
 բանն ՚ի ձեռն ձայնից և եղանա
 կաց այլ և այլ գիտէ ասել . քիչ
 գիտէ զատել զտրտմականն յու
 րախականէն . Եւ նորոյ և ասէ թէ
 երաժշտականն քանակէ .
 Եւ զերկրաջափականն քա
 նակ ասէ 163 . զի թէ և տարա
 կացեալէ , բայց չափեալ և քանա
 կեալէ երկայնուք և լայնուք .
 Վայ յիրաւի և այս քանակէ .
 Եւ ոյնպիսի և աստեղաբաշխականն
 քանակէ 163 . զի զերկնային մար
 մինն գիտէ քննել . Լաւ երկինքն
 գնտաձև և բոլորէ . Լաւ թէպէտ
 անբաւէ սակս մեծութեն , սակայն
 ընդ չափովէ անկեալ և ընդ քա
 նակիւ . ոպ գիտէ որ արարն .
 Օ ի ամենայն որ բոլորէ նախ
 չափեալէ . և ապա կարէ գնտա
 ձև լինիլ Թիպէտ և իմէնջ (276

ոչէ չափեալ՝ այլ՝ քանակ է • զի
'ի իշխ ժամն մի հոլով առնու • և
այս ցուցանէ թէ չափեալ և քա
նակեալ է որով ուսումնականն
գոյանայ •

(արուեստի քանակ 163 զայն ա
սէ՝ որ 'ի բազմացն մի ինչ լինիցի •
ոպ որմ որ 'ի ձեռն շաղկապաց
մի է եղեալ • Իայց օրինակ է • ոպ
և ասէ՝ եթէ զօրուք հատանես •
այսինքն մտածուք միայն և ոչ
ազդամամբ • զի եթէ ազդամամբ քե
նես • ցնդին քարինքն 'ի միմեանց
և անկանի որմն 'ի մի եղելոյն • Եւ
տես զի զերկիր շարունակ քանակ
ասէ՝ և յիրաւի՝ • զի թէպէտ մի է
սակայն բզումք 'ի մի շարեալ են
ըստ օրինակի որմոյդ • զի նն պար
սից՝ հայոց են կցեալ լերունք •
և այս օրինակաւ ամ աշխարհն •
Դարձլ քարինքն 'ի հող և ծով
և կրղզիք և գետք և բոյսք և
տունկք՝ և անասունք և մարդ
մի երկիր ասի և են • (277

Որ զի Թէ իմանալի գծիւ բա
ժանես՝ հատանին ՚ի միմեանց :

Լ՛՛՛՛ իմանալի գիծ 163 ասէ զայն՝
որ մոռք որոշէս ՚ի միմեանց ըզ
քարն և զհողն, զլեռն և զդաշտ :
Լ՛՛՛՛ իմանալի գիծ ասէ՝ որ իմա
նաս միայն • զի ոչ կարես զգալի
գծով որոշել ոմ զորմ որ օրինակ
էր • զի որմոյ գիծն է զգալի • զի
տեսանես զգիծն իմէջ երկուց քա
րանցն : Լ՛՛՛՛ վասն այնր իմանալի
ասաց՝ զի ոչ տեսանես զշարունա
կեալ երկրիս մասունքն բժնեալ
զգալի գծիւ • այլ՝ իմանալի ան
տես միջոցաւ կարես ասել Թէ
այս լեռն յայն կցեալէ՝ և այն
՚ի յայլ • ոմ քարինքն ՚ի յորմն •
վասն որոյ շարունակ քանակ
ասաց զերկիր :

Իսկ տարորոշ քանակ 164 ասէ
զայն որ ոչ են կցեալ ՚ի միասին,
որպէս Թիւքն • զի Թիւքն ըստ ին
քեան զատ ՚ի զատ առանձինք են •
զի այլէ մէկն և այլ երկուքն, (278

նոյնպէս մինչև 'ի տասն հատեալք
են 'ի միմեանց, Լճ թէպէտ տասն
յերկու ճագէ է գոյացեալ, բայց
ոչ ունի այլ թիւ 'ի մէջն որ իբ
րև գիծ շաղկապէ՝ զինքենս առ
իրեարս: Եւ այսպէս են, ոպ արե
գակն՝ և լուսին և ամ աստեղքն.
այսպէս և թիւքն որիշ որիշ ան
ձինք են: Որպէս և ըստ ինքեան
ասէ 165 զայն թիւն որ մինչև 'ի
տասն է. զի ինքեանք ըստ ինքենց
անձինք են կատարեալք:

Լճ բաղազանեալ զայն որ ասէ՝
Ե և Ժ. որ է ԺԵ. և թէ՝ տասն՝
երկու է է: Լճ այս որ մինչև 'ի
տասն է՝ ոչ է բաղազանեալ. այլ
այն որ անտի իվեր շարին թէպէտ
և ոչ յատուկ է բաղազանեալ
այլ ասի՝:

Լճ ասէ թէ տարորոշ քանակն
պատուական է քան զշարունակն
167 այսու օրինակաւ. զի կարօղ
գոյ 'ի միում ժամու երկու կեր
պարանս ցուցանել:

Ու թիւք որ տարորոշ և ըստ
 ինքեան քանակ է՝ ցուցանէ զայս
 ինչ ՚ի միում ժամու զբոլոր և զե
 ուանկիւնի : Ու յորժամ բազմա
 պատկել սկսանիս զհինգ թիւն
 ասելով հնգիցս հինգ՝ լինի ին
 այս է բոլոր : զի ՚ի հնգէ սկսան
 և ՚ի ե աւարտեցան : Իսարձ և
 նոյն թիւ է և քառանկիւնի :
 Իայց պարտ է գիտել զարհեստ
 քառանկիւնի բառիցն և է այսպէս .
 զի սկիզբն ամ քառանկիւնից և
 եռանկիւնից և ե և զ և ամ թիւոց
 միակն է : Եւ յորժամ կամիս քա
 ուանկիւնի թիւ առնել՝ այսպէս ,
 նախ դնել զմիակն և թողուլ ը
 մէջն երկու՝ և առնուլ զչորսն :
 և դրձ թողուլ ընդ մէջն զ՝ և
 առնուլ զինն : և թողուլ զ՝ և
 առնուլ ժձ : և թողուլ ը՝ և առ
 նուլ ին : Եւ այս ինն քառան
 կիւնի է և բոլոր : Եւ այս և լ զն
 բոլոր է և քառանկիւնի : Եւ բո
 լոր՝ զի սկսեալ ՚ի վեցէ՝ (280

'ի զ անարտեցան : Եւ քառան
 կիւնի, յորժամ 'ի իեն Ժ Թողուս
 և առնուս լի : զի ըստ առաջին
 Թողունածոցն որ 'ի մեկէն մինչև
 'ի չորսն Թողեր՝ քանի կամենաս
 յերկարել զքառանկիւնի Թիւդ՝
 ԲԲ յաւելցո՛ 'ի Թողուլդ : Որպէս
 Թողունի 'ի մեկէն մինչ 'ի չորսն՝ Բ.
 Եւ 'ի չորից մինչև յինն՝ Դ.
 Եւ յըննէն մինչև 'ի Ժզն՝ Ղ.
 Եւ 'ի Ժզէն մինչ 'ի իեն՝ Ը.
 Եւ 'ի իենէն մինչ 'ի լին՝ Ժ.
 Եւ այսպէս յորժամ ԲԲ յաւելցը
 նես 'ի Թողուլդ ըստ առաջին Թող
 ւոյն որ 'ի մեկէն մինչև 'ի չորսն,
 քանի կամիս յերկարես զքառան
 կիւնիդ :

Եւ արձկ և եռանկիւնին այսպէս,
 որ դնէ առաջին զմէկն՝ և Թո
 ղու մէկ մի և առնու երեք :
 Եւ յետ երեքին կրկնապատկէ՝
 զԹողուլն և առնու զվեցն :
 Եւ Թողու Գ և առնու տասն :
 Եւ այսպէս մի մի յաւելու (281)

զթողուլն ըստ առաջին միոյն որ
'ի մեկէն մինչեւ յերեքն :

Եւ այսպէս Եւանկիւսնին դնէ ըզ
մէկն և թողու երեք և առնու
զհինգն : Եւ թողու վեց և առ
նու յէք : և այսպէս 'ի կարգն ց ց
յաւնելցնէ 'ի թողուլն :

Եւ յսարճեստ է և 'ի զանկիւսնին :

Եւ այսր աղագաւ պատուական
համարեցաւ զտարրորոշ քանակն
քան զշարունակն . ոպ զի 'ի միում
ժամու զանազան կերպարանս բե
րէ . ոպ ի էն որ եղև բոլոր և քա
ռանկիւսնի : Եւ այսր ասէ թէ
թուականն առաջին է . զի ըստ ին
քեանց անձինք են թիւքն զատ
'ի զատ : Եւ յետ այսր է երաժշ
տականն զի բաղազան է 'ի բանից
և 'ի ճայնից և յեղանակաց , և դար
ձեալ 'ի փողից և 'ի քնարաց ապա
գոյանայ :

Եւ յետ այսորիկ երկ
րաչափականն . զի անշարժ շա
րունակ է և պատուական քան
զշարժականն :

Լ՛՛ն ապա աստեղաբաշխնն որ
 շարժուն շարունակ քանակ է.
Շարժուն որ միշտ կու շրջի.
 և շարունակ՝ զի երկինքն յոլով
 պարունակ ք են, յոր առ կայաց
 են լուսանորացն անձինք և ամ
 պարունակ ք ՚ի մի շարեալ միշտ
 շրջին. **Ս**այ ասաց թէ նախ այն
 է որ հաստատուն կայ. քան այն
 որ շարժի. **Ս**պ նախ է լինիլն քան
 այսպէս լինիլն: այսինքն նախ
 փայտն, և ապա նշին կամ ընկու
 զին. **Լ**՛՛ն նախ կենդանին՝ քան
 զմարդ կենդանին կամ անասուն
 կենդանին.

Լ՛՛ն թոճականին յարակայանայ
 համարողականն. բայց զանազա
 նին այսու, զի թոճականն զբնու
 թին քննէ և զմէկն և զերկուքն
 և զերեքն և զչորսն ք ասէ.
Լ՛՛ն երաժշտականն որ բանի՛ն և
 ձայնի՛ն և յեղեալ փողք և քնարք.
Լ՛՛ն երկրաչափականն՝ որ պարա
 նով զերկիր բաժանեն. (283)

ԼճԸ աստեղաբաշխնին ամ գըն
տաձև իրք. անիւ, սայլ, կունդն,
և այլ սոյնպիսիք: Բայց աստեղա
բաշխակունն յերկնից բոլորն միայն
և ոչ այլուր ՚ի գնտիցս:

Բահ: Սպ պատահումն ՚ի պատա
հումն 175. Ըծ: Սովորութի է սր
զգոյնն պատահումն ասել:

Նոյն և զբնութք ջերմութիւն.
ոպ պըղպեղն և կիրն երկուս ու
նին պատահումն. մի զգոյնն՝ և
մի զտաքութիւն. զի պղպեղն և
կիրն բնութք տաք են որպէս
և այլ իրք:

Բահ: ՚Ի միողէ և առ մի 176. Ըծ:
Բազում իրք կան որ ՚ի միողէ են
սկսեալ և առ մին հային: Սպ որ
՚ի բժշկէն են եղեալ դեղք և
այլք, և առ մին հային առ առող
ջութիւն: ԼճՈՐ ի հիւսէն ելա
նեն՝ և առ մին հային առ շինու
թիւնն: ԼճՈՐ յիմաստասիրէն
եկանեն և առ մին հային առ ՚ի
նմանիլն այ: Սպ ասաց՝ (284

այս իրքս որ 'ի միօջէ՛ ելանեն և
առ մին հային՝ անորիշք են յիրե
րաց • այսինքն անբակտելիք • զի
նմանք են միմեանց 'ի միօջէն ելա
նելովն • Լ՛՛հ դարձել և անթիւք՝
զի շատք են :

Բահ. Խսկից և անխսկից 178:ւ-ծ.
Խսկ ասէ գոյիցն • և անխսկ որ
ո՛չ գոյ է • Որպէս և յառաջ ըն
թացեալ ասէ թէ՛ այս ինչ և այս՝
իբրև զիսկ բաժանի իբրև զգոյ •
որ է՛ կենդանին 'ի բանականն և
յանբանն : տէս որ գոյիցն իրք
ասէ • 'Խարձլ և այս ինչ իբրև
ձայն բաժանի ասէ • զոր անխսկ
կոչէ • զի այն որ իբրև զձայն բա
ժանի, ո՛չ է գոյ 'ի բաժանումն,
այլ իբրև զձայն • Ոպ ասէ թէ՛
այն որ պտճումն 'ի պտճումն բա
ժանի և այլք՝ յանգոյիցն է պատա
հումն և բաժանումն • ո՛չ իբրև
իրք և ո՛չ իբրև ձայն • այլ իբրև
գոյն և պատահումն բաժանի :
'Ի ԴԹ պրակին ասէ թէ՛ (285

անհատքն մամբք ցուցանին 182 :

Լ՝յսինքն թէ՛ բազումք են , և
անձն անձն որոշին ՚ի միմեանց :

Իսկ տեսականն և գործականն ՚ի
միմեանս են յարելք և միմեամբք
ապա՛ կարեն կեալ :

Ո՛չ փոքր անյայտ ինձ զարմա՛նք
և հիացումն անճառական , որ
հրաշալի աշակերտեալն արիստո
տէլի իմաստուէն՝ այն քան լցեալ
գոյր յիմաստից , մինչ զի ծանե՛
զգիտութիւն . Ս՝ոյ և հա՛ւաքէ՛ որ
գտանէ զգերագոյնսն :

Ի ուժմունք Բանից ոմանց
Սահմանացն Ղաւթի Ներ
գինացւոյ Լ՛նյաղթ Փի
լիսոփայի Ս՛ինչև
ցայս վայր :

Լ՛ Ե՛ Բ՛ Բ՛ ընդ հօր
ևսք հոգւոյն Փառք
Յա՛նիտեանս
Լ՛նն :

Ս'էհնուրիւն զաւրի ժիւիսոփայի
 որ է՝ 'ի հասարակ 'Արիւն աստի որ զ
 Սահմանայն Լմաստասիրութեան :
 Լճայեալ 'Արիւն, Լճայ 'Արիւն
 Լիւրիւնիւնի հայոց : 'Ի խնդրոյ Ո-
 բոն Սիրուի Լմաստասիրութեան :

Խ 'Ն Գ Ի Ի Ր Հ Ո

Գեորգիան և հաւատով
 և սիրով հայցողաց անհրաժեշտ
 տալ յօժարութեամբ ըստ հրամանի
 ան թէ ամ որ խնդրէ 'ի քէն
 տուր : Ժող. 5. 42 : Ո՛ր յաղթա-
 տուին հայեցով անձին որ տայն,
 այլ 'ի ջերմութի կամաց հայցողին :
 քանզի արդար է հրամանատու
 և ըստ կարի՛ պահանջէ յիւրոցն :
 ուն 'ի մեծամեծաց յոլովս, և յաղ-
 քատաց նո՛ւազս : Լստ որում և
 մեք ըստ հրամանի տուողին մեզ
 բան՝ տացուք զխնդրելիս բանի
 մեկնութի : Որ թէպէտ դուզնա-
 քեայն քանակիւն, այլ յոգնակի
 է որակութեամբ :

Այլ որքան է զօրութիւն պարունա
 կեալ 'ի սմա իմաստից՝ բացայայ
 տել ձեռնարկելով . այլ որքան
 մերս տկարութիւն տեսանել կարաս
 ցէ . իբրու 'ի դէպէ 'ի ճանապարհ
 պատահելոյ անձին՝ և աշխարհա
 ծուփ հոգօք խամրացելոյ մտաց .
 Իսկ զկատարելն տեսութիւն այլով
 Թողցուք հզօրագունի յիմաստս
 և կատարելոյ . մանաւանդ տեղոյ
 և ժամանակի պատշաճ ունողի .
 Օ որս և դիցուք առաջի պարզ
 և համառօտ բանիւ , փոքումբք
 զմեծամեծսն կշռելով .
 Արդ՝ խնդրել է 'Նախ' Թէ
 զինչ պատճառաւ այսոքիկ
 բանք ստորագրէք եղեն յիմաստա
 սիրէս յաղագս բարւոյ և չարի .
 Երկրորդ Թէ զինչ բարին է և
 զինչ չարն . և ուստի՞ է սկիզբն
 երկոցունց : Ահարդ՝ պատճառ
 խօսելոյ իմաստասիրիս ըզգիւրս
 զայս՝ որոյ կատարումն այս բանք՝

է այս ինչ, Բանգի պիճուոն ոմն
 իմաստակ' ի մնումն և որք լնմա՝
 զիմաստասիրուի որէ անծային ի
 վերուստ իջեալ պարգև առմար
 դիկ' ոչ գոլ ասացին: Եւ այլք
 ոմանք զգարն անեղ և բնուի ու
 նօղ զնա գրեցին՝ կամ ի բնուի
 Խսկ այլք ևս չար՝ յայ ազդեալ
 ասացին զգարն ի սիրտս մարդկան
 ուն զբարին: Եւ յսր աղօժն Տարկ
 եղև ճշմարտախոճ այսր իմաստա
 սիրի որ սեռիւ և աշխարհաւ ը
 հայկականաց՝ և վարժիւք ըստ
 հելլենացւոց, գրել զայսոսիկ լ
 դէմ այսր խնդրոյ: Օ ի մի՛ մար
 դիկ մոլորեցին դժնդակ այս խա
 բէուք, կարծեւ զգարն անեղ՝ կամ
 յանեղէն այ եղեալ: Եւ որք զայս
 գիտացը՝ ասասցուք զինչէ բարին
 կամ չարն և ուստի՝ և որ առա
 ջին ի սոցանէ: Օ ի յրժմ զայսո
 սիկ ծանիցուք, դիւրաւ մոցուք
 ի քննուի առաջի եղեալս բանի:

Ա

րդ՝ էիցս ամենեցուն առա
ջին է անութին. անեղ գո
լով և անսկիզբն և պատ

ճառ գոյութեան ամ եղելոց:

Նոյն է և ճրջմարտիւն բարի և
բնութ: Աստիւր ինքեան տիրապ
բարւոյն ասելոյ, չի՛ք ոք բարի,
բայց միայն ան ճիշտ և անաշխար
բարութ. քանզի աղբերաբար հե
ղեալ զբարին որ յինքեան, արար
չագործեաց զբարի արարածս:

Օ բանաւորացս բնութի տիրա
կան, և զանբանիցն ծառայակն,
և զամսն բարիս յորս ոչ գոյ երե
ւումն չարի: Ասկոմն յանմար
մին բանաւորացն որ և նա բարի
էր ըստ համացեղիցն լոյս անուա
նեալ և արուսեակ, (Լաւ) 14. 12
զանձն ի շնանութն ի կիր արկեալ
ապստամբեաց յայ, հպարտութե
ախտիւն վարակեալ. և կոչեցան
ստեյ որ է հակառակ. վս հակառակ
գոլոյ արարչին. (Լ) անկեւ յերկ
նից իբրև զփայլակն, շի՛ 10 (290

սիրեաց զչարութի Տեռանալով
 ի բարւոյն . և եղև և անո՛ւանե
 ցա՛ն չար . այն որ երբեմն ի լինե
 լուեն էր բարի . և եղև գտակ
 չարեաց և Տայր : Սերմանեաց ըզ
 իւրն գտեալ չարութի և առերկ
 րածին բանա՛ւորս : Որում թոյլ
 տո՛ւեալ արարչին ըստինքնին իւ
 րոյ դատաստանացն լինիլ ըստ ո
 ղում ախորժեաց յապրստամբու
 թի չարութե պատերազմելով ընդ
 մարդկան եօթեամբ դարուք կեն
 ցաղոյս այսորիկ : յամանսկայս
 արարեալ և օր, զի տանջեսցի ըստ
 իւրոյ չարութեն և վս պատճառ
 լնելոյ չարանալոյ ազգի մրդկն :
 զորոյ զօրէնս տանջանացն միայն
 արարիչն գիտէ ամ բնութեց :
 ԼԹԷ Տրով անշիջահանա՛ն որպ
 ինքն ասաց ի պատրաստեալն սա
 տանայի . ԳԻՊ՝ 25.41. ԼԹԷ սառնա
 մանեօք որպէս այլքն ասացին :
 ԼԹԷ այլինչ աննիւթական և
 նորագոյն տանջանօք :

Լ՝ առի՛ ուն սկիզբն և պատճառ
 և ուսուցիչ ուղիղ բարեաց
 ամցն անձ • սոյնպէս սկիզբն և
 պատճառ և ուսուցիչ ամ չարեց
 ստեղծէ։ Լ՝ ճշմարիտ բարին ո՛չ
 այլինչէ, բայց առնելն միայն ըզ
 կամս բարւոյն նոյն • և կամք նոյն
 զոր պատճառնք նոյն ուսուցա
 նեն • Եւսոյնպէս և չարութի ո՛չ այլ
 ինչէ, բայց առնելն զկամս չարին
 ստեղծի • և կամք ստեղծի են արտա
 քոյ կամացն նոյն հաւատք և վարք։
 Լ՝ որպէս զբոլորն և զծայր բա
 րեացն անձ ունի բնութիւնն, նոյնպէս
 զծայրագոյն չարն և զբոլորն ին
 ստեղծ ունի ստեղծ կամսն որութիւն։
 Իսկ մարդիկ որք ՚ի բարւոյն մա
 սին են՝ ո՛չ կատարելաբար ուն զան
 անխառն ՚ի չարեաց, այլ մասնա
 ինքնաբար ունին զբարին առան
 լութիւն և նոյնազոյն քան զընկերն։
 Եւսոյնպէս և որք ՚ի չարեացն են
 սասման, մասամբ են ընդ ունակ
 չարութե առանձել կամ նոյնազ (292)

Քան զընկերս. և ո՛չ բովանդակաց
և անխառն 'ի չարեաց որպէս և
սատանայ. Լճ՛ արդ՝ զայս գիտա
ցեալ իմաստնոյս խօսի զայսոսիկ
յաղագոս բարւոյ և չարի
ասելով:

Լճնայի. չար ասելի: Լճ բնութէ
բարի. վայ և անփոփոխելի ոպ
վերգոյնդ ցուցաւ. Լսկ արարէն
'ի նմանէ բանականացն սեռք՝ ո՛չ
բնութ և անփոփոխելի ունին զբա
րեացն մասուռնս ըստ այ, այլ՝ կա
մօք և ստացական. Սայ որք բա
րեաց գործոց լինին չեռուօղք
մարդիկ՝ այ եղել նմանօղք՝ 'ի բա
րեացն խառնեացին դաս: Լսկ
չարեացն գործօղք ըստ չարին
խրատու՝ ստնյի նմանեալք ընդ
նմին ընկալցին զտանջանս յայ:
Սայսրիկ ասէ՝ ամ չար տանջելի:
Որէ առաջին չար ստնյ. և երկրորդ
որք 'ի մարդկանէ սիրեն զչարուի
և լինին չարք. կամ չաւատով կամ
գործով կամ երկոքումք: (293)

Լճ՝ տանջիլն՝ աստ հոգւով յոր
 Ժամ ծնյ եղեալ մեղաց՝ հ-՝ 6.20
 տանջին՝ ի խղճէ մտաց. և անդ հո
 գւով և մարմնով՝ ի հուր գեհե
 նին ընդ ստնյի։ Այնպէ և ստնյի
 տանջանք՝ աստ ի փառաց անկա
 նելովն և չար փոխանակ բարւոյ
 լինելով. և անդ յաւիտենական
 ազդամամբ ընդունելով յանձին
 զտանջիլն ըստ գրեցելոցն։
 Լ՝ յսէ ասելն Թէ՝ ամ չար տան
 ջելի։

Ա՛հ ոչ ասելեալ անապատիւն։ Տանջնք՝
 գոյացուե իրի ապականութե են
 պատճառք. զի ոպէ հոլթիւն որ
 ոչ տանջի՝ անապական է բնութե,
 նոյնպէս և որք տանջին՝ ապակա
 նացու են։

Ա՛հ ոչ անապատեացու անեղ։ Բնութե
 բարին որ է ամ՝ անկարելի է նմա
 փոփոխումն ընդունիլ ի հակա
 ռակնկոյս որ է չարն։ Լճ զի ոչ
 լունի չար յինքեան՝ ոչ տանջի։
 Լճ զի ոչ տանջի՝ ոչ ապկնի։ (294)

Լ՛՛՛՛ որ ոչն ապականի անեղէ և
ոչ եղական որ է ինքն ԾԺ :

Խսկ արարած բնութի բանակա
նաց զի ոչ են բնութ բարիք և
ոչ բնութ չարք, այլ՝ անձնիշխա
նութ են յերկոսին . վսյ՝ ՚ի չարին
մասին եղէլքն տանջին : Լ՛՛՛՛ որք
տանջին՝ ապականին . և յայտնի
տան զցոյցքն թէ ոչ են անեղք,
այլ՝ եղականք : Լ՛՛՛՛ զի եղականք՝
փոփոխելք . քանզի յանէից փո
փոխեալք առին զէութի . և այսպ
փոփոխեալքն այլայլին ոպ և կա
մին . ՚ի բարւոյն ՚ի չարն, ՚ի չա
րէն ՚ի բարին : Խսկ անեղն անփո
փոխելէ միշտ ՚ի բարւոյն, վսյ
և անապական : Լ՛՛՛՛ այս է զոր
ասէ թէ՝ ոչ ոք ապականացու
անեղ :

Լ՛՛՛՛ չար ապականացու : Զարն ասէ
՚՛ ոչէ բնութիւն գոյացական .
զի ոչէ ստեղծուած արարչին .
այլ է պատճառ ապականութ բա
րւոյ ստեղծուածին խառ (295)

ներլուծն ընդ նմա: Ոպ Տիւնանդու
 Թիւն առողջութե՛ և մահ կենաց:
 Օ ի ըստորում Տիւնանդութի և
 մահ՝ ո՛չ են առանձնաբեր էութիւք,
 այլ՝ յայլումն ներգործ են:
 Լա՛ն եթէ ոչէր էութի ախտաւոր
 և բնութի մահկանացու, ո՛չ ներ
 գործէին սոքա զիւրնցն զօրութի:
 Լ՝ յսպ և չարութի եթէ ոչ գտա
 նէր հոգի բանաւոր և անձնիշ
 խան, ո՛չ ունէր էութիւն:
 Լա՛ն այսպէս խաւար ո՛չ ունի առ
 կայանալ մերձ անըստուներ լու
 սոյն: Եւրոյնպ և չարութի ոչ բնաւ
 հպի յէութի որ բնութբ և միշտ
 ունի զբարին որ է՝ ամ: Սպ յա
 լեւութե՛ Զար ուրեմն ոչէ անշ:
 Լաթէ ապականացու է ասէ չարն
 ոպ վերագոյնդ ցուցաւ, ապա չէ՛
 անեղ: զի Թէ էր անեղ ո՛չ ապա
 կանէր: Սպ զի բնութի որ զանե
 ղութի ունի յինքեան որէ յատուկ
 ամ՝ անմահ և անապական է:
 Իսկ որ ապականի,

որպէս ո՛չ էր և եղև, լուծանի
դարձեալ յոչեռութի ապակա
նութիւն:

Ահա ըստ բնութեան չար: Ա՛ի՛ խաբես
ցին մարդիկ կարծել զոք՝ բնու
թիւ ունել զչարութի. զի բնութի
ամ՝ այլ ստեղծուած. և ստեղ
ծեալքն յայ բարի են յոյժ. ու
վկայէ՛ բանն: Ծնւդոյ 1: Ասկ ե
թէ ոք զմասանց հոգւոյս որ ՚ի
մեզ զբարկուէ և զցանկուէ զա
ռաւելութի և զնուազութի կար
ծիցէ բնութի բարւոյ և չարի լի
նիլ՝ սխալէ: զի կամք՝ բնութե ծա
ռայէ և ո՛չ բնութինն կամաց:

Այն ամ ինչ որ կամացն հետևի
ո՛չ է բնաւորական, այլ եկամուտ:
Այ բարկութե բոցոյ առաւելութի
շիջանի յերկիւղէ, և ցանկութիւն
յամօթոյ: Ահա զի ո՛չ են ապրս
տամբք ՚ի կամացն հնազանդութե,
այլ ծայրեն անձնի շխանականին.
Վայ յիրաւի՛ ասէ իմաստերս թէ՛
ոչ ոք ըստ բնութե չար: (297)

Լճ Վահ շի չար՝ առարկուի է : **Օ** ա
 ռաջին ասացեալսն յաջորդօքս
 հաստատէ • չարն ո՛չ է բնութի
 ասէ, այլ առարկութի • այսինքն
 արկումն 'ի բնութիս : **Ա**յ յանօթ
 արկեալ իրօինչ՝ օտար է և ո՛չ յա
 նօթոյն բնութէ • այսպէ չարութիւն
 թէպէտ մտանէ յոք բնակիլ՝ ո՛չ է
 'ի նորին բնութէ : **Լ**ճ յայտ անտի
 է, զի յորժամ կամի՝ արտաքս հա
 նէ յինքենէ • իսկ 'ի բնութէ մա
 սանցն անկարելի է հանել յանձ
 նէ թէ և կամի : **Վ**արձկ՝ է նման
 չարութի անմաքուր զեռնոց, որոց
 հեղձեալ յըմպելիս մաքուրս՝ պղղ
 ծի սքն խառնելովն ընդ անսքնի
Այսպէ և չարութեն մտանելով
 'ի բարի արարածն այ, 'ի չարութի
 ըստ ինքեան զբարին դարձուցա
 նէ : **Լ**ճ զի այս այսպէ է, յաւե
 լու ասել :

Ա՛չ որ առարկութիւն գոյացութիւն է :
 Այսինքն թէ ո՛չ 'ի սկզբան լի
 նելութեան մերոյ ընդ մեզ (298)

Գոյացաւ չարն • այլ յետոյ սպըր
դեալ 'ի չարին խաբէութեց և
յանձնիշխան մերոյ կամաց ար
կաւ 'ի բնութիս։ Այսոյ ոչէ նա
գոյացուի առանձին, այլ 'ի գոյա
ցեալն մտանելով բնութի, գոյա
ցուցանէ 'ի գոյացելումն զիւրն
ներգործութի։ Լաւ կարծիս տայ
անմըտաց՝ առանձին իւր ունել
զգոյութի։ Յայսոսիկ լուծումն
յաւելու,

Լայառքեմ չարն ոչէ գոյացութիւն։
Լաւ յիրաւի, քանզի չէ բնա
ւորական • զի թէ որ արկանելով
'ի բնութի չէ գոյացուի ոպ և ոչ
գոյնք որակաց 'ի մարմնի, ոչէ և
չարն գոյացութի քանզի առար
կութի է և նա։

Լայ ընդ Գիմախ (ասէ) միեանց աղա
խանիչ։ Լայսինքն բնութենն հե
տեի • քզի ցրտութի և ջերմութի
խոնավութի և չորութի հակառակ
գոլով միմեանց ապինեն զիրէրս։
Այս յաւելու ասել, (299)

Հայտնաւի՛ր որքեմն ոչ էի անապայտանք ։

Ուն բարի և չար՝ արդարու լի և
անիրաւու լի՝ ստու լի և ճշմարտու լի
ապականեն և ապկնին յիրերաց ։
Վանզի յորժամ մտանէ՝ ի սցնէ
յանձն և առկայանայ ի նմին ա
խորժաբար, հարկ լինի հակառա
կին իւրոյ արտաքս ելանել ։ մա
նաւանդ թէ լուծանիլ յապակա
նու լի ։ Եթէ բարին մտանէ՝ չարն
եղծանի ։ և եթէ չարն՝ բարին ։
Երկոցունց իմիասին լինիլ անկա
րելի է ։ որպէս ոչ լուսոյ և
խաւարի ։

Ոչինչ անեղ խոտիւտէ ։ Յէիցս ոչ
ինչէ անեղ բայց միայն անձ ։
Եւ զի անեղ նորին աղագաւ և
անփոփոխելի ։ Վանզի ոչ ըստ ա
րարածական բնուէ յոչէից փո
փոխեալ եկն ի լինելու լի, ուն զի
և յայնմանէ ճնր լիցի փոփոխելոյ ։
Եւ յլ ըստ որում անեղ գոլով
է ուր անփոփոխելի է և բնուէ ։
և որովք ընդ բնու թեամբն (300

պարունակին բարեացն մա
սամբք :

Լճ խոփոխելի բարին պարտեալ 'ի չա
րէն : Լճական բնութիւնք քանզի
փոփոխելիք են էութիւն փոփոխելի
և բարին առնս : Լճ զփոփոխա
կան բարին պարտեալ ասէ 'ի չա
րէն , ոչ զօրութիւն չարին և տրկա
րութիւն բարւոյն , այլ յորժամ ու
նօղ զբարին անձն նախա յօժար
կամացն ընտրութիւն տեղի տայ չա
րին , յայնժամ բարւոյն փախու
ցեալ 'ի չարէն զոր յաղթիլ ասէ ,
ոպ լոյս 'ի խաւարէ լինի ճա
լածեալ :

Բարի ուրեմն ոչէ տեղ : Ոպ ճարտա
րապետ զշինուած՝ այսպիսի և իմաս
տասէրս յարմարապէս կարգէ ըզ
բանս : Եւ ասէ երոյց վս չարին թէ
չէ անեղ . և ոչ անապական և ոչ
առանձին և ոչ արարած այ :

Եւ յլ 'ի կամս ազատութե մերոյ է
էացուցանելն զնա 'ի մեզ կամ
յոչէութիւն փոխել :

Օ սոյն և վս բարւոյն ասէ թէ
 ոչէ անեղ . և զիարդ ոչէ անեղ
 բարին . զի ահա անոր բարին է
 նոյն և անեղ . և զի անեղ՝ նոյն
 և բարի անփոփոխելի . **Եւ** զայս
 ոչ վս առ անոր բարւոյն որ բնու
 թիւ է և ոչ փոփոխամբ՝ ասէ ,
 այլ յաղագս որ առ եղական բը
 նութիս ներգործի բարին որ է
 փոփոխական . զորմէ ասաց պար
 տեալ ՚ի չարէն . **Ս** ի ուն մեք է
 զականք և փոփոխելիք , նմանաւ
 և բարին որ ՚ի մեզ . այսաւ և չարն
 որաւ վերագոյն ասացաք . զի թէ
 բնութիւն էր ՚ի մարդն բարին և
 չարն , ոչ էր հնար բարի եղելումն
 ՚ի չար փոխիլ , կամ չարին ՚ի բարի .
 Եւ ահա անիկ և ՚ի միում անձին
 գոյ հնար երբեմն բարի լինիլ որ
 չարն է . և չար՝ որ բարին է .
Այս յիրաւի ասէ թէ ոչէ անեղ
 բարին զի ՚ի մէնջ էանայ . **Եւ**
 ուն պռոզնութի հեռացեալ գայ
 ՚ի մեզ վերստին ՚ի փութոյ (302

ԲԺՂԿԱԿԱՆ արհեստից: Եւ յսպէս
Լ ի Բաց կացեալն ՚ի մէնջ Բարին
վս մտից չարութեն՝ մտանէ դար
ձեալ ՚ի մեզ յորժամ զեկամուտ
չարութիւն չալածեմք ՚ի սրտից
մերոց:

Եւ եւ յի ցանկայօղ ապականութե ա-
րուս՝ և ոչ ապականիչ: Ար անեղէ
ասէ՝ նոյն և Բարի է բնութ. և որ
այսպէ Բարի է՝ նոյն և անապական:
Լ և անապական Բարին ո՛չ ինքն
ապականէ զոք, և ո՛չ ցանկայ ընդ
ապականութե ուրուք: Եւ յլ զա
մենեցուն կամի Բարի լինիլն ոպ
զինքն՝ և զկեալն ոպ վկայէ առա
քեալն զայ 1 ԹԻՎ՝ 2. 4:

Եւ չարն ի Թագօղէ ապականութեան:
Արպէ Բարին սիրօղ գոլով Բա
րեաց՝ կամի ո՛չ միայն զինքն՝ այլ
և զամսն լինիլ Բարի իւրութեմ
նմանութեն: Եւ յսպէս և չարն վս
զի նախ զինքն ապականեաց չա
րութե, կամի և փափագէ և որչափ
ձեռն չաս լինի ներգործէ (303

զի և այլք ապականեսցին անկել
 'ի նոյն չարութիւն : Եւ յայս
 կամս է առաջին՝ նախաջարն սա
 տանայ, և ապա չարասէրք 'ի
 մարդկանէ :

Ապա ուրիշ ոչէ անել : 'Նախ զբա
 րին ասաց ոչ գող անեղ : ոչ զոր
 առ անձ, այլ զոր առ եղական բը
 նուիս : ( ) Ետ այնր ըստ կարգի ա
 սէ և յաղագս չարին՝ թէ չար ու
 րեմն ոչէ անեղ : Եւ չիրաւի՝
 զի ոչ բնութէ յոք և 'ի սկզբանէ
 և միշտ : այլ եկամուտ և յետոյ
 մտեալ և փոփոխական : Եւ յայտ
 անտի է, զի ոչ կարէ չարն ապամայ
 բռնադատել զոք ոչ լինիլ բարի :
 նա և ոչ բարին հարկէ զոք ոչ լի
 նիլ չար : Եւ յի՛ նախայօժր կամք
 հոգւոյն իմէջ կացեալ երկաքանչ
 իւրոցն, յորում հակամիտէ ընտ
 րողութիւն և յօժարութիւն՝ եթէ 'ի
 բարին և եթէ 'ի չարն՝ զայն ձգէ
 յինքն :

ԺԹ

Լ-ի անաչի գիրք՝ փանջանայ մարտի
 ոչ մայի շաբաթ, այլ և շնորհի ինչ
 շաբաթիս : Հաստատե՛ք վս չա
 րին թէ չէ անեղ նա՛ և ոչ է ու
 յեղականաց առանձին . այլ՝ առ
 արկու՛ի իբնու՛ի սիրողացն զնա :
 Եստորում տանջանաց մատնին
 յիրանի՛ բանսարկուն և որք է
 նովան չարք եղեալք ի մարդկա
 նէ . քանզի կաման և ոչ ի հարկէ
 սիրեցին զչարն և ատեցին զբա
 րին : Եւ զոր ասէ՛ յաղագս անա
 շունչ գրոցն է վկայել թէ տան
 ջելոցէ ստնյ և ամ գործողք չա
 րեաց : (Եաղագս ստնյի զի տան
 ջեացի՝ վկայէ՛ տրուականն բան
 առ ձախակողմանսն ասելով , եր
 Թայք յինէն անիծեալք ի հուրն
 յաւիտենից որ պատրաստելէ սա
 տանայի և հրեշտա՛ . մատ՝ 25 . 41 :
 Եւ ինքն գիտելով զայս բանսար
 կուն՝ աղաչէր զտրն մի՛ յառաջ
 ք զժամանակն տանջել մատ՝ 8 . 29 :

Լճ զի տանջին և չարք 'ի մարդ
կանէ՝ յամ գիրս վկայի՝ Լճ մա
նաւանդ 'ի տնէ ասացելովքն ե
թէ, որոց բարիս գործեալէ՝ 'ի
յարութի կենաց • և որոց զչար՝
'ի յարութիւն դատաստանաց

յոհ' 5. 29.

Լեւ և ափեայն ասելուաց մարտաւ
այլայլելի է • Ուս զի տանջանաց չա
րացն պատմեն գիրք՝ ասեն ասէ
և զայս՝ թէ ամ որ տանջանաց
մատնի՝ այլայլի յիւր բնութէն •
Սոյ յայտնի է այսու թէ՝ չարն
չէ անեղ՝ և ոչ անապկն • զի տանջի,
և յաղագս տանջանացն այլայլի •

Ըստ որում յաւելու,

Ուս այլայլելի անեղ • Սի թէ
տանջանքն այլայլեն զնա 'ի բնութէ՝
զիարդ է անեղ • քանզի անեղն
ոչ ընդ տանջանօք արկանի և ոչ
այլայլի • որում ոչ փոխիլ 'ի բա
րւոյն և լինիլ չար մարէ • այլ
կայ մնայ անփոփոխ յիւրական
բնութենէն •

(306

Լ՝ պառտեալն ոչ ինչ ՚ի չարեացն է անել.

Լաթէ այս խոստովանելի յամենեցունցէ ասէ՝ զի որ այլայլ ՚ի բնուէ՝ չէ անեղ, ապա զի չարն այլայլ տանջելովն, ոչ ունի նա բնութի անեղուէ.

Որք բոլորովին ընդդէմօնն են՝ ոչ ինչ ունին հասասար: Ընդհակառակաց իրաց հաստատէ զբանս.

Լն ասէ որ մասամբ ինչիք հակառակին միմեանց՝ և մասամբ ինչ հաւասարին. ոպ տարերք և եղանակք: Լն են որք բոլորովին հակառակին. ոպ լոյս և խաւար, մահ և կեանք, չար և բարի. որք և ոչ բնաւ հաղորդին միմեանց. վայ ասէ:

Ոպ չի ամ հարկաւորութի որ միւսն է գոյացեալ միւսում ևս ոչ գոյանայ:

Լյսոքիկ ասէ ոչ ՚ի մասնական հարկէ են զի լուծանիցին, այլ ամ հարկաւորութի: Օ ի որ լոյսէ գոյացեալ ոչ կարէ փոփոխիլ և խաւար գոյանալ. և ոչ (307

խաւար լոյս: ոչ կեանք մահ, և
ոչ մահ կեանք: ոչ չար բարի, և
ոչ բարի չար: ոչ եղակնն անեղ,
և ոչ անեղն եղական:

Լ՛՛՛՛՛ Է գոյացեալ թաւուն գոլ տեղն,
Լ՛՛՛՛՛ զիւրդ նախ ասաց զբա
րւոյն թէ չէ անեղ, և այժմ ե
թէ՝ նմա գոյացեալէ անեղն:

Ո՛՛՛ յայսոսիկ ինքն իւր հօկառա
կիւայլ՝ կրկին ցուցանէ զկերպա
րան բարւոյն: ( ) մինն անեղ՝
որ է առ անեղական բնութն այ
միշտ և անփոփոխելի: Լ՛՛՛ զմիւսն
եղական, որ առ եղականացս գոյա
նայ սեռ՝ առարկութիւն փոփոխա
կան: զոր և պարտիլ ասէ՝ իչարէն:
զի միշտ պատերազմին իմեզ բա
րին և չարն: որպէս ջերմութիւն և
ցրտութիւն: Լ՛՛՛ որում տեղի տայ
անձնիշխան կամքն զի յաղթես
ցէ, նա գոյանայ յինքեան և բնա
կէ՝ ի նմա:

Եւրոպէն ոչ ինչ յայստեղ գոյանայ,
բայց մայն չարութիւնն: (308)

Օ որօրինակ՝ խաճար ասէ՝ ո՛չ
յայլ ինչ ձևանայ, բայց ՚ի մթին
կերպ՝ Լոյնպէս և չարութի՛ն ո՛չ
անմահուե և ո՛չ անապականուե
և ո՛չ այլ իրիք որ բարեացն մա
սուեք՝ լինի պատճառք առ որս
բնակէ, այլ՝ մահու և ապակա
նութեան։

Երբ իրաւացի գործի ուրիշ, ա
յն յարմարեալ ունի շտապագոյն ելե
րի-բաբուրեք բաշխանէ։ Անօթ
իրօք հաճանական առնէ զբանս.
զի մարդս զօդոյ ունի կերպւրան.
զի ոպ նա ՚ի հակառակէն փոփո
խի ՚ի լոյս և ՚ի խաճար, ՚ի ջեր
մութի և ՚ի ցրտութի։ Այսպէս
և սա՛ բարւոյ և չարի երբեմն եր
բեմն փափագէ անձնի շխան կա
մօք։ Այց՝ չարին անիրաճաբար
տայ տեղի, իսկ բարւոյն իրաճա
ցի։ Օ որմէ ասէ աստանօր իմաս
տասէրս, ամ որ իրաճացի փափա
գէ ումեք, յարմարեալ ունի առ
այն զփափագն։

Օ ինչ իրաւացին և յարմար փա
 փազն: Ղշմարիտ բարւոյն տըռ
 փիլ այ և անծայնոցն • որոյ զօրու
 Թիւն ՚ի լինելութեն տընկեալ է
 ՚ի մեզ • և զարթուցանելն զնա ՚ի
 մեզ՝ ՚ի մէնջ պահանջի գործովք
 առաքինութե • այս է իրաւացի
 փափազն: Լաւ վսէր իրաւացի
 զի ՚ի բնէ է և ոչ եկամուտ • բա
 րի է և ոչ չար:

Օ որ իկէ Գիւրգենիւսի մէջ ոչ ունի:
 Լաւսինքն ոչ ՚ի հարկէ իրիք շար
 Ժեալ կամ կեղծիւք կերպարա
 նեալ • այլ նախալոծար կամօք և
 հաճութե:

Յարմարեալ և ոչ անարմար ունի շտեղծ
 Լաւս է իրաւամբ և ոչ անի
 րաւաբար: Լաւս՝ յարմարեալ,
 զի միանայ ընդ բնութե այսր սի
 րոյ արկումն և չէ ներհակ բնու
 Թես իբր զներհակ ինչ • զի իւրա
 կան է և ոչ արտաքուստ: Լսկ
 անիրաւ փափազն եկամուտ է և
 ոչ բնական • չարութի, (310)

անզգամութի, ցանկութի չարի •
 ուստի պոռնկութիւն և այլքն •
 Եւ և ագահութի նիւթական
 գոյից սէր • ուստի յափշտակութի,
 զրկումն, նենգութի, սպանութի,
 և ամ անիրաւութի կերպարան •
 Որ ոչ ունի յարմարումն և տիրա
 պէս միաւորութի փափագելին
 ընդ փափագողին • Եւ մարտ և
 կռիւ միշտ ի ներքուստ ի խղճէ
 մտաց դաւորին պատերազմեալ •
 Թէպէտ և ոչ զգայ որ պատերազ
 մին յաղագս կուրուէ ախտիցն •
 Եւսկ ճշմարիտ սիրոյն փափգւմն
 խաղաղութի և անդորրութի և
 հանգիստ միշտ՝ ունողին զնա հո
 գւոյն • Եւ ճանաչեն զայս՝ որ
 զիրաւացին փափագ ունին յին
 քեանս • այսինքն զսէր որ առ ամ •
 Եւսկ զանիրաւն՝ են որք ճանաչեն
 որք հիւանդ միայն են մեղօք և
 ոչ զգան զցաւս անձին • Եւ են
 որք ոչ ճանաչեն, որք մեռեալ են
 ոգւով և յանզգայութի են (311

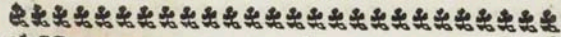
մեղացն չարչարանաց : Լ՝ յնպիսիքն են որք ուրախ լինին Է չարիս ըստ իմաստնոյն և այլն 2. 14 :

Լ՝ որդ՝ անիրաւն այս սիրոյ ո՛չ դիւրաբնութ և հեշտեաւ բաղձայ հոգին . այլ՝ դժոճարաւ և ակամայ . Թէպէտ ՚ի հեշտախտութեցն մասն հոգւոյն բըռնադատեալ ձգի յանբան և յանիրաւ փափագութիւն : Վսյ ասէ :

Լ՝ արեւն յաղախեացուացի է չարութի :

Լ, Թէ այսպէս է ոպ և է՝ իսկ ճշմրտ, զի իրաւացի փափագութիւն որէ բարին յարմարի ընդ բնութի բանկնին . և անիրաւն ներհակ է բնութե . յայտ է այսու Թէ չարութի յապականացունցն է :

Լ՝ յսինքն Թէ զորօրինակ ապականեալ մասն նիւթոյ խմորոյ և քացախոյ և կամ այլ իրիք՝ խառնելով ՚ի նիւթ ինչ որ անշփոթէ, ապականէ և զնա ըստ իւրն . ըստ որում փոքր մի խմոր զամենայն զանգոճածն խմորէ 1 Կորն՝ 5. 6 (312

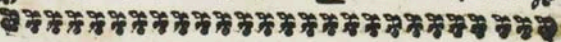
Լ՝յսպէս և չարութի մերձենալով
 յոգի որ տակաւին յիւրականն է
 բարւոջ յանմեղուէ և ՚ի սրբու
 Թէ, ապականէ և զնա ինքեամբ
 ույ և ինքն է ապականեալ :

Լ՝ստորում՝ որ մերձենայ ՚ի քս
 արդար գործովք մի հոգի է . և
 որ մերձենայ ՚ի պոռնիկ պղծութե
 մեղօք՝ մի մարմին է 1 իրն՝ 6. 16.

Լ՛ն ըստ որում լուսոյ ծագումն
 լուսաւոր առնէ զօդ, և խաւարն
 մըթացուցանէ զնոյն : Սոյնպէս
 և բարւոյն մերձաւորութի յոգի
 ՚ի բարի փոխէ զնա, իսկ չարու
 Թին ՚ի չար :

Լ՛ն էիէ յապախեացուայն է, ապախ
 Եի և ինն. (Ս) Եւպէտ և զայն ասէ
 առ որս մերձենայ ապականէ չա
 րութիւն, բայց և ինքն յոչ գտա
 նել նիւթոյ յորում ներգործէ
 զիւրն զօրութի, լուծանի յապա
 կանութի աստ մասնաւորաբար
 առ այնոսիկ որ խոտորին ՚ի չարէ :

Լսկ ՚ի հանդերձելումն (313

Հանրականապ յորժամ պակասին
 մեղաւորք յերկրէ և ամբարիշտք
 մի՛ ևս գտցին 'ի սմա "աշ" 103. 35.
 Օ ի ոպ յառաջնումն ընդ մե
 ղացն և զմեղաւորսն ջնջեաց ջըր
 հեղեղաւն ծեփ" 7. 23. Սոյնպէս
 յերկրորդումն ընդ չարացն և
 զչարութի մաքրեսցէ հրով:
 Եւ զորօրինակ հուր յօջ լինիլ
 հրայրեցական նիւթոյ շիջանի.
 Նոյնպէս և չարութի յօջ գտանել
 զմեղսասիրաց անձինս յորս բնա
 կէ և ներգործէ՝ բառնի 'ի միջոյ:
 Եւ ըստ որում մահ 'ի յօջ լինիլ
 մահկանացունաց լուծանի, այսպ
 և չարն՝ յամցւնց բարի լինիլն կո
 րնչի ապականութիւն:
 Եւ ապա Իսայի Բարե
 հաստատեաց վս չարութե եթէ
 ապականէ և ապականի, ըստ կար
 գի դնէ և զայս թէ՛ ապականելն
 ոչ է անեղ: Ս զի որ անեղ է
 որպ զանձնա և անապական է.
 Նոյն և բնութիւն բարի: (314

Իսկ չարութի վն ղի ապականա
ցուէ և լուծական, նորին աղա
դաւն ոչէ անեղ :

Եւ երէ տէշ իցէ հարո-ի, ըստ բնութե
գոյանայ եմ հար գու: Եթէ ոք ա
սէ հակառակի անեղ ասել զչա
րութի, ասասցէ ապա թէ ամ ոք
որ ունի զնա յինքեան՝ բնութի
ունի և ոչ առարկութի: Եւ որ
բնութե հետեւի և գործէ՝ անմե
ղադրե լի է • ոպ և կարգ բանիս
ցուցանէ :

Եւ ըստ բնութե գործելու մշտնչէ :
Եթէ բնութե ասէ չար առ
որս ասէն՝ չեն ընդ մեղադրութե
կամ ընդ պատժօք որք ունին ըզ
նա • քզի զոր բնութի պահանջէ
և գործէ ոք զհարկանոր կիրսն՝
ոչ մեղանչէ • ոպ ուտելն և ըմ
պելն և ննջելն և այլն որ ըստ
այսոցիկ :

Եւ ուրեմն մշտնչէ : Սի՛ ոք ասէ
խաբեսցի և կարծիցէ թէ բնութե
չարն • և այնր աղագաւն (315

անմեղադրելի են որ գործեն ըզ
նա՛, այլ ծանիցէ թէ չա՛րն է որ
մեղանչէն և ո՛չ բարին։ Եւ որ
մեղանչէն՝ ո՛չ է ըստ բնութե՛ն՝ այլ
արտաքոյ բնութե՛ն • և արտաքոյ
բնութե՛ն եղեալ գործն՝ տանջա
նացէ արժանաւոր իստեղծո
ղէն բնութե՛ն։

Եւ որո՞շի ուղանչէ՛ ոչ բա՛նբասի։
Ուր և է իմարմնոյ ծիւրումն
ապականութե կերակրոց և ըմպե
լեաց և այլ որք ըստ նմա, վս զի
ըստ բնութե ներգործին ո՛չ են
մեղք • և զի չեն մեղք, նորին ա
ղագաւ և ո՛չ տանջանաց առիթք։
Եւ ո՛չ բանբասելիք իմարդկանէ
կամ արգելեալք յօրինաց։

Եւ ընդ բա՛նբասանօք է սոբն • ապա ու
րեմ ոչ է տեղի։ Եւ տարմամբ բա
նիս յայտնի առնէ զմտացն տե
սուի վս բանսէ • զի թէպէտ և
ի սկզբանն զանխլաբար ճառեց
ի դէմս հասարակական չարի ա
սելով ամ չար տանջելիէ (316)

Լ որ ըստ կարգին • այլ յանարտ
մանս պարզաբար տայ զցոյցս թէ
վս հօր ամենաչարեացն են ասա
ցեալքս ընդ դէմ նորին պաշտօ
նէից որք անեղ զնա գոլ անցին
Լ ասէին։ Ս այ արդարացոյց ըզ
դատաստանս իւր դատաստանան
'ի բնանորական իրաց, թէ ամոք
որ արտաքոյ բնութեան գործէ՝
մեղանչէ։ Լ որ մեղանջէ տանջի.
Լ որ տանջի ապականի։ Լն այսո
ցիկ նախ Լ առաջին կրօղ ստեյ է
որ է առաջին չար։ Լն ընդ բան
բասանօք է մեղք, որոյ տրուեա
կանն վկայէ բան, թէ 'ի սկզբանէ
սատանայ մեղանչեաց քհ" 8. 44.
1 քհ" 3. 8. Լն թէ՝ մարդասպան է.
Լն թէ՝ 'ի ճշմարտութեան ոչ
եկաց։ Յայտ արարեալ այսու
թէ յորժամ ստեղծան 'ի սկզբ
բանն 'ի ճշմարտութե էր որ է
բարին։ Լն յետոյ թողեալ ըզ
ճշմարիտ բարին՝ սիրեաց զչարու
թիւն Լ եղև չար կամանո (317

րուք ապստամբ լինիլ յարարչէն
 և պատճառ չարի մարդկայինս
 բնուածն։ Եւ յորմէ հետէ ինք
 նայօժար կամօք փոխանակ բա
 րւոյն զոր ունէր յայ՝ ընկալան
 զչարուծին զոր ոչն ունէր, ոչ
 երբեք կամեցան փոխադրիլ՝ ի
 չարէն զղջմամբ և դառնալ
 յառաջին բարին զոր
 կորոյս։

Եւ արտուամ Սեկնական բա
 նիս Սէյն՝ Ներսէսի հայոց
 Սաթողիկոսի։

Եւ միոյն այ՝ ճշմարիտ բարւոյն՝
 արարչին և տո՛ւողին բարեաց
 փառք յա՛նիտեանս
 յա՛նիտենից
 Եւս։

ըք բընախօս բանի՛ն զէ
ակքս ենթագրեցին, ամ
չար գող տանջելի ճըշմար
տեցին. ո՛չ ոք տանջեալ անապա
կան վերաբերին. զի յեղեղո՛ւտ է
բընութեամբ ըստ իւր գոյին.
Յապականեւն անեղ բընա՛ն ո՛չ
գըտանին. և ամենայն իրօք սոքա
ո՛չ բաղդատին. իսկ ՚ի չարացն ա
նապական ո՛չ եղանին. ապաքէն
չարն ո՛չ է անեղ և ո՛չ բնա՛նին.
Ըստ բընուէ ո՛չ ոք է չար և ո՛չ
լինին. և զի չարն է առարկուի
որ փոփոխին. առարկուի գոյա
ցուի ո՛չ է բնա՛նին. ուրեմն ապա
գոյացութիւնք չար ո՛չ ասին.
Որք ընդդիմակք են՝ ՚ի միմեանց
ապականին. անապականք ուրեմն
ո՛չ են ոյք ներհակին.
Ընեղ էակն ո՛չ փոփոխի ամենե
նին. վասն զի է պարզ բընութի
աննիւթային. իսկ յեղեղուտն ՚ի
չարէն փոյթ պարտի՛ բարին. (319

Բարին ուրեմն ո՛չ է անեղ որ մակ
 ստանին . Չըղձայ անեղն ապկնիլ
 ըստ տարրականին . չապական է զոք
 զի ո՛չ գոյ դիմակ նըմին . իսկ ցան
 կութիս ապականի որ է չարին .
 ապաքէն չարն ո՛չ է անեղ այլ Տե
 ուի նմին . Լսկ տանջանաց մատ
 նեն սբ գիրք անային . ո՛չ եթ
 զայլ չարսն այլ զբանսարկուն ևս
 իսկ ինքնին . և տանջանաց մատ
 նեալքն ասեն միշտ այլայլին . ու
 րեմն ո՛չ ոք յայլայլեցեացն անեղ
 ասին . Որք ներհականք ոչ ինչ
 իրօք հաճասարին . ոմ ճերմակն
 ո՛չ ունի ինչ հանգէտ սե՛ւին .
 արդ բարուէ գոյացուի անեղն
 ասի . բաց յանեղէն եղականաց
 ո՛չ պատկանի . Բանզի բարի թէ
 պէտ բազմաց ոգեալ լինի , բայց
 բարութի հազիւ կամ բնաւ ոչ
 ենթադրի . Իսկ բարւոյն չարն է
 ընդ դիմակ որ ներհակի , ապա ու
 րեմն ոչ ինչ ի յայն այս գլտանի .

Լ՝ Եր ումեք տենչայ ըստ իրա
 ըին • Թէ ըստ բնութե բաղձայ
 տենչմունքըն յարմարին • արդ՝ է
 տենչալն ապականել նախաջարին •
 ապաքէն և ինքնէ յայնց որք ա
 պականին • Եւ Թէ անեղէ չա
 րուին ըստ իւր գոյին • Ը բընու
 Թեըն գոյանայ չար գող նըմին •
 ամ գործք ըստ բընութե մեղք
 ոչ ասին • ոչ մեղանչեն ուրեմն
 այնք որք բնութեամբ վարին •
 Լ՝ Եր մեղանչէ չարն ամէն ոք
 խոստովանին • քանզի որք ոչըն
 մեղանչեն ոչ բանբասին • ալ
 բանբասիլն աներկբայ է սատա
 նային • ապա ուրեմն ոչէ անմեղ
 ոպ ասին •

Լ՝ Եւ Բան Էռանիծին Գաւ

Ըի •

Ըի Եւ Բանի չար Գաւ

Ըի •

Ըի Եւ Բանի չար Գաւ Ըի

Ըի •

Ըի Եւ Բանի չար Գաւ Ըի

Ըի •

Ըի

(321

Յակ Գլխաւոր Լանից Ոմանց
Սահմանաց Գարշոյս և
Լահմանցն:

Լ

Լ ի ընդ դիմակքն (299)

Լ ի իրողութեց 5 (214)

Լ ի որ իրաւացի փա'' (309)

Լ ի չար տանջել 204 (293)

Լ ի յԼ և ս ք սեռք մեզ 6

Լ ի յԼ զի հաւատարի եղ'' 34 (250)

Լ ի յսպի բարի ո՛վ թէո'' 202

Լ ի նբանաբար պահանջն 132 (263)

Լ ի նբան արհեստք 124

Լ ի նաստղ երկինն և 4 (212)

Լ ի նեղն ո՛չ է ցանկացող (303)

Լ ի ներկրաջափ ոք մի' 155 (268)

Լ ի նհատքն մասամբք 182 (286)

Լ ի նպատճառ դիտուիք 122

Լ ի նպակագործութիէ սակս 63

Լ ի նպականեալն ո՛չ է անեղ (314)

Լ ի ռարկութի արիստոտէլի 26

Լ ի ռարկութի պիհռոնի ա, 8

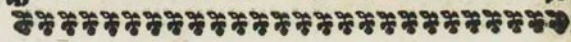
Լ ի ռարկութի պիհռոնի բ, 12

Լ՝ ապրկուծի նորինց Գ,	15
Լ՝ ապրկուծի նոցունց Գ,	19
Լ՝ աքիսուծիք հոգւոյ	113
Լ՝ ա եզր անային խոստ"	3 (210
Լ՝ անլով զնիւծ և զ"	121 (261
Լ՝ սացելոց բացագանջ"	37 (254
Լ՝ Ժային գիրք տանջնաց	(305
Լ՝ սեն և ամ տանջանաց	(306
Լ՝ սերբ եթէ ոք զօդդ	125
Լ՝ րդլին յարմարողէ	114
Լ՝ րդ եկիր ո՛վ լիւգիարդէ	51
Լ՝ րդ՝ էիցս ամցն առա"	290
Լ՝ րեգականակոխ	97
Լ՝ րհեստ արհեստից և "	119
Լ՝ րհեստ է ընդհանուր	132
Լ՝ րոհեստիցն հաւանիլ	3 (211
Լ՝ րտահանել զինքն ու"	88 (101
Լ՝ չարտումն լուծմանց	286
Լ՝ չեւորդէր ՚ի խնդիր	25 (244

Բ

Բ՝ ազում յօժարուծի	3 (209
Բ՝ աժանման եղանակք	174
Բ՝ Ժնւմն գործականին	190

Բաժ'' գործ'' ոչ բարւոք	194
Բաժ'' գործ'' յերկուս	199
Բաժ'' և մակաբխուամ	148
Բաժ'' իմաստութեան	149. 180
Բաժ'' ուսումնականին	183
Բաժ'' տեսականին	154
Բաժ'' դձ տեսականին	185
Բաղազանութն ճշմանց	162 (273)
Բաղկացութի 'ի հասող'	133 (265)
Բաղկացութից զանազա''	55
Բանականն և մահկա''	75 (257)
Բան կարճառօտ' յայտ''	34 (250)
Բարի ուրեմն ոչ է անեղ	(301)
Բարին մրդյ և այլ ալ և այլ	107
Բարկութի է եռանդն ըզ''	57
Բեր զածային հանդէս	3 (210)
Բժշկականութի է ար''	54
Բնական առաքինութիք	117
Բոլոր և քառանկիւնի	167

Գ

Գեղեցկագոյն և պատ''	7 (218)
Գիտնական և կենդա''	202
Գործաւորութիւնս	8 (218)

Պատուք ուսուցանանին

170

Պատուք սահմա՝ իմաս՝

78

Պ.

Պիւրաբնութ բաղձայցէ

(309

Լ

ԼԹէ անեղ իցէ չարւի

(315

ԼԹէ զօրութ հա՝

163 (278

ԼԹէ է՞ ան, է՞ և իմաս՝

24

ԼԹէ է՞, և զինչէ, և որպի

3

ԼԹէ էն իվր Գոյացե՝

4 (213

ԼԹէ յապկնացունացն է

(311

ԼԹէ ոչ պղատոնականն

95

Լաղջերունաբաղն և յա՝

3 (211

Լամես՝ և իմն՝ և իմոյքն

124

Լանթակայ է ըստ որում

50

Լանթակայ իմաստսիրութ

51

Լանթակայութ նիւթա՝

156 269

Լաւանկիւնին և այլն

281

Լարաժշտին զօրութիւնն

173

Լարախանի նմանի կենցաղս

96

Լորեք մասն հոգւոյն

115

Լըւակայութիւն

138 (267

Լըկատութ բնաբա՝

161 (272

Լ րիեակն ոչէ Թիւ,	144
Լ ը է գոյացլ բարուէն	(308
Լ ըս տեղեա՛ ՚ի մեզ փոր՛	102
Լ օթն Թիւն կոյս լսի	145

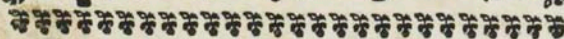
Օ այս տարակուսուի	21 (240
Օ գայուԹի և այլն	138
Օ երկոսեան զրկես	98 (259
Օ ի Թէպտ և տամք զէն	9 (223
Օ իմանալի գիծն առ՛	163 (278
Օ ինչէ իմաստասիրւի	27
Օ հոգւոյ աջս կալեալս	199
Օ խնդիր հոգւորական	287
Օ պղոտին և զփայլիԹովն	98 (259

Լ աւացն էր ասացաւ	82
Լ աւացն մակացուք	2 (208
Լ աւքն ՚ի հոսման և ՚ի՛	12 (227
Լ ն ՚ի հոսման ունացէ	8 (219
Լ չար ապականացու	(295

Բ նդ բանբնօքէ ստնյ	(316

Լ՛նդ դիմակայուք և լ՛ 9(221

Լ՛ստինքէն և ըստ բա՛ 165(279

Թ

Թ՛ո՛ւնականն և համար՛ 171

Թ՛ո՛ւնականուէ տնկքն 144

Թ՛ո՛ւոցն ոմանք կատրլք 70

Ի

Ի՛մանալի գծին զօրւքն 164(278

Ի՛մստսէր կոչեմ ո՛չ զայն 18

Ի՛մաստասէրն նմանի այ 51

Ի՛մստսրւի և ոպ միինչէ 27(244

Ի՛մստսրւիէ խոկուան մա՛ 86

Ի՛մստսրւի կամ գիտու՛ 19(231

Ի՛միողէն և առ մին 9(222

Ի՛միողէն և առ մին 176(284

Ի՛նքնաջափք և այլաջափք 44

Ի՛նքնասահման և այլա՛ 44

Ի՛պարունակողէն զպար 7(217

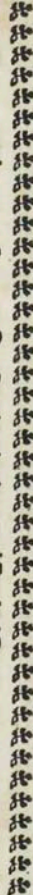
Ի՛պուիմիականսն անկա՛ 91(258

Ի՛սկապ տես՛ և գոր՛ 198

Ի՛սկից և անիսկից 178(285

Ի՛տոկոսիսն մեծ կար՛ 53(257

Ի՛տրամախոհէ և իմտաց 141(268

I

I ուծմուկք սահմանացն 206

Խ

Խնդրի և որպի ինչէն 5 (214

Ն

Ն առայական և անբան 116

Լ

Լատրլ և անկտր սահման 53

Լատրլ իմաստասէրն 53 (256

Լարգաւորութի սահմանաց 72

Լարգաւորութի տան 192

Լարծիքն երկակի է 139 (267

Լենդանուի և մահ կը" 92

Լիսէշ ասէ հոմերոս 45 (255

Լղէոմբուտոս վայրընկէցն 94

Լոյս Թիւն աթենացւոց 145

Ճ

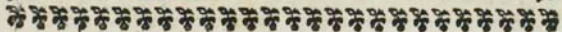
Ճակակիրք միմեանց լէ" 48

Ճակառակք ուրեմն 204 (300

Ճանդերձ անլ և առ" 8 (219

Ճանդերձ խոհեմոլք 112

Ճիւսեղ զհետեւաբան" 32 (248

Հմուութի ներհմուութի 131
 Հոմանունացն խնդիրք 10
 Հուպ ենթակայ և հեռի 68

Ձ

Ձին է բացակատրւմ 126
 Ձղախաղացութի 134 (266)

Ն

Նարտասանութ տես" 186

Ս

Սակաբաժանութ 148
 Սակացութ երկակի է 130
 Սակացութ է ըհանութ 134
 Սակստացական առա" 115 (260)
 Սարդ և ոչ մարդ՝ բայց 127
 Սարդս փոքր աշխարհ է 115
 Սեկնութ սբյն ներսէսի 287
 Սեռանիլ և է մեռանիլ 86
 Սերս վերաստեղծ է 4 (212)
 Սիաբանք զատ ոչ ասին 127
 Սի գեղ գիտելով՝ 131 (263)
 Սի է սկիզբն գեղեց" 28 (245)

Յ

Յաղթէ 'ի շարադրուէ 45(255

Յապկնցունացնէ չար" (312

Յարակայացեալք 171 (283

Յարացոյց է նախատիպն 105

Յարմարեալ ունի զփա" (309

Յարտօնութենէ 67 (257

Յաւէժաճարսուկքն 47 (256

Յորժամ անդ ասեմք (275

Յուժեմն պաճարանում 88. 101

Ն

Ներստորադրական 130 (262

Նման ըստ է կերպի ասի 103

Նշան է որոյ մասն ոչինչէ 66

Շ

Շարժմամբ երկնային 163(276

Շարունակ քանակ 163 (277

Ո

Ո'չ երբեք շփութէ՛ զա" 9(221

Ո'չէ կարողութի 158 (269

Ոչինչ անեղ փոփոխել (300

Ունիւն ի չարեցն է անեղ	(307
Ու կորնչիլ չարեաց կա"	110
Ո՛ւ ռք այլայլելի անեղ	(306
Ո՛ւ ռք անկնացու անեղ	(294
Ո՛ւ ռք առարկուի գոյա"	(298
Ո՛ւ ռք ըստ բնուէ գոր"	(315
Ո՛ւ ռք ըստ բնուէ չար	(297
Ու ռք տանջեալ անպկն	(294
Ո՛ւ պարզաբար հեռի	102 (259
Ո՛վ թէոդորէ ո՛չ գոյ կա"	80
Որ զերկպատիկ բան	162 (274
Որոշումն է տրամաբա"	10 (224
Որ ոչն մեղանչէ՝ ո՛չ է լ	(316
Ոպ արեգակնային լոյս	89
Ոպ զի ամ հարկաւորւք	(307
Ոպ յաղագոս պսակի	36 (253
Ոպ յաջնումն տեսուէ	8 (219
Որոց կենցաղն հեռի է	25 (244
Որք բոլորովին ընդ դի"	(307
Որք միանգամ իմաստա"	2 (206
Ունակուի ճանապար"	132 (264
Ուսումնականին տեսիլքն	162
Ուսումնականին տարա"	160 (270
Ուրախացիր ո՛վ արգէն	94

Չարն փափագօղէ ապ''	(303
Չարն ո՛չ է գոյացուի	(299
Չար ուրեմն ո՛չ է անեղ	(296
Չար ուրեմն ո՛չ է անեղ	(304
Չար ուրեմն ուչինչ յայս''	(308
Չորսին գերապատւո՜ւին	143
Չորք զանազանւիք սահ''	142

Պ

Պտճումն ի պտճումն	175 (284
Պատւականագոյն է ք	167 (279
Պարտէ գիտել զէ գիտ''	138 (267
Պարտ է յաղքատութէ	96
Պիթագորաս ո՛չ արար	78
Պիթագորուհին տիմիքտէյ	98
Պշատոնի առարկուին	25
Պշատոնի սահմանն	110
Պւիմիթւս	29 (246
Պրակք, գործք	8 (219

Ս

Սահ'' և սահմանադրուի	39
Սահմանն առջին ստուգի	82

Սահմանն եկդ ստուգի	84
Սահմանն երդ ստուգի	86
Սահմանն չրդ ստուգի	102
Սահմանն ճգրդ ստուգի	118
Սահմանն վցրդ բացայայտի	137
Սահման և բաժանումն	28
Սահման է բան կարճա՝	34 (250)
Սահման ՚ի կատարմանէ՝	54
Սահմանի սահ՝ ընդէն	43
Սահման յենթակայէ՝	54
Սահման ուստի՞ առնու	50
Սահման ուստի՞ ասի	46
Սիմոն կարողակէ, սիմ՝	128
Սկըատէս ճեմի, ճեմի	46
Սոսկ մտածութիւն	139 (267)
Սորադրական սահման	41
Սորադրութի զինչէ	37
Սուտն երբեմնէ՝ բարի	153
Սքն և արդարն զանա՝	112

Ս.

Ս Ծ զարդարելոյ զզգա՝	6 (217)
Ս ան զի չար՝ առարկիւիէ	298
Ս Ծ էրէ իմաստութի	202

Ա	Ստոսի և Էփիլա''	159 (270)
Ա	Ստար փորձութեց	91
Ա	Եց են սահմանք իմաս''	64
Ա	Եց ընդէր են սահմանք	65
Ա	Եցն կաթարեալ Թիւն Է	70

Տ

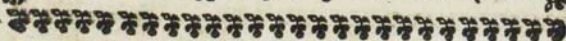
Տ	ազնապին ողբ միան''	80 (258)
Տ	արակացութե Երկրի	163 (276)
Տ	արորոշ քանակն	164 (278)
Տ	եսականն և գործինն	152
Տ	եսականն գործինն ասի	185
Տ	երևաշարժն բիլոն	159
Տ	նտեսականն ցուցանի	192
Տ	րամախոհութիւն	140 (268)
Տ	րոհեմք զԴ Թիւն'ի	31 (246)

Փ

Փ	ախչիլ աստուատ անդր	81
Փ	ոփոխել Բարին պար''	(301)
Փ	ոփոխեն զտենչանսն	2 (209)

Ք

Ք	աղաքական առաքի''	193
Ք	անակիւն գոյանայ	163 (273)
Ք	առանկիւնի Թիւն	168 (280)

( ) անի՛ր սիրելի ընթերցող, զի
 ունի ներքոյ ցանկին հարցմանց
 գրքոյն ասացաք. յոյժ բարւոք է
 քեզ քանի՛մի ինչ անգամ ընթեռ
 նուլ զցանկս. Լ՛ու՛ի գիտել թէ
 որքան ինչ կայ հաւաքել ՚ի սմա.
 Օ՛, ի յորժամ քանի ինչ ՚ի խնդիր
 ելցես, տեղեակ և ծանօթ գրտա
 նիցիս թէ գո՛յ բանն այն ՚ի սմա
 թէ ոչ. Կամ թէ՛ որ բան ՚ի յո
 ղո՛ւմ տառի եդեալ կայ. Լ՛ա՛ն թէ
 լինիցի երբեմն ո՛չ գտանել զխնդ
 րելին քո, դարձիր և զայլ ինչ մօտ
 նմին որոնեա՛. զի նովա՛ն թերևս
 գտցի խնդրելին. Լ՛ա՛ն մինչ օգտի
 ցիս անաշխատ գլտմամբ, զաշխա
 տօղ ցանկիս զպաղտս՛ր մեղսալի
 անձն իմ յիշեսցիր յաղօթս քո.
 Լ՛ա՛ն ո՛ղջ լեր.

Երեւ մաղթեմ աղերս արկեալ.
 որ ինչ ՚ի սմա սըխալ գը տեալ.
 ո՛չ գիտեւոցն և ո՛չ տե սեալ.
 կամ ըստ հընոցն այնպէ թո ղեալ.

Ը վս Լառամեծին դաւ
թի անյաղթ փիլիսոփայի
գիտելի է, զի էր նա՝ ի
ժամանակս վաճանայ որդւոյ մագ
նոսի որդւոյ վարդանայ: Լսի ի
հայրապետութե տեառն գիւտի
զկնի յօհաննու մանդակունոյ:
(Յորում ժամանակի նքն սահակ
և նքն մեսրոպ արարին գիր հայոց
ըստ նժատուր շնորհացն. կարգե
ցին դպրոցս և ուսուցին ման
կունս ուշեղս քնդետասան, և
ետուն թարգմանել զգրեւնս յու
նաց ի հայ բարբառ: Լաւ յետ
թարգմանուն գրեանցն՝ ընտրե
ցին ընդ սոսա և ն արս և առա
քեցին յաթէնս ի մայրն իմաս
տունէ, զի երթեալ անդ ուսցին
զամ իմաստասիրութիս, և եկեալ
աթոռ դպրութե դիցեն ի հայս
զի ամենեքեան վարժեսցին ի նո
ցանէ: Լաւ յամեալ նց յաթէնս

ուսան զամ հելենական դպրու
թիս . և ի դառնալն ոմանց ինո
ղանէ ի հայս՝ ԺԸ ամ էր անցեալ
ի սբյն մեսրոպայ . և էր յԵջ քան
զթոճականն հայոց ՅԳ ամ :

Եւ պատճառն գրելոյ մեծին
դաւթի զգիրքս սահմանոց՝
այս է , ( ) ի յորժամ մեծն դա
ւթի և ընկերքն դնացին յաթէնս
ի յուսումն , տեսին բիծ ի վարս
վարդապետացն , և զայրացեալ
մեղադրեցին նց : Եւ նց լոճեալ
խոժուեցան և ասացին զհայս՝
կարճոգիս և չարաճըճիկս և այլ :
Եւ խորհեցան ջթողուլ այլ ևս
զոք ի հայոց դալ յաթէնս առ
ուսումն : Այ արար դաւթի
զգիրքս զայս յանդիմանուի նց ,
թէ տեսէք որ այլ ոչ եմք կարօտ
դալ յաթէնս ի յուսումն :

Եւ դիտաւորուի գրքիս՝ Է Ը
դէմ պիհռնացւոցն . որք ասէին
թէ՝ զոր իմաստասիրուի կոչէք՝

Էութի և գոյուի չունի • այլ է
 միայն լոկասուի ուն զմտածական
 էական: Այս ասաց և մեկնեաց
 երանելիս զվեց սահմանս իմաս
 տասիրութեան, որովք ցուցանի
 Թէ գոյ է իմաստասիրութիւն:
 Այս զի սահմանն զէուի իրին բա
 ցայայտէ ուն ասացեալէ:
 Լաւ արար դաւիթ Տինգ գիւղքս
 ըստ նախամրգրէին մովսէսի:
 'Նախ' ըզսահմանքս:
 Եւրիւր' զբարձրացուցէքն:
 Եւրրորդ' զպիտոյիցն:
 Զրդ' զմեկնուի քերականին:
 Տինգրդ' զմեկնուի պորփիւրին
 և զարիստոտէլին: Լաւ էր դաւիթ
 'ի գաւառէն Տարքայ 'ի գեղջէն
 ներգինայ: Լաւ այն է գիւղն ներ
 գինա յերկրին տարօնոյ, ուր անա
 նիա շիրակացին զառաւօտու եր
 գերն է ասացլ: Լաւ էր սա որդի
 առն բրեպաշտի և սիրողի տնայ:
 Որում փառք յաւիտեանս
 Լաւն:

Դաւիթ Լ'նյաղթ Փիլիսուիայ.
 Ժաղիկ բուսեալ ցեղինս հայկայ.
 Ժըծեալ զիմաստն 'ի յաթենայ.
 Գերքան զհելենսըն ճոխանայ.
 Լ'րար ըզգիրքըս սահմա նաց.
 սահմանելով 'ի վեց դի մաց.
 եցոյց թէ գոյ իմաստ մը տաց.
 իմաստուրաց իմաստա կաց.
 Լ'իւսէ քայս կից ընդ դի մակ.
 թէ չարն ոչ է ինքնին է ալ.
 այլ՝ արարչին գովով ներ հակ.
 թիւր կամքն եղև նըմին գըտակ.
 Լ'սոյն եթէ սիրով կըր թիս.
 չ'ի կըրթիլոյ ոչ դադա ըիս.
 մըտօքդ էիցս գիտօղ լի նիս.
 հօգևդ յախտից մեղաց մաքրիս.
 Թագնորին հանուրց է ից.
 բանականաց և անբա նից.
 'ի յամենայն իւրոց գոյ ից.
 փառք յաւիտեանս յաւիտենից.
 Դիւրս սահմանայ մեծին Գաւ ըի.
 հանուրց գիտնոց յոյժ պիտա նի.
 Կըպեալ 'ի մեր լըւալս նի.
 հաշար հարիւր և ուլսու նի.

Յիշատակութեան Տղայմանս :

ՈՏՈՒՐ պաշտօնս և փառք
հանդերձ երկրպագութե
կրրակի անձնանորութե
և միաբուն անձնութե ամե
նասք Լորդէն հօր և Որդւոյ
և ամենասք հոգւոյն :

Որ մաղթանօք սրբուհւոյ կու
սին մարիամու ('Տաճնին' և
իւր առատ գթութեն և անհուն
ողորմութեն ետ կարողութիւն
մերոյս նուաստութե տրպել և՛ի
յայտ բերել բանասէր անձանց
զպատուական իմաստասոյց և
ոգեշահ մատեանս Սահմանաց
սքն զէթի ներգինացւոյ՝ հայոց
հետորի և անյաղթ փիլիսոփայի
Լեւնայօժար կամեցողութե և
ծախիւք գոյից տեառն Վրիգո
րի երիցսերանեալ հայրապետի
սքն եղէմի և անաբան վրդպտի
բաղիշեցւոյ : Լճ տեառն Յօհան
նիսի սրբուն Լպկսի և անաբան

վորդայտի բաղիշեցւոյ. վերադիտո
ղի կոստանդնուպօլսոյ, և այցե
լուի սբ տընօրինական տեղեացն
քի և սբյն յակոբայ գերասաւակ
աթոռոյն ամ հայոց: Որք և նը
հաստ ծառայք սբյ կարմտին և
մկրտչին քի: Սնեւք և վարժեւք
'ի դասատանն ամրտօլոյ:

Որ 'ի վր ալոց պիտանագուհից
և հասարակաց օգուտ ջանիցն
և բարերարութեցն՝ զերիսս զայսո
սիկ մանահանդայ ունեցան 'ի
կեանս և 'ի ջանս իւրեանց՝ ար
դեամբք իսկ կատարելով:

Լ. յսինքն՝ զսբ աթոռս և զվանո
րայս և զհամայն եկեղեցիս շէն
և հաստատ պահել: Լ. շակերտս
բազմացուցանել ծախամբ մար
մնական գոյից, և հոգևոր կըրթ
մամբ անձային տառից: Իսկ և
զշահաւէտ գրեանս սբ վարդա
պետացն՝ տալ տըպել և 'ի յայտ
ածել սբ գիտուե հետևողաց:

Որ երեք կարևորագոյն (34)

կամեցողութիւնքս այսոքիկ՝ յայտ
անցնէ՝ թէ որքան շահանէտ
բարութիւն եկեղեցւոյ • նկատողացն
յոյժ յայտնի : Աստի ա
սել պարտաւորիմք համաբերան՝
եթէ տր կարողութի տացէ և ընդ
երկայն անուրս պահեսցէ • առ ՚ի
բազմացուցանել զվարձս արժա
նանոր վաստակոցն ամէն :

Եւ տպեցան սբ գիրքս, ՚ի տը
պարանի կարապետի որդի մահ
տեսի անժատուրի ՚ի կոստանդնու
պօլիս : Եւսկարդ՝ ընթերցողքդ
սորա բարեմիտ անձինք, յիշես
ջիւղ ՚ի մաքուր աղօթս ձեր զբա
րերջանիկ հարքս մեր վերոգրեցլ
որ այսպիսի բարեաց միշտ լինին
պատճառ : Եւ յիշես ընդ նս և
զերջանիկ եպսկոսն թրակիոյ՝ զտէր
աբրահամ սրբազան և անժաբան
վարդպետն • որ ըստ բարեսէր բա
րուց իւրոց՝ ետ գիրք մի ընտիր
գրուածովք լինիլ օրինակ տպեց
մանս : որում ևս տացէ տր (342

Վարձս բարեաց • զի և նա յոյժ
ուռնի բաղձանս առ սբ գրեանս •
Ընկալցի ևս մասն բարեաց պա
լատցի տէր կարապետ անձանձիր
գրագիր ընտիր քահանայն • որ
նա ևս ետ հին օրինակ մի մագա
ղաթեայ արհեստաւոր գրչի •

Նուսկ յետոյ՝ յիշեսլիք ևս ըզ
վերակացու տրպագրարանիս
զհող ոտից ձերոց զմահտեսի անժա
տուրս, և զծնողսն իմ զկարպտն
և զմարիամն : Նա և զցուպ ձե
ռին իմոյ՝ ի գործատանս՝ զյարաշ
խատ անձանձիր շարաբարդօղ և
ցրօղ զկապարեայ գաղսփարսն
զտիրացու յօհաննէս որդեակն իմ
պատրաստական ծառայ ձեր ամե
նեցուն : Նա և զժրաջան աշ
խատաւորսն տրպարանիս յիշես
լիք ի ար : Յորմէ և դուք յի
շեալ լիջիք յողորմու
թեանն մասին

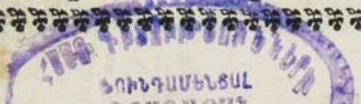
Լ՛մէս :

(343

Լ՛Ա՛ ծանիր սիրելի ընթերցող,
զի՛նք Գրքիս յայսմիկ՝ այն ինչ որ
լուծումն ունէր, ջուխտակ խա
զի՛նք նշանեցիք զայն՝ ի բնաբանին.
զի՛նք ծանիցես թէ՛ Գոյ այն՝ ի լուծ
մունքն: Լ՛Ա՛ թէ՛ կամիս գտանել
զլուծումն նր, առ զտառն որ յետ
ջուխտի խազին է, և երթ՝ ի ցանկն
և գտանես: զի անդ յետ բնաբա
նի հմրոյն՝ եդեալ է և լուծմանց
համարն իմէջ ըղնգաձև խազին.
Իսկ և ի լուծմանց երեսն եդել
եմք զբնաբանի համարն. զի անդ
ևս թէ՛ կամիցիս գտանել զբնա
բանն՝ անաշխատ լիցիս:

Լ՛Ա՛ ի ցանկին ուր գոն է համա
րաթիւնք առանց ըղնգոյ՝ երկրքին
ևս բնաբանի՛ համարք են. ցուցնե
լով թէ՛ յայս երկուս տեղիս ևս յի
շի՛ բանն այն: Լ՛Ա՛ ուր միէ հմրա
թիւնն իմէջ ըղնգոյ, միայն լուծ
մունէ՛ այն. զի նոքին ամբն են ինք
քոյ բանին որ ասէ՝ ամ չար տանջե

Ս. Ե. Բ. Յ. Լ.

120n.

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0020088

A 1

2004/09/10
1